

Дорогань-Писаренко Людмила, Безкровний Олександр,
Лега Ольга, Песцова-Світалка Оксана

Університетська освіта

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Полтава 2020

УДК 378.4 (075.8)

У 59

Дорогань-Писаренко Людмила, Безкровний Олександр, Лега Ольга, Песцова-Світалка Оксана
Університетська освіта: навч. посіб. Полтава: ПДАА, 2020. 142 с.

Авторський колектив: к.е.н., доцент *Дорогань-Писаренко Людмила* (1,5 др. арк), к.е.н., доцент *Безкровний Олександр* (1,5 др. арк), к.е.н., доцент *Лега Ольга*. (2 др. арк), к.е.н., доцент *Песцова-Світалка Оксана* (2 др. арк).

Рецензенти:

Вишневська Ольга, декан обліково-фінансового факультету Миколаївського національного аграрного університету, д.е.н., професор;

Проскуріна Неля, професор кафедри обліку і оподаткування Запорізького національного університету д.е.н., професор;

Костенко Олена, проректор з науково-педагогічної роботи, голова науково-методичної ради Полтавської державної аграрної академії, д.т.н., професор.

Затверджено до друку Вченою радою Полтавської державної аграрної академії як навчальний посібник для здобувачів вищої освіти за: освітньо-професійною програмою Германські мови та літератури (переклад включно) перша – англійська спеціальності 035 Філологія, освітньо-професійною програмою Політологія спеціальності 052 Політологія, освітньо-професійною програмою Облік і оподаткування спеціальності 071 Облік і оподаткування, освітньо-професійною програмою Фінанси, банківська справа та страхування спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, протокол № 25 від 31 серпня 2020 року

Рекомендовано до друку Вченою радою факультету Обліку та фінансів як навчальний посібник для здобувачів вищої за: освітньо-професійною програмою Германські мови та літератури (переклад включно) перша – англійська спеціальності 035 Філологія, освітньо-професійною програмою Політологія спеціальності 052 Політологія, освітньо-професійною програмою Облік і оподаткування спеціальності 071 Облік і оподаткування, освітньо-професійною програмою Фінанси, банківська справа та страхування спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування, протокол № 12 від 6 липня 2020 року.

Рекомендовано до друку науково-методичною радою спеціальності „Фінанси, банківська справа та страхування”, протокол № 9 від 18 червня 2020 року

Рекомендовано до друку науково-методичною радою спеціальності „Облік і оподаткування”, протокол № 9 від 18 червня 2020 року

Рекомендовано до друку науково-методичною радою спеціальності „Політологія”, протокол № 10 від 10 червня 2020 року

Рекомендовано до друку науково-методичною радою спеціальності „Філологія”, протокол № 10 від 11 червня 2020 року

Навчальний посібник складено відповідно до спеціальних (фахових) компетенцій здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти визначених в освітньо-професійній програмі: Германські мови та літератури (переклад включно) перша – англійська спеціальності 035 Філологія, Політологія спеціальності 052 Політологія, Облік і оподаткування спеціальності 071 Облік і оподаткування та Фінанси, банківська справа та страхування спеціальності 072 Фінанси, банківська справа та страхування. Він розрахований для здобувачів вищої освіти денної і заочної форм навчання за ступенем „Бакалавр”.

В навчальному посібнику розглянуті теоретико-методологічні особливості університетської освіти в розрізі існуючих елементів вищої освіти в Україні.

Викладення теоретичного матеріалу посібника передбачало використання схем, рисунків, таблиць, в яких наводяться окремі інформаційні дані. До кожної із тем дисципліни запропоновано перелік рекомендованої літератури.

© Л. ДОРОГАНЬ-ПИСАРЕНКО, О. БЕЗКРОВНИЙ, О. ЛЕГА, О. ПЕСЦОВА-СВІТАЛКА,
© Полтавська державна аграрна академія

Зміст

	ст.
<i>Передмова</i>	4
Тема 1. Університетська освіта в контексті Болонського процесу.....	5
Тема 2. Фундаменталізація та індивідуалізація підготовки фахівців з вищою освітою.....	19
Тема 3. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти.....	33
Тема 4. Інституції в системі вищої освіти.....	55
Тема 5. Студентське самоврядування у вищій школі.....	77
Тема 6. Організація самостійної роботи у закладах вищої освіти.....	88
Тема 7. Науково-дослідна робота як складова освітнього процесу.....	105
Тема 8. Фахова підготовка у закладах вищої освіти.....	122
<i>Список використаної та рекомендованої літератури</i>	138

Передмова

Утвердження України як демократичної держави є одночасно духовним, політичним, соціальним і культурним утвердженням громадян, здатних керуватись не суб'єктивними інтересами, а інтересами держави. Вища освіта в цілому і університетська, зокрема набувають у даному контексті принципово нового звучання.

На сьогодні освіта перетворює і спрямовує життя суспільства, зберігаючи у ньому все те, що має цінність для людини, визначає стратегію та умови розвитку суспільства, формує нове мислення громадян та нове бачення сенсу життя.

Фактично освіта як рівень знань, здобутих у процесі навчання, - один із основних факторів соціалізації особи, її здатності повноцінно реалізувати себе у суспільному житті. В свою чергу, вища освіта – рівень освіти, який здобувається особою у закладі вищої освіти в результаті послідовного, системного та цілеспрямованого процесу засвоєння змісту навчання, який ґрунтується на повній загальній середній освіті й завершується здобуттям певної кваліфікації за підсумками атестації.

Університетська освіта – найголовніша складова вищої освіти. Загальновідомо, що університет це класичний, найстаріший та найпоширеніший тип закладів вищої освіти. Тому логічним є саме на прикладі університетської освіти аналізувати зміст, сучасні особливості та тенденції розвитку вищої освіти в цілому.

„Університетська освіта” є дисципліною циклу загальної підготовки підготовки здобувачів вищої освіти, що розкриває теоретичні основи функціонування закладів вищої освіти та отримання в них освітніх послуг.

Метою вивчення дисципліни „Університетська освіта” є підготовка здобувачів вищої освіти до навчання в закладі вищої освіти відповідно до сучасних інтеграційних процесів у міжнародній освіті в контексті Болонської декларації.

Курс дисципліни розділено на наступні теми:

Тема 1. Університетська освіта в контексті Болонського процесу

Тема 2. Фундаменталізація та індивідуалізація підготовки фахівців з вищою освітою

Тема 3. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти

Тема 4. Інституції в системі вищої освіти

Тема 5. Студентське самоврядування у вищій школі

Тема 6. Організація самостійної роботи у закладах вищої освіти

Тема 7. Науково-дослідна робота як складова освітнього процесу

Тема 8. Фахова підготовка у закладах вищої освіти

Працюючи над навчальним посібником, автори намагались забезпечити можливість самостійного вивчення дисципліни, за умов якого до мінімуму зводиться безпосередній контакт викладача і здобувача вищої освіти, крізь призму того, що самостійна робота базується на принципах систематичності та

послідовності при вивченні кожної окремої теми з обов'язковим закріпленням знань шляхом тестового контролю та обговорення питань для самоконтролю.

Тема 1. Університетська освіта в контексті Болонського процесу

Навчальні питання:

1. Історія розвитку університетської освіти як передумова формування Європейського простору вищої освіти.
2. Сучасні аспекти функціонування вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу.
3. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (як основа Болонського процесу).

1. Історія розвитку університетської освіти як передумова формування Європейського простору вищої освіти.

З часів заснування і до сьогодні університет відіграє провідну роль у процесі набуття і передачі досвіду від старшого покоління до молодшого, забезпечує майбуття професіоналами нового покоління, виробляє високоякісний людський та соціальний капітал, а вдосконалення його діяльності на сучасному етапі реформування вищої освіти перебуває у прямій залежності від використання традицій університетської освіти, накопичених протягом її історичного розвитку. Зосередившись на внеску Європейських університетів у розвиток громадського життя, управління і організацію суспільства, можна прослідкувати їх історію розвитку.

На сьогодні, загальновідомим є історичний факт, що в основі формування системи накопичення знань та розвитку науки є навчальні заклади вищої школи. Водночас їх науково-педагогічні працівники та здобувачі вищої освіти є тою рушійною силою, що розвиває науку і нагромаджує знання і вміння.

В існуючих вимірах сучасного розвитку суспільства наука і освіта перебувають в органічній єдності, як цілісний комплекс, що виник та існує з давніх часів. Саме ця обставина вимагає окремого вивчення історії виникнення та розвитку вищої школи.

Перші університети в Європі зародилися ще за доби Середньовіччя, на тлі суцільного панування релігійної догматики в духовному житті окремих країн та їх народів. Якраз на перетині двох епох – Середньовіччя та Відродження тогочасні європейські країни відчули велику потребу в організації, де б зароджувалися нові думки, удосконалювалися існуючі знання про світ, навчалися наукові кадри з метою подальшої передачі наукових знань. І такою організацією, яка б в повній мірі задовільнила цю потребу стали заклади вищої освіти або вищої школи.

У Книзі рекордів Гінесса університет Аль-Каруїн, що розташовувався в місті Фес (Марокко) визнається «найстаршим у світі постійно діючим вищим навчальним закладом». Він був заснований у 859 р. і став одним із духовних і освітніх центрів ісламського світу.

У Європі перший навчальний заклад такого рівня був заснований лише у XI-XII ст. Саме в Італії – було утворено особливу форму вищих навчальних закладів – університет.

Університетами (від лат. *universitas*, тобто сукупність, об'єднання, корпорація, об'єднання людей, які навчаються) називали об'єднання викладачів між собою та викладачів зі студентами з метою здобуття нових знань, оскільки на думку тогочасних науковців та вчителів церковні школи ігнорували нові знання через їх невідповідність догматам віри, не сприяючи розвитку суспільних ідей, науки, культури, думки.

Після заснування першого університету у Болоньї, у XII ст. створюються наступні університети (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Хронологія заснування провідних університетів Європи

Країна	Назва університету або місто в якому засновано	Роки заснування
Італія	Болонья	1088-1119
Англія	Оксфорд	1117-1120
Франція	Монпельє	1180-1289
Англія	Кембридж	1209
Франція (Париж)	Сорбонна	1257
Іспанія	Сієна	1240
Італія	Вінченція	1205
Італія	Ареццо	1215
Італія	Падуа	1222
Італія	Неаполь	1224
Італія	Рим	1303
Чехія	Празький	1348
Польща (Краків)	Ягеллонський	1364
Австрія	Віденський	1365
Німеччина	Гейдельберзький	1386
Німеччина (Лейпціг)	Лейпцизький	1409
Німеччина	Вюртемберзький	1502
Німеччина	Кенігсберзький	1544
Франція	Страсбурзький	1621

Загалом від XIII до XVIII ст. в окремих країнах Європі було засновано понад 50 університетів. Хоча всі вони й намагалися наслідувати права й структуру першого Болонського університету, однак кожен з них мав свої особливості. Фактор необхідності відображення різних соціально-політичних та ідейних позицій організаторів і керівників нових закладів у різних країнах вилився в розвиток окремих типів університетів: республіканського та монархічного.

Перший тип університетів отримав назву республіканський і був характерний для навчальних закладів Італії, в першу чергу, для Болонського, де притаманним була увага до світських наук, виборне управління, в якому важливу роль відігравало студентство (60 % якого належало до світських верств)

зі складу якого міг бути обраним навіть ректор, вільність думок, незалежність у сприйнятті церквою.

В свою чергу другий тип вищої школи – монархічний був започаткований в Сорбоні. В даному університеті, що розташовувався в столиці Франції Парижі, найбільше уваги приділяли богослов'ю. Студенти університетів даного типу були значно обмежені у своїх правах, проживаючи у бурсах під опікою начальства, повсякчас виявляючи повагу перед його авторитетом. Ректор обирався радою професійної колегії.

Загалом, перші університети, незалежно від свого типу, являли собою спілку людей для здобуття певних знань, тобто об'єднувалися не тільки ті, хто навчався, студіював, а й наставники, ті, хто навчав вчителів-магістрів (викладачів) та учнів-школярів (студентів). Навчаючи вчитися – це формула середньовічної освіти. Сьогоднішній учень – завтра вчитель, сам був не проти повчитися на вченого майстра.

Одночасно лід зауважити, що перші університети мали своє самоврядування і користувались певною автономією стосовно церкви, феодалів і міських магістратів. Термін «студент», що почали застосовували до учнів означав – «старанно вчитися». В свою чергу викладачі гуртувалися в особливі організації за здібностями – так звані «факультети», члени яких характеризувалися здатністю викладати той чи інший навчальний предмет. Між собою викладачі вибирали голову факультету – декана. Тільки значно пізніше термін «факультет» отримав інше трактування – відділення університету, на якому викладалась та чи інша галузь знань.

Основними видами занять в перших університетах були лекції, коли професор читав по книзі текст і коментував його, і диспути. Лекція являла собою читання тексту, який вивчали, та пояснення цього тексту у вигляді коментарів до нього або до його окремих частин.

Другою формою навчання був диспут, або прилюдні дискусії, які періодично влаштовувались на богословсько-філософські теми та основою яких була теза для обговорення. Тезу обирав викладач. Заперечення висував або він сам, або його студенти (в тому числі й ті, що випадково потрапили на диспут). Диспути проходили гаряче і тривали інколи по 10-12 годин, крім того, учні виконували ще й письмові вправи – писали трактати. Перемагав той, хто міг навести більше цитат, витягів з творів визнаних авторів, підкріплюючи ними свою думку. В одному з диспутів оксфордський магістр Дунс Скотт (1266-1309) вислухав і запам'ятав 200 тез і тут же послідовно їх заперечив.

Більшість середньовічних університетів мали чотири факультети: початковий, що мав назву артистичний (підготовчий) та три «старших» – медичний, юридичний, богословський.

Обов'язковим для кожного вступника був артистичний (підготовчий) факультет, зазвичай найбільш численний. Це був загальноосвітній факультет зі строком навчання 5-7 років, протягом яких вивчали «сім вільних мистецтв» – граматику, риторику, основи діалектики (опанувавши ці три науки, студент одержував ступінь бакалавра мистецтва), філософію, арифметику та геометрію, астрономію, музику, після засвоєння яких студент діставав ступінь магістра

мистецтва і міг вступити на богословський, медичний та юридичний факультети, де навчання тривало ще 5-6 років. Після закінчення повного курсу навчання в університеті (11–13 років) студенти діставали звання «доктора наук». Надзвичайна складність навчання призводила до того, що титул бакалавра одержувала лише третина студентів, магістра – кожний шістнадцятий.

Зважаючи на вищесказане та узагальнюючи напрацювання ряду дослідників можна виділити п'ять етапів історичного розвитку університетів.

Перший етап характеризується народженням університетів (кінець XI – початок XVI ст.).

Другий – період занепаду (друга половина XVI – кінець XVIII ст.).

Третій період відродження і німецької трансформації займає проміжок часу від першої половини XIX століття до початку Другої світової війни.

Четвертий, період розповсюдження і диверсифікації починається по закінченні Другої світової війни і продовжується до семидесятих років.

На сьогодні, більшість науковців сходяться на думці стосовно того, що зараз триває п'ятий етап розвитку університетів – етапі зміни ролі університетів.

В Україні необхідність удосконалення і здобуття знань з наук, що опановували у вищій школі утверджується вже у епоху Відродження. За «Литовським статутом» 1529 р., молодь з українських земель, що входили до складу Великого князівства Литовського, могла вільно виїздити на навчання за кордон без обмежень.

Однак, тогочасна українська спільнота по-різному ставилася до наміру навчатися в європейських університетах. Перешкоди чинила церква, боячись, щоб разом з освітою майбутні бакалаври і магістри не «завезли» додому католицизму. Одночасно здобуттю освіти суттєво перешкоджав той факт, що польські єзуїтські колеґіуми, деякі середні й вищі школи на Заході не приймали православних, і дехто заради науки приймав католицьке віросповідання або уніатство, а повернувшись додому – вихрещувався знову у православну віру.

Тому логічним є той факт, що лише більше ніж через 200 років, а саме в 1805 році в Україні було відкрито перший університет – це був університет в місті Харків, який заснували за ініціативи відомого громадського діяча В. н. Каразіна.

Після проголошення незалежності України реформи системи освіти набули значного розвитку та інтенсивності. Протягом 1992–1993 рр. було розроблено та ухвалено широку національну програму реформ «Освіта (Україна XXI ст.)», що передбачала підвищення стандартів освіти та досягнення європейської якості атестатів і дипломів.

2. Сучасні аспекти функціонування вищої освіти в Україні в контексті Болонського процесу.

Процес об'єднання Європи, його поширення на схід супроводжується формуванням спільного освітнього і наукового простору та розробкою єдиних критеріїв і стандартів у цій сфері в масштабах усього континенту. Цей процес, до якого європейська вища школа пройшла майже піввіковий шлях, дістав назву

Болонського від назви університету в італійському місті Болонья, де були започатковані такі ініціативи. Необхідність його започаткування була очевидною і полягала в необхідності адекватної відповіді зростаючій конкуренції в світі, особливо з боку США та Канади.

Однак, офіційному старту Болонського процесу передувало прийняття ряду фундаментальних документів:

1. *Велика хартія університетів* (Magna Charta Universitatum, м. Болонья, 18 вересня 1988 р.).

2. *Лісабонська конвенція* (Lisbon Convention on the Recognition of Qualifications concerning Higher Education in the European Region, м. Лісабон, 11 квітня 1997 р.).

3. *Сорбонська декларація* (Sorbonne Joint Declaration on harmonisation of the architecture of the European higher education system by the four Ministers in charge for France, м. Париж – Сорбонна, 25 травня 1998 р.).

Перший з цих документів окреслював фундаментальні принципи, якими повинні керуватись університети, щоб забезпечити розвиток освіти та інноваційний рух у світі, який швидко змінюється. Він мав універсальну спрямованість, тобто його могли підписувати університети з різних, не обов'язково європейського, регіонів світу. Також даний документ задекларував чотири базові принципи діяльності європейських вищих навчальних закладів:

– університет – це автономний інститут, що має особливу організацію внаслідок свого положення й історичного надбання;

– процес навчання і досліджень в університетах повинні бути нероздільні, щоб навчання не відставало від суспільних потреб, що змінюються, і прогресу наукових знань;

– свобода досліджень і навчання є основним принципом існування університету;

– університет є довіреною особою європейських гуманістичних традицій; його постійною турботою є примноження знань.

Лісабонська конвенція розроблена і прийнята під егідою Ради Європи та UNESCO містить положення про визначення кваліфікацій, що стосуються вищої освіти в європейському регіоні. Цей міждержавний документ набув чинності на території України 1 червня 2000 р.

Сорбонська декларація спрямована на гармонізацію національних систем вищої освіти і стала основою для вирішення міжнаціональних проблем вищої освіти, серед яких: адаптація програми національного законодавства у сфері освіти до норм, що напрацьовані в Європі; розширення доступу до вищої освіти і підвищення академічної мобільності студентів та їх мобільності на ринку праці; створення систем навчання протягом усього життя і багатовимірні завдання зближення освітніх програм.

Нарешті 19 червня 1999 року в місті Болонья 29 міністрами освіти, від імені своїх урядів, був підписаний документ, який назвали «Болонська декларація», яка, стала основним документом, що використовується для встановлення загальної рамки з модернізації і реформування європейської вищої освіти.

У декларації було визначено такі основні цілі із розвитку європейського простору вищої освіти:

- прийняти систему зрозумілих і порівнянних ступенів;
- запровадити систему вищої освіти, яка ґрунтується на двох циклах;
- запровадити систему кредитів ЄКТС;
- сприяти мобільності студентів, викладачів і науковців;
- сприяти європейській співпраці із забезпечення якості;
- сприяти європейському виміру у вищій освіті.

Фактично Болонський процес – це сукупність заходів європейських державних установ (рівня міністерств освіти), університетів, міждержавних та громадських організацій, що стосуються вищої освіти, спрямованих на досягнення цілей, сформульованих у Болонській декларації.

Ініціативи започатковані в м. Болонья знайшли свою продовження шляхом розвитку Болонського процесу ,результатом якого було підписання нових документів та прийняття важливих рішень в сфері інтеграції вищої освіти в Європі (рис. 1.1).

На сьогодні існують три рівні застосування Болонського процесу: міжнародний, національний, інституційний.

На міжнародному рівні існує декілька видів співпраці й декілька структур, що його розвивають, зокрема:

- група з перевірки виконання Болонського процесу, складається із усіх країн-учасниць Європейської комісії, а також Ради Європи;
- європейський центр вищої освіти UNESCO;
- європейська асоціація закладів вищої освіти;
- асоціація європейських університетів;
- національні спілки студентів Європи;
- європейська асоціація із забезпечення якості вищої освіти.

Національний рівень Болонського процесу уособлюють уряд, міністерство освіти, ректори конференцій та університетських організацій, студентські спілки, а також роботодавці. Реалізація Болонського процесу на національному рівні передбачає насамперед адаптацію та зміну вітчизняного законодавства відповідно до цілей Болонського процесу.

В інституційному рівні задіяні заклади вищої освіти, факультети та відділення, студенти, викладацький склад та суспільні діячі. Причому, пріоритети різняться залежно від країни та закладу.

Загалом слід сказати, що Європейський простір вищої освіти (ЄПВО) – це об'єднання національних систем, що розвиваються відповідно до спільно погоджених принципів, сприяючи узгодженню, сумісності, порівнянності та визнанню різноманітних систем вищої освіти.

Створення ЄПВО передбачає постановку та вирішення наступних завдань:

- налагодження міжнародного співробітництва;
- усунення перепон та забезпечення широкого доступу до якісної вищої освіти, що базується на принципах демократії й незалежності університетів, їхньої наукової і дослідницької самостійності;
- активізація мобільності студентів та науково-педагогічних кадрів;

– підготовка молоді до активного життя в демократичному суспільстві, закладення основ для їхньої професійної кар’єри і особистого розвитку тощо.

На сьогодні Законодавство України про вищу освіту базується на Конституції України і складається із законів України «Про освіту», та «Про вищу освіту» та інших нормативно-правових актів, міжнародних договорів України, укладених в установленому законом порядку.

Рис. 1.1. Основні етапи і тенденції розвитку Болонського процесу

Комюніке́ (фр.*communiqué*, від лат.*communico* повідомляю) – офіційне повідомлення про хід і наслідки переговорів між державними і громадськими діячами, делегаціями у міжнародних відносинах, а також про досягнуті угоди, рішення тощо. Деякі комюніке можуть передавати інформацію про прийняті під час перемовин рішення, і відповідно можуть мати правові наслідки.

Громадяни України мають право безоплатно здобувати вищу освіту в державних і комунальних закладах вищої освіти на конкурсній основі, якщо певний ступінь вищої освіти громадянин здобуває вперше за рахунок коштів державного або місцевого бюджету, а також в інших випадках, передбачених законодавством.

Право на вищу освіту гарантується незалежно від віку, громадянства, місця проживання, статі, кольору шкіри, соціального і майнового стану, національності, мови, походження, стану здоров'я, ставлення до релігії, наявності судимості, а також від інших обставин. Ніхто не може бути обмежений у праві на здобуття вищої освіти, виборі закладу вищої освіти, форми здобуття вищої освіти і спеціальності. Для реалізації права на вищу освіту особами з особливими освітніми потребами вищі навчальні заклади створюють їм необхідні умови для здобуття якісної вищої освіти.

Державну політику у сфері вищої освіти визначає Верховна Рада України, а реалізують Кабінет Міністрів України та центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Державна політика у сфері вищої освіти ґрунтується на сукупності взаємопов'язаних принципів, що узагальнені на рис. 1.2.

В свою чергу, формування і реалізація державної політики у сфері вищої освіти забезпечуються шляхом:

- 1) гармонійної взаємодії національних систем освіти, науки, мистецтва, бізнесу та держави з метою забезпечення стійкого соціально-економічного розвитку держави;
- 2) збереження і розвитку системи вищої освіти та підвищення якості вищої освіти;
- 3) розширення можливостей для здобуття вищої освіти та освіти протягом життя;
- 4) створення та забезпечення рівних умов доступу до вищої освіти, у тому числі забезпечення додатковою підтримкою в освітньому процесі осіб з особливими освітніми потребами;
- 5) розвитку автономії закладів вищої освіти та академічної свободи учасників освітнього процесу;
- 6) визначення збалансованої структури та обсягу підготовки фахівців з вищою освітою з урахуванням потреб особи, інтересів держави, територіальних громад і роботодавців;
- 7) забезпечення розвитку наукової, науково-технічної, мистецької та інноваційної діяльності закладів вищої освіти та їх інтеграції з виробництвом;
- 8) надання особам, які навчаються у закладах вищої освіти, пільг та соціальних гарантій у порядку, встановленому законодавством;

9) належної державної підтримки підготовки фахівців із числа осіб з особливими освітніми потребами на основі забезпечення їх додатковою підтримкою;

10) створення умов для реалізації випускниками закладів вищої освіти права на працю, забезпечення гарантії рівних можливостей щодо вибору місця роботи, виду трудової діяльності на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності з урахуванням здобутої вищої освіти та відповідно до суспільних потреб;

11) запровадження механізмів стимулювання підприємств, установ, організацій усіх форм власності до надання першого робочого місця випускникам закладів вищої освіти.

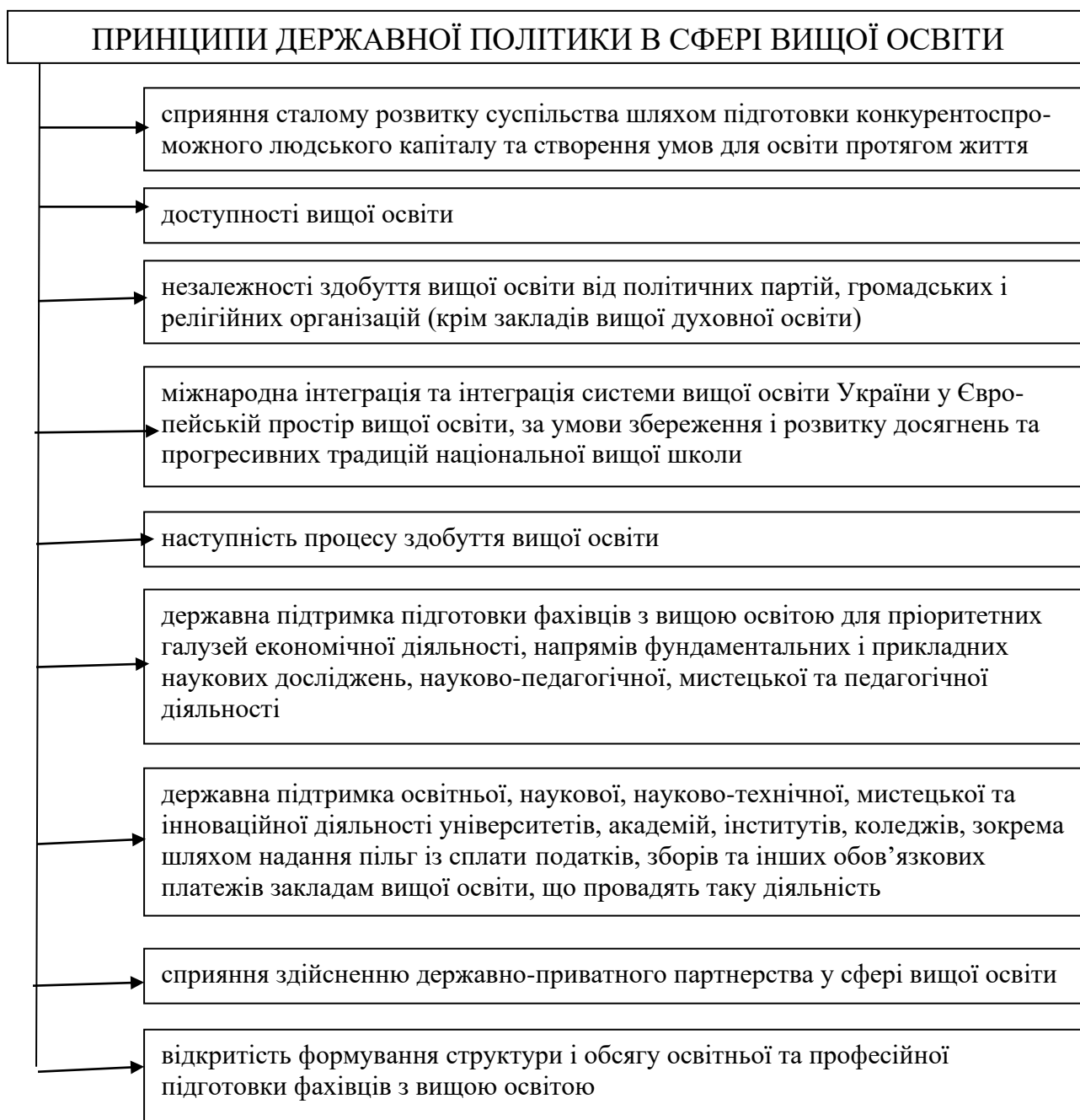

Рис. 1.2. Сукупність принципів державної політики України у вищій школі

У відповідності до діючого на сьогодні Закону України «Про вищу освіту» заклад вищої освіти це окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей.

У відповідності до діючого законодавства, яке є адаптованим до сучасних вимог Болонського процесу, в Україні діють заклади вищої освіти таких типів:

університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність;

коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність. Коледж також має право відповідно до ліцензії (ліцензій) забезпечувати здобуття профільної середньої, професійної (професійно-технічної) та/або фахової передвищої освіти.

Для всіх типів закладів вищої освіти актуальними є наступні завдання:

1) провадження на високому рівні освітньої діяльності, яка забезпечує здобуття особами вищої освіти відповідного ступеня за обраними ними спеціальностями;

2) для університетів, академій, інститутів – провадження наукової діяльності шляхом проведення наукових досліджень і забезпечення творчої діяльності учасників освітнього процесу, підготовки наукових кадрів вищої кваліфікації і використання отриманих результатів в освітньому процесі;

3) участь у забезпеченні суспільного та економічного розвитку держави через формування людського капіталу;

4) формування особистості шляхом патріотичного, правового, екологічного виховання, утвердження в учасників освітнього процесу моральних цінностей, соціальної активності, громадянської позиції та відповідальності, здорового способу життя, вміння вільно мислити та самоорганізовуватися в сучасних умовах;

5) забезпечення органічного поєднання в освітньому процесі освітньої, наукової та інноваційної діяльності;

6) створення необхідних умов для реалізації учасниками освітнього процесу їхніх здібностей і талантів;

7) збереження та примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства;

8) поширення знань серед населення, підвищення освітнього і культурного рівня громадян;

9) налагодження міжнародних зв'язків та провадження міжнародної діяльності в галузі освіти, науки, спорту, мистецтва і культури;

10) вивчення попиту на окремі спеціальності на ринку праці та сприяння працевлаштуванню випускників.

Заклади вищої освіти державної, комунальної та приватної форми власності мають рівні права у провадженні освітньої, наукової та інших видів діяльності і діють на підставі власного статуту.

3. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система, як основа Болонського процесу.

Відтак, ключовими елементами на всіх етапах становлення Болонського процесу є Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС), національна рамка кваліфікацій та додаток до диплома.

ЄКТС була впроваджена у 1989 році в рамках програми Еразмус (Erasmus) для перенесення кредитів, отриманих студентами під час навчання за кордоном, у кредити, що визнавалися вітчизняними університетами, куди студенти поверталися для продовження своєї навчальної діяльності. З часом її почали використовувати не тільки для перенесення кредитів на основі навчального навантаження і отриманих результатів навчання, а й для накопичення кредитів, передбачених ступеневими програмами освітніх закладів.

На сьогодні, Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система (ЄКТС) являє собою систему трансферу і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти. Система ґрунтується на визначенні навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених результатів навчання, та обліковується у кредитах ЄКТС.

В свою чергу, кредит Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи (кредит ЄКТС) це одиниця вимірювання обсягу навчального навантаження здобувача вищої освіти, необхідного для досягнення визначених

(очікуваних) результатів навчання. Обсяг одного кредиту ЄКТС становить 30 годин.

Результати навчання – знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми (програмні результати навчання) або окремих освітніх компонентів.

Навантаження – це визначення часу, який, зазвичай, необхідний особі, яка навчається, для завершення усіх форм навчальної діяльності, таких як лекції, семінари, проекти, практична робота, навчальна практика і самостійне навчання, що вимагається для досягнення визначених результатів навчання у формальних навчальних середовищах. Навантаження одного навчального року за денною формою навчання становить, як правило, 60 кредитів ЄКТС.

Одночасно слід зазначити, що накопичення кредитів у ЄКТС – це процес нагромадження кредитів, присвоєних за досягнення результатів навчання освітніх компонентів у формальних контекстах, а також за інші види навчальної діяльності, що реалізовані в неофіційних і неформальних контекстах. Студент може накопичувати кредити з метою: здобуття кваліфікації відповідно до вимог закладу, який присуджує ступені; документального підтвердження особистісних досягнень для навчання впродовж життя.

Національна рамка кваліфікацій (НРК) – системний і структурований за компетентностями опис кваліфікаційних рівнів освіти. Кожен рівень – це завершений етап освіти, що характеризується рівнем складності освітньої програми, сукупністю компетентностей особистості, які визначені, як правило, стандартом освіти та відповідають певному рівню НРК.

Національна рамка кваліфікацій призначена для використання органами виконавчої влади, установами та організаціями, що реалізують державну політику у сфері освіти, зайнятості та соціально-трудових відносин; навчальними закладами, роботодавцями, іншими юридичними і фізичними особами з метою розроблення, ідентифікації, співвіднесення, визнання, планування і розвитку кваліфікацій.

Україна наразі здійснює модернізацію своїх освітніх і професійних стандартів, формує відповідну законодавчо-нормативну базу, створює умови для залучення до процесів розбудови нової інноваційної Національної системи кваліфікацій (НСК) за сприяння Європейського фонду освіти та зацікавлених сторін (стейкхолдерів) (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Рівні Національної рамки кваліфікацій

Рівень освіти	Рівень НРК	Компетентності особи
Дошкільна освіта	нульовий рівень	здатність особи адекватно діяти у відомих простих ситуаціях під безпосереднім контролем іншої особи
Початкова освіта	перший рівень	здатність особи виконувати прості завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання, виконувати завдання під безпосереднім

Рівень освіти	Рівень НРК	Компетентності особи
		керівництвом іншої особи
Базова середня освіта	другий рівень	здатність особи виконувати типові нескладні завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання, виконувати завдання під керівництвом з елементами самостійності
Профільна середня освіта	третій рівень	здатність особи виконувати виробничі або навчальні завдання середньої складності за визначеними алгоритмами та встановленими нормами часу і якості
Перший (початковий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти	другий рівень	визначає здатність особи виконувати типові нескладні завдання у типових ситуаціях у чітко визначеній структурованій сфері роботи або навчання, виконувати завдання під керівництвом з елементами самостійності
Другий (базовий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти	третій рівень	здатність особи виконувати виробничі або навчальні завдання середньої складності за визначеними алгоритмами та встановленими нормами часу і якості
Третій (вищий) рівень професійної (професійно-технічної) освіти	четвертий рівень	здатність особи самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, зокрема в нестандартних ситуаціях
Фахова передвища освіта	п'ятий рівень	здатність особи самостійно виконувати складні спеціалізовані виробничі чи навчальні завдання в окремій галузі професійної діяльності або у процесі навчання, нести відповідальність за результати своєї діяльності та контролювати інших осіб у певних ситуаціях
Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	шостий рівень	здатність особи вирішувати типові спеціалізовані задачі в певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування положень і методів відповідних наук і характеризується певною невизначеністю умов, нести відповідальність за результати своєї діяльності та контролювати інших осіб у певних ситуаціях
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	сьомий рівень	здатність особи вирішувати складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає застосування певних теорій та методів відповідних наук і характеризується комплексністю та невизначеністю умов
Другий (магістерський) рівень вищої освіти	восьмий рівень	здатність особи розв'язувати складні задачі і проблеми у певній галузі професійної діяльності або у процесі навчання, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій та характеризується невизначеністю умов і вимог

Рівень освіти	Рівень НРК	Компетентності особи
Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий) рівень вищої освіти	дев'ятий рівень	здатність особи розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, що передбачає глибоке переосмислення наявних та створення нових цілісних знань та/або професійної практики
Науковий рівень вищої освіти	десятий рівень	здатність особи визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення стійкого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій

У відповідності до ст. 7 Закону України «Про вищу освіту» невід'ємною частиною диплома молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте передумови та особливості появи перших університетів.
2. Охарактеризуйте ретроспективу створення університетів в європейських країнах.
3. Дайте оцінку особливостям організації навчального процесу в перших університетах Європи.
4. Охарактеризуйте нормативні документи, прийняті яких стало основою початку Болонського процесу.
5. Дайте основу цілям і меті Болонського процесу.
6. Розкрийте хронологію розвитку Болонського процесу в світі.
7. Охарактеризуйте поняття «Європейський простір вищої освіти» та завдання, які він має вирішувати.
8. Проаналізуйте сутність, зміст та принципи державної політики у сфері вищої освіти.
9. Визначте розбіжності між поняттями: «університет», «академія», «інститут» та «коледж».
10. Дайте оцінку рівням Національної рамки кваліфікацій.

Тестовий контроль:

1. В якій країні світу було створено перший в світі університет?
  - а) Індія;
  - б) Італія;
  - в) Марокко;
  - г) Франція.

2. Об'єднання викладачів між собою та викладачів зі студентами з метою здобуття нових знань – це... ?

- а) цех;
- б) кооператив;
- в) школа;
- г) університет.

3. Який тип університетів був характерний для університету Болоньї ?

- а) монархічний;
- б) республіканський;
- в) світський;
- г) богословський.

4. Особливі організації за здібностями, члени яких характеризувалися здатністю викладати той чи інший навчальний предмет називалися... ?

- а) кафедрами;
- б) університетами;
- в) науковими гуртками;
- г) факультетами.

5. Прийняття якого нормативного документу вважається офіційним стартом Болонського процесу?

- а) Лісабонська конвенція;
- б) Велика хартія університетів;
- в) Празьке комюніке;
- г) Сорбонська декларація.

6. Які рівні застосування Болонського процесу вам відомі?

- а) міжнародний;
- б) національний;
- в) інституційний;
- г) всі відповіді вірні.

7. В якому році було прийнято Берлінське комюніке?

- а) 1999 р.;
- б) 2003 р.;
- в) 2005 р.;
- г) 2007 р.

8. Які з перелічених принципів не характерні державній політиці в сфері вищої освіти?

- а) доступність вищої освіти;
- б) наступність процесу здобуття вищої освіти;
- в) міжнародна інтеграція та інтеграція системи вищої освіти України у Європейській простір вищої освіти;
- г) вірна відповідь відсутня.

9. Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система запроваджена у ... ?

- а) 1999 р.;
- б) 1989 р.;
- в) 2001 р.;

г) 2003 р.

10. Якому рівню Національної рамки кваліфікацій відповідає перший (бакалаврський) рівень вищої освіти ?

- а) третьому;
- б) п'ятому;
- в) шостому;
- г) сьомому.

Тема 2. Фундаменталізація та індивідуалізація підготовки фахівців з вищою освітою

Навчальні питання:

1. Фундаменталізація як основа університетської освіти.
2. Індивідуалізація навчання та її значення у формуванні фахівців з вищою освітою.
3. Роль студентоцентризму у системі підготовки фахівців.

1. Фундаменталізація як основа університетської освіти.

Одним з пріоритетних напрямів підвищення якості вищої освіти є фундаменталізація. Вона спрямована на розвиток творчих здібностей особистості, наукового мислення та створення внутрішньої потреби в самоосвіті і саморозвитку майбутніх фахівців.

Фундаменталізація – це підвищення якості освіти, рівня компетентності фахівців з вищою освітою шляхом модернізації змісту навчальних дисциплін, науково-методичного забезпечення освітнього процесу.

Фундаментальні знання – це цілісні, глибинні, змістовні, методологічно значимі уявлення про навколишній світ та закономірності його функціонування і розвитку. Такі знання дозволять сформуванню гармонійні відносини людини з природою, забезпечити підвищення культурного та інтелектуального розвитку особистості і суспільства в цілому.

Завданням фундаментальної університетської освіти є:

- забезпечення умов для формування сучасного багатогранного наукового і гнучкого мислення;
- формування внутрішньої потреби особистості у саморозвитку і самоосвіті, що триває впродовж життя.

Стратегічні напрями фундаменталізації фахової підготовки узагальнені на рис. 2.1.

Стратегія фундаменталізації освіти в сучасних ліберально-демократичних умовах відкритого суспільства має базуватися на відповідній системі цінностей, які ставлять людину, її розвиток та максимальне розкриття потенціалу для суспільної користі в центр прикладення зусиль освітньої системи.

Фундаменталізація висуває нові вимоги до змістовного наповнення навчальних дисциплін, які входять до системи університетської освіти. Ці критерії можна поділити на загальні та спеціальні. До загальних (повною мірою притаманних всім навчальним дисциплінам) відносять: об'єктивність, точність, логічність, достовірність та доступність системи знань навчальної дисципліни. До спеціальних – зорієнтованість на студента, універсальний (а не вузькоспеціалізований) характер системи знань, активне, творче залучення студента до навчального процесу. Саме фундаменталізація здатна забезпечити на

даному етапі найбільш ефективну реалізацію функцій професійно-зорієнтованої вищої освіти, яка складається із загальнонаукової, соціальної та професійної

підготовки майбутнього фахівця з постійним застосуванням інноваційних технологій навчання.

Рис. 2.1. Стратегічні напрями фундаменталізації професійної підготовки фахівців

Реформована освіта спроможна звільнити суспільство від консерватизму і тим самим допомогти йому подолати розрив між старим і новим. На сучасному етапі розвитку суспільства важливого значення набуває відповідність змісту освіти вимогам часу, тим змінам, що відбуваються в економічному та культурному житті. У даному контексті особливого значення набуває ідея безперервної освіти. Безперервність освіти означає доведення культурно-освітнього рівня особистості до рівня суспільних потреб, що завжди оновлюються. Це також постійне оновлення загальноосвітньої та фахової підготовки, перетворення здобуття освіти на процес, що триває упродовж усього життя.

Для створення умов реалізації стратегічних напрямів фундаменталізації важливою є участь викладачів. Перед такими викладачами висувуються вимоги застосування найбільш ефективних способів і прийомів роботи з студентами (які повинні включати в себе, але не обмежуватися): орієнтування студентів на самостійне добування знань, закріплення вивченого теоретичного матеріалу практичними завданнями, підтримання стійкої мотивації до опанування нового, стимулювання зорової та слухової пам'яті, генерація мотивування до навчання, пов'язування теоретичних знань, що набуваються, з практичними сферами їх застосування.

Фундаменталізація вищої освіти спрямована на розвиток індивідуальних навичок фахівця до сучасних соціальних та виробничих потреб, максимально тісній та швидкій адаптації випускника закладу вищої освіти до професійної сфери, де він буде застосовувати набуті в ході навчання знання. Інтегровані якості особистості представлено на рис. 2.2.

Рис. 2.2. Характеристика інтегрованих якостей особистості в умовах фундаменталізації

Для активної участі в сучасному житті суспільства фахівець повинен мати особливе професійне мислення, головними характеристиками якого є глибокі теоретичні знання та вміння їх застосовувати на практиці, критичне ставлення до досягнутого, схильність до творчості, здатність запропонувати нове вирішення проблеми й уміння врахувати впливи всіх важливих внутрішніх і зовнішніх чинників на процес досягнення результату. Тобто, професійне мислення має включати в себе критичність, творчість, ініціативність.

У європейському просторі відбувається формування гуманістичної моделі фахівця нового типу, якому притаманні чіткі світоглядні орієнтири, гнучке соціальне мислення та інноваційне бачення сучасної наукової картини світу. Взаємозалежність та взаємовплив гуманітарної сфери з економікою, політикою, соціальними відносинами постійно ускладнюється. Різні сфери й сектори соціуму поєднуються новими цілями й завданнями. Такий простір стає індикатором наукового, культурного, освітнього, інноваційного рівня країни.

2. Індивідуалізація навчання та її значення у формуванні фахівців з вищою освітою.

Загальнотеоретичні та фахові знання тих, хто навчається, засвоюють по-різному, що призводить до необхідності вирішення на практиці проблеми індивідуалізації.

Індивідуалізація навчання – це організація персональної роботи кожного студента у відповідності до його розумових здібностей та характерних особливостей на усіх видах занять. Індивідуальний підхід можна розглядати як принцип навчання, який орієнтує на індивідуальні особливості студента і вимагає створення психолого-педагогічних умов для розвитку його особистості.

Індивідуальність – це сукупність якостей, характерних рис і особливостей, що притаманні окремому індивіду, відрізняють його від інших та формують його особистість.

Ускладнення технологічного укладу та прискорення науково-технічного прогресу висувають підвищені вимоги до нових фахівців, які приходять із закладів вищої освіти в науку, виробництво, торгівлю. Такі фахівці мають бути всебічно підготовленими, мотивованими, впевненими в собі та своїх знаннях. Для цього студент під час навчання повинен максимально реалізувати свої здібності і використати всі свої переваги до навчання з урахуванням своїх психофізичних особливостей.

Індивідуальний підхід забезпечується індивідуалізацією навчального процесу, яка невинно розвивається і поглиблюється з огляду на такі обставини:

1. Кожен студент закладу вищої освіти одночасно розглядається як суб'єкт і об'єкт освітньої діяльності, який не лише пасивно засвоює знання, але через власну мотивацію, амбіції, компетентне керівництво і контроль з боку викладача. Тому дуже важливим є формування такого індивідуального підходу до студента, завдяки якому останній зміг би якнайкраще розкрити свої здібності до навчання.

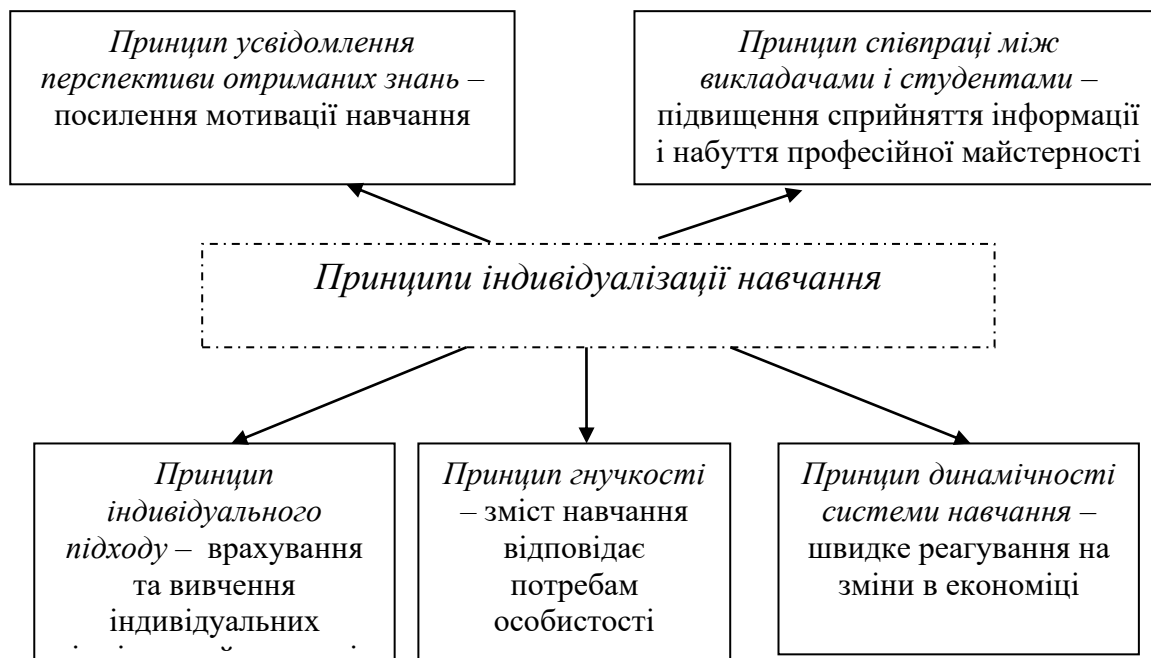
2. Висока динамічність національної економіки, подальше поглиблення глобалізації, активне залучення нашої держави у міжнародний поділ праці вимагають більш гнучкого підходу до вибору майбутньої професії. Вузька спеціалізація стає все менш затребуваною, майбутній фахівець повинен володіти широким діапазоном знань, щоб бути готовим проявити себе і в суміжних професіях чи спеціальностях, що також вимагає урахування особливостей характеру та здібностей кожного студента.

Фахівці виділяють наступні принципи, на яких базується індивідуалізація навчання: принцип усвідомлення перспективи отриманих знань, принцип співпраці, принцип індивідуального підходу, гнучкості, динамічності (рис. 2.3).

Індивідуалізація навчання одна із найскладніших проблем вищої освіти, вирішення якої в значній мірі залежить від двох чинників: індивідуально-психологічних особливостей студентів та впровадження відповідної методичної системи навчання.

Під індивідуальними особливостями розуміють відмінності між студентами у їх фізіологічних задатках, сформованих особливостями розвитку кожної індивідуальної нервової системи, від яких залежить психологічне життя особистості та її індивідуальні психологічні процеси.

Кожна людина це індивідуальність зі всіма притаманними їй особливостями. Кожен педагог повинен вміти використовувати багаті внутрішні резерви особистості його слухачів. До таких резервів відносяться наступні властивості: світогляд, життєвий досвід, інтереси та схильності, емоції та почуття, контекст діяльності, та інші. Навчання з урахуванням індивідуальних

особливостей студентів – давня традиція педагогіки. Необхідність цього очевидна, адже всі студенти значною мірою відрізняються за різними показниками. Це зумовлено їх індивідуальними відмінностями, котрі і визначають необхідну міру індивідуального підходу.

Рис. 2.3. Принципи індивідуалізації навчання

Індивідуалізація навчання передбачає урахування відповідної низки чинників, що впливають на результат. До таких факторів можна віднести: індивідуально-психологічні особливості тих, хто навчається; вік тих, хто навчається; особливості дисципліни, що викладається; мета навчання.

Індивідуальність кожного студента являє собою невід'ємну складову його особистості як своєрідної якості індивіду, що набувається в діяльності та спілкуванні протягом усього життя. Індивідуальність складається із відповідних індивідуально-психологічних особливостей людини. Серед таких особливостей є як природжені, так і придбані. До них психологи відносять темперамент, характер та здібності. Це так звані диференціальні характеристики особистості, що тісно пов'язані одна з одною. Індивідуально-психологічні особливості людини представлені на рис. 2.4.

Основою індивідуальності людини вважається темперамент. Темперамент – це природжена індивідуально-психологічна особливість людини, що визначає динамічні прояви її психіки – фізичні, емоційні, інтелектуальні. Той або інший тип темпераменту базується на так званому типі вищої нервової системи, що

являє собою природжену якість. Як відомо, психологи виділяють чотири типи темпераменту: сангвінік, флегматик, холерик та меланхолік.

Темперамент тих, хто навчається, можна виявити шляхом спеціальних експериментальних тестів. Слід зауважити, що у даному випадку не йдеться про якісну характеристику того або іншого темпераменту, бо в кожному з них представлено як позитивні, так і негативні риси, що впливають на процес навчання.

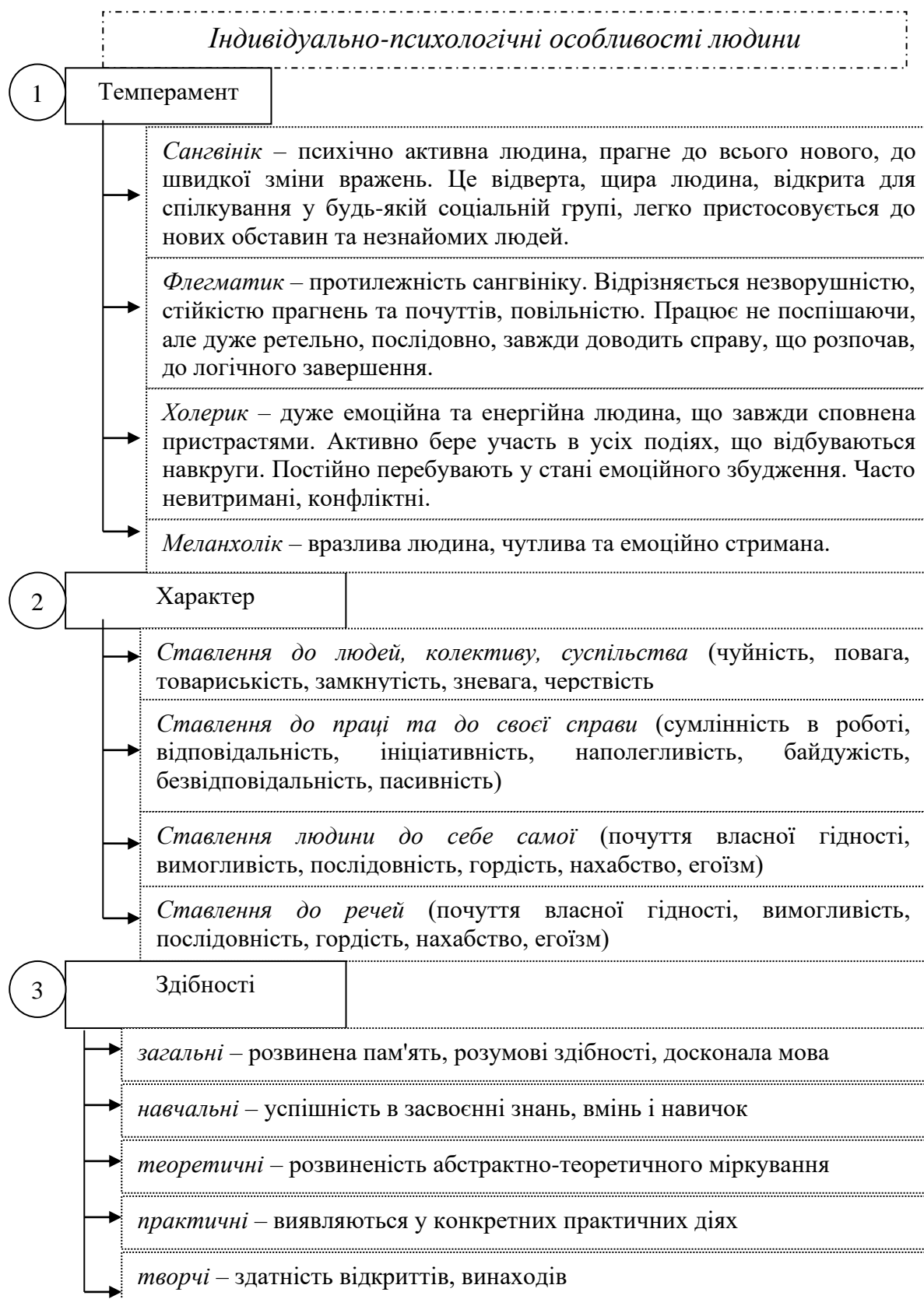

Рис. 2.4. Природжені та придбані індивідуально-психологічні особливості людини

Не пов'язаний також темперамент із інтелектуальними можливостями лю-

дини. Люди однакового темпераменту можуть мати різний рівень інтелекту, а люди з однаковим інтелектом можуть мати різні типи темпераменту.

Принципового значення у дослідженні даної індивідуально-психологічної особливості набуває поняття так званого індивідуального стилю діяльності. Саме тип темпераменту впливає на те, що однаково за змістом навчальну роботу студенти із різним типом темпераменту будуть виконувати по-різному. Дану обставину необхідно враховувати при вирішенні проблеми індивідуалізації навчання.

На основі того або іншого темпераменту за відповідних умов життя, виховання, системи цінностей формується більш гнучка, соціально позначена психологічна складова індивідуальності – характер.

Характер – це сукупність стійких проявів психіки людини, що відтворюються у спілкуванні та діяльності та обумовлюють типові способи поведінки у тій або іншій ситуації. На основі того або іншого темпераменту може бути сформований різний тип характеру. Риси характеру формуються упродовж життя і, на відміну від темпераменту, можуть зазнавати змін.

Характер – це своєрідна програма поведінки людини, що виявляється за такими напрямками: ставлення до людей, колективу, суспільства; ставлення до себе самого; ставлення до праці та до власної справи; ставлення до речей. Розглядається характер як комплексне утворення. Його риси складають своєрідні протиставлення: добро – зло, чутливість – байдужість, відповідальність – безвідповідальність та інші. Із темпераментом та характером пов'язані здібності людини.

Здібності – це індивідуально-психологічні особливості, що являють собою умови успішності виконання відповідної діяльності та в цій же діяльності формуються. Здібності формуються і виявляються виключно в діяльності. Їх прояв здібностей залежить від конкретних методів навчання, формування відповідних навичок, знань і вмінь, серед яких виділяють: загальні, теоретичні, практичні, теоретичні, творчі, навчальні.

Таким чином, індивідуалізація процесу навчання не може протікати успішно без урахування індивідуально-психологічних особливостей тих, кого навчаєш. Індивідуальний стиль діяльності, обумовлений темпераментом, програму поведінки людини, обумовлену характером, та наявність діяльності, що відповідає структурі здібностей можна розглядати як запоруку вдалої індивідуалізації навчання.

3. Роль студентоцентризму у системі підготовки фахівців.

Студентоцентризм – це концентрація зусиль на врахуванні індивідуальних якостей здобувачів вищої освіти, здатностей до формування індивідуальних освітніх траєкторій та, відповідно, індивідуального профілю компетентностей.

Сутність студентоцентризму полягає у забезпеченні такого підходу до навчання, при якому індивідуальні особливості студента до навчання максимально повно доповнюються сприятливим високо мотивуючим університетським середовищем, зорієнтованим на поглиблене вивчення і опанування нових знань. Таким чином забезпечується взаємозв'язок особистості

та суспільства в навчальному процесі, гармонійно узгоджуються їх інтереси на засадах рівноправності та взаємоповаги.-

Концепція студентоцентризму реалізується через студентоцентроване навчання, що передбачає активну навчальну та пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти при набутті необхідних компетентностей і зростання відповідальності за власне навчання, спрямованої на досягнення певного результату. В основу студентоцентрованого навчання покладена не тільки знання, як компетентісна парадигма освітньої діяльності, а й орієнтація на отримання симбіозу знань, умінь, навичок, здатностей розв'язувати складні завдання в умовах сучасних культурно-мистецьких, соціальних та економічних викликів.

Основна мета студентоцентрованого навчання – створення сприятливих умов для якісного засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок та інших компетентностей, при збереженні свобод здобувачів вищої освіти для досягнення культурних і освітніх цілей.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 1) студентоцентроване навчання – підхід до організації освітнього процесу, що передбачає:

- заохочення здобувачів вищої освіти до ролі автономних і відповідальних суб'єктів освітнього процесу;
- створення освітнього середовища, орієнтованого на задоволення потреб та інтересів здобувачів вищої освіти, зокрема надання можливостей для формування індивідуальної освітньої траєкторії;
- побудову освітнього процесу на засадах взаємної поваги і партнерства між учасниками освітнього процесу.

Відповідно до «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG)» запровадження студентоцентрованого навчання і викладання є таким, що:

- поважає і враховує різноманітність студентів та їх потреби, уможлиблюючи гнучкі навчальні траєкторії;
- враховує та використовує різні способи надання освітніх послуг, якщо це доцільно;
- гнучко використовує різноманітні педагогічні методи;
- регулярно оцінює та коригує способи надання освітніх послуг і педагогічні методи;
- підтримує відчуття автономності у того, хто навчається, водночас забезпечуючи йому відповідний супровід і підтримку з боку викладача;
- сприяє взаємній повазі у стосунках «студент-викладач»;
- має належні процедури для розгляду скарг студентів.

Основні ідеї студентоцентризму узагальнені і представлені на рис. 2.5.

Ідеї студентоцентризму стають важливим підґрунтям проектування освітнього середовища, яке створює умови для саморозвитку, самореалізації та самоорганізації особистості у професійній діяльності, творчості та інших видах діяльності.

Досягнення максимальної ефективності процесу студентоцентрованого навчання може здійснюватися шляхом активізації навчання, яке ґрунтується на принципах свідомості та активності, суб'єктності, толерантності і демократичності, синергетичності (рис. 2.6).

Студентоцентроване навчання характеризується: активним, а не пасивним навчанням; досконалим вивчення і розумінням сутності дисциплін; збільшенням відповідальності з боку студента; самостійністю і незалежністю студента; взаємозалежністю і взаємоповагою між викладачем і студентом; умінням об'єктивно аналізувати та оцінювати власні дії з метою усунення недоліків у роботі, поглиблення рівня професійної компетентності до викладання і навчання як з боку викладача, так і з боку здобувача вищої освіти.

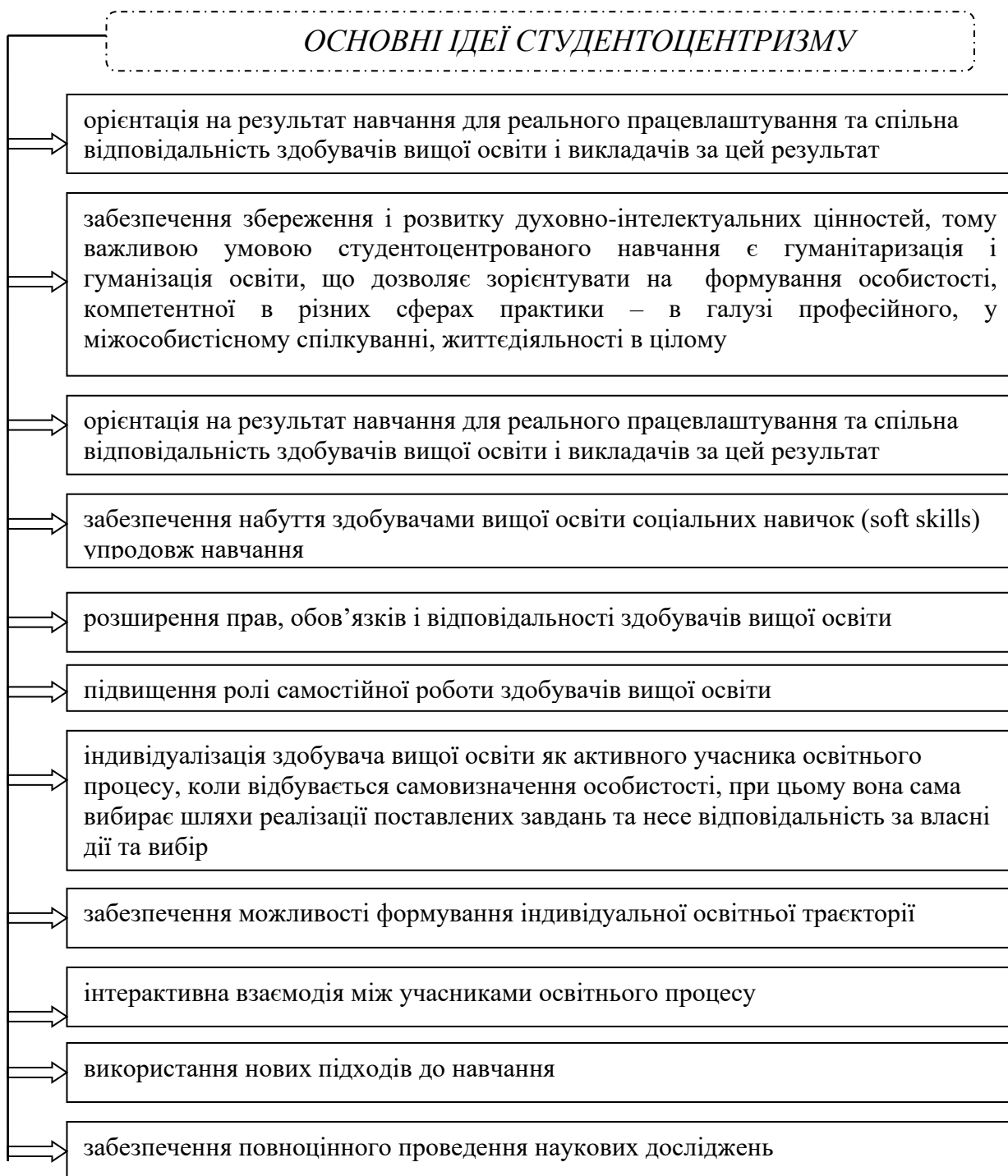

Рис. 2.5. Сукупність основних ідей студентоцентризму

Організація освітнього процесу в Полтавській державній аграрній академії базується на студентоцентрованому підході, що передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджено на результатах навчання, урахують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, що узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому, студенту надаються ширші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

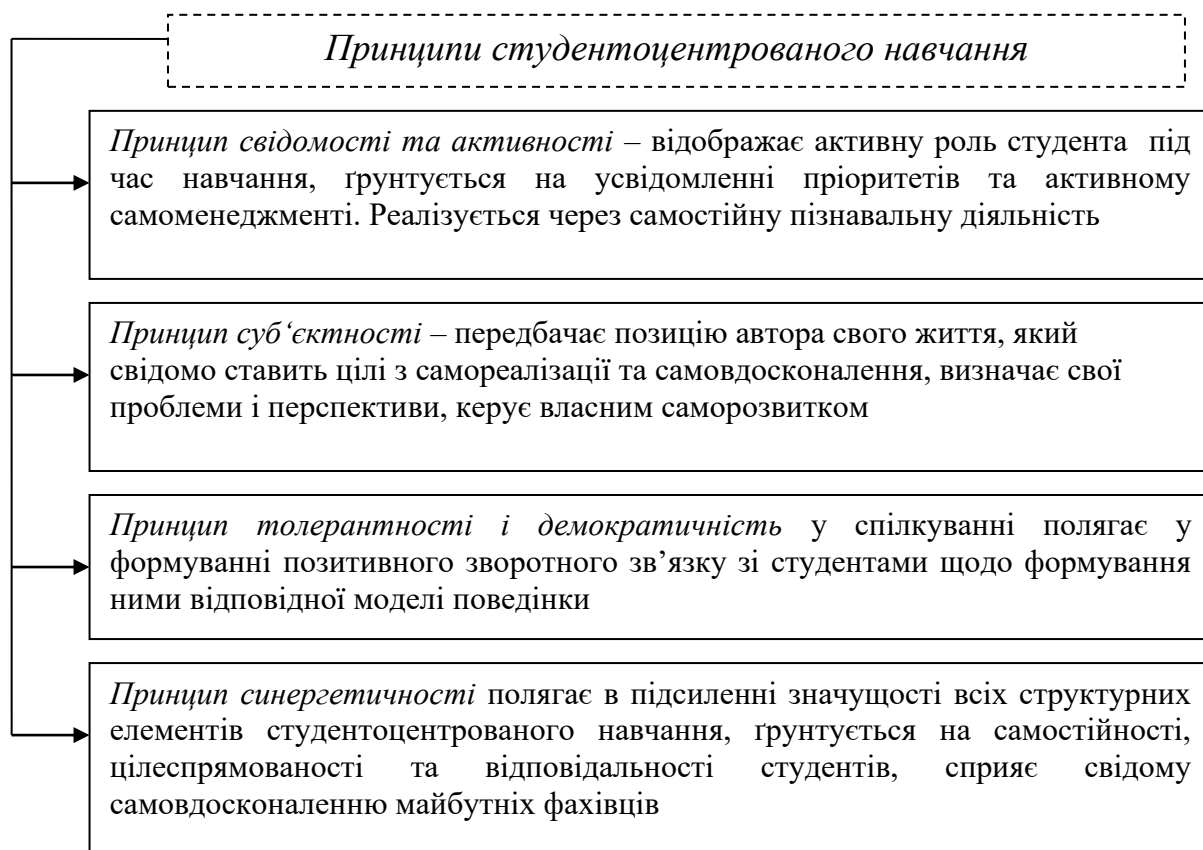

Рис. 2.6. Система принципів студентоцентрованого навчання

Освітні послуги повинні максимально задовольнити бажання здобувача вищої освіти; допомогти сформуванню індивідуального плану його становлення як особистості і фахівця; допомогти у визначенні індивідуальної траєкторії академічної мобільності.

Студентоцентризм має низку інструментів, які успішно використовуються під час провадження освітньої діяльності в Полтавській державній аграрній академії (рис. 2.7).

Сучасний викладач має вкладати новий зміст у свою функцію керівника і консультанта студента для кращого засвоєння ними знань. Повинен забезпечуватися якісно вищий рівень мотивування та консультування студентів у ході підбору ними навчальної літератури, опрацювання необхідної інформації, закріплення здобутих знань на практичних заняттях. При цьому викладач виступає не тільки керівником, але й партнером, що вимагає побудови як

вертикальних, так і горизонтальних зв'язків та каналів комунікації. Такий підхід дозволяє не обмежувати, а навпаки, спонукати студента до самостійних дій, готовності до постійного самовдосконалення на шляху опанування професійних знань.

Рис. 2.7. Характеристика основних інструментів студентоцентрованого навчання

Одночасно відбувається активна комунікація в студентській групі в процесі навчання, студент вчиться почувати себе активним учасником пізнавального процесу у високомотивованому творчому середовищі.

Питання для самоконтролю:

1. Що таке фундаменталізація підготовки фахівців з вищою освітою? Назвіть завдання фундаменталізації.
2. Охарактеризуйте стратегічні напрями фундаменталізації навчання.
3. Якими інтегрованими якостями повинна володіти особистість в сучасних умовах?
4. Визначте розбіжності між поняттями: «індивідуалізація навчання», «індивідуальний підхід», «індивідуальність».
5. На яких принципах базується індивідуалізація навчання?
6. Охарактеризуйте природжені та придбані індивідуально-психологічні особливості людини.
7. Які ви знаєте принципи студентоцентрованого навчання?
8. Дайте оцінку основним ідеям студентоцентризму?
9. Розкрийте зміст принципів студентоцентрованого навчання.

10. Які інструменти студентоцентрованого навчання ви знаєте?

Тестовий контроль:

1. Фундаменталізація навчання - це:

- а) збільшення кількості дисциплін гуманітарного циклу;
- б) збільшення кількості дисциплін за фахом;
- в) збільшення кількості загальноосвітніх дисциплін;
- г) жоден з варіантів.

2. Завданнями фундаменталізації підготовки фахівців з вищою освітою є:

- а) забезпечення умов для формування сучасного гнучкого і багатогранного мислення;
- б) формування внутрішньої потреби особистості до саморозвитку і самоосвіти, що триває протягом всього життя;
- в) формування наукового способу мислення;
- г) всі варіанти вірні.

3. Індивідуалізація навчання - це:

- а) індивідуальне навчання;
- б) організація роботи кожного студента у відповідності до його розумових здібностей та характерних особливостей на усіх видах занять;
- в) посилення індивідуального впливу викладача на студентів;
- г) жоден з варіантів.

4. Сучасне суспільство не потребує фахівців:

- а) з вираженою творчою індивідуальністю;
- б) здатних запропонувати нове й умінням враховувати всі внутрішні і зовнішні фактори;
- в) пасивного виконавця поставлених задач;
- г) із здатністю інноваційного бачення сучасної картини світу.

5. До принципів індивідуалізації навчання не відносять:

- а) принцип гнучкості;
- б) принцип авторитарності;
- в) принцип усвідомлення отриманих знань;
- г) принцип динамічності системи навчання.

6. Темперамент – це:

- а) характеристика індивіда з боку динамічних особливостей його психічної діяльності;
- б) сукупність індивідуальних властивостей психіки;
- в) природжена індивідуально-психологічна особливість людини, що визначає динамічні прояви її психіки – фізичні, емоційні, інтелектуальні;
- г) всі варіанти вірні.

7. Характер – це:

- а) своєрідна програма поведінки людини, що виявляється у ставленні до себе, до людей, до справи, до речей;

б) сукупність відносно стійких індивідуально-своєрідних якостей особистості, що виявляються у поведінці, діяльності та ставленні до людей, колективу, до себе, речей, роботи тощо;

в) індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що виражають відношення людини до дійсності і виявляються в його поведінці, у його вчинках;

г) всі варіанти вірні.

8. *Сукупність характерних рис, особливостей і якостей, що притаманні індивіду і характеризують його особистість це:*

а) темперамент;

б) індивідуальність;

в) характер;

г) індивідуальні особливості.

9. *До основних ідей студентоцентризму не відносять:*

а) зростання ролі викладача як керівника з побудовою вертикальних зв'язків і комунікацій зі студентом;

б) підвищення ролі самостійної роботи здобувачів вищої освіти;

в) орієнтація на результат навчання для реального працевлаштування та спільна відповідальність здобувачів вищої освіти і викладачів за цей результат;

г) розширення прав, обов'язків і відповідальності здобувачів вищої освіти.

10. *Основними інструментами студентоцентрованого навчання є:*

а) стимулювання академічної мобільності;

б) доступність навчання за сучасними інтерактивними методиками;

в) наявність широкого поля можливостей у формуванні власних освітніх траєкторій здобувачів вищої освіти;

г) всі варіанти вірні.

Тема 3. Організація освітнього процесу в закладах вищої освіти

1. Освітній процес: сутність, принципи, регламентація, учасники. сутність, принципи, регламентація, учасники.
2. Організація освітнього процесу.
3. Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

1. Освітній процес: сутність, принципи, регламентація, учасники.

Закон України «Про освіту» визначає освітній процес, як систему педагогічних і науково-методичних заходів, які спрямовані на розвиток особистості через формування та застосування її компетентностей.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» освітній процес - це інтелектуальна, творча діяльність у сфері вищої освіти і науки, що провадиться у закладі вищої освіти (науковій установі) через систему науково-методичних і педагогічних заходів та спрямована на передачу, засвоєння, примноження і використання знань, умінь та інших компетентностей у осіб, які навчаються, а також на формування гармонійно розвиненої особистості.

Метою освітнього процесу є підготовка компетентних та висококваліфікованих фахівців, конкурентноздатних на національному та міжнародному ринку праці.

Освітній процес ґрунтується на таких засадах та принципах: студентоорієнтований підхід; взаємна повага і партнерство між учасниками освітнього процесу; автономність та самоврядування у прийнятті самостійних рішень щодо організації освітнього процесу, визначенні форм і методів навчання; забезпечення якісної освіти та якості освітньої діяльності; ефективне використання людського потенціалу, матеріальних, фінансових та інших ресурсів; академічна мобільність здобувачів вищої освіти та науково-педагогічних (педагогічних) працівників; функціонування внутрішньої системи забезпечення якості вищої освіти; академічна доброчесність; академічна свобода; формування довіри у споживачів освітніх послуг, працедавців, закладів вищої освіти України та зарубіжних країн; інтеграція з ринком праці; незалежність від політичних партій, громадських і релігійних організацій.

Організація освітнього процесу здійснюється відповідно до Європейської кредитно-трансферної системи через трансфер і накопичення кредитів, що використовується в Європейському просторі вищої освіти з метою надання, визнання, підтвердження кваліфікацій та освітніх компонентів і сприяє академічній мобільності здобувачів вищої освіти.

Організація освітнього процесу базується на студентоцентрованому підході, що передбачає розроблення освітніх програм, які зосереджено на результатах навчання, ураховують особливості пріоритетів особи, що навчається, ґрунтуються на реалістичності запланованого навчального навантаження, що узгоджується із тривалістю освітньої програми. При цьому,

студенту надаються ширші можливості щодо вибору змісту, темпу, способу та місця навчання.

Концепція студентоцентризму реалізується через студентоцентроване навчання, що передбачає активну навчальну та пізнавальну діяльність здобувачів вищої освіти при набутті необхідних компетентностей і зростання відповідальності за власне навчання, спрямованої на досягнення певного результату. Основна мета студентоцентрованого навчання – створення сприятливих умов для якісного засвоєння знань, формування професійних умінь і навичок та інших компетентностей, при збереженні свобод здобувачів вищої освіти для досягнення культурних і освітніх цілей.

Підготовка фахівців здійснюється за відповідними освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами на таких рівнях вищої освіти:

1. Перший (бакалаврський) рівень. Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої програми, обсяг якої становить 180-240 кредитів ЄКТС.

2. Другий (магістерський) рівень. Магістр – це освітній ступінь, що здобувається на другому рівні вищої освіти та присуджується закладом вищої освіти у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90 – 120 кредитів ЄКТС або освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітня програма магістра обов'язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків.

3. Третій (освітньо-науковий) рівень. Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою закладу в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Нормативний термін підготовки доктора філософії в аспірантурі становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньої програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.

Комплекс освітніх компонентів, зокрема навчальних дисциплін, предметів вивчення, завдань, контрольних заходів, які заплановані та організовані для досягнення результатів навчання визначається освітньою програмою. Вимоги до освітніх програм, які є спільними у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності, висуваються Стандартами вищої освіти. Їх розробляють для кожного рівня вищої освіти (першого бакалаврського, другого магістерського) для кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій.

Основними вимогами до освітньої програми є: необхідний обсяг кредитів ЄКТС для здобуття відповідного ступеня вищої освіти; вимоги до рівня освіти осіб; перелік компетентностей випускників; нормативний зміст підготовки здобувачів; форми атестації тощо.

Структура та зміст освітньої програми включають наступні елементи:

1. Титульний аркуш із зазначенням її назви, рівня вищої освіти, коду та найменування спеціальності (при наявності спеціалізації), шифру та назви галузі знань, кваліфікації, дати затвердження Вченою радою, № наказу та підпис ректора, місця та року видання.

2. Лист погодження, основними реквізитами якого є прізвища, ім'я, по-батькові, посади, наукові ступені, вчені звання осіб, з якими погоджено освітню програму; дата та № протоколу випускової кафедри, підпис завідувача такої кафедри; дата і № протоколу науково-методичної ради спеціальності, підпис голови; дата і № протоколу Вченої ради, підпис голови.

3. Передмова містить інформацію про склад робочої групи: ППП, наукові ступені, вчені звання, посади; рецензії-відгуки зовнішніх стейкхолдерів, ППП, посади і назви організацій, де вони працюють.

4. У Профілі освітньої програми зазначають загальну інформацію, мету, характеристику, придатність випускників до працевлаштування, навчання в подальшому, програмні компетентності та результати, ресурсне забезпечення реалізації та академічна мобільність.

5. Перелік компонентів освітньої програми відображає інформацію про навчальні дисципліни, курсові проекти, практичну роботу, кваліфікаційну роботу, кількість кредитів, форми підсумкового контролю. Компоненти освітньої програми подані у структурно-логічній послідовності.

6. У розділі «Форма атестації здобувачів вищої освіти» вказують у яких формах повинна бути проведена атестація – захист кваліфікаційної роботи та/або єдиний державний кваліфікаційний іспит, вимоги до них, документи, які отримує випускник на основі успішного проходження атестації.

7. У Матриці відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми зазначаються структурно-логічні зв'язки між змістом і загальними і спеціальними компетентностями освітньої програми.

8. У Матриці відповідності програмних результатів навчання відповідним компонентам побудовано структурно-логічні зв'язки між змістом і запланованими програмними результатами освітньої програми.

На підставі відповідних освітніх програм заклади вищої освіти розробляють навчальні плани – це нормативний документ, який розробляється на підставі ОПП та містить відомості про: галузь знань; спеціальність/спеціалізацію; освітню програму; кваліфікацію; рівень та ступінь вищої освіти; форму навчання; нормативний термін навчання; графік навчального процесу; зведені дані про бюджет часу; практику; атестацію; перелік обов'язкових та вибіркового освітніх компонентів, поділ бюджету навчального часу за окремими формами занять із кожної навчальної дисципліни та за весь термін навчання загалом, форми і кількість семестрового контролю, розподіл аудиторних годин на тиждень за курсами і семестрами.

Освітній процес організовується згідно з графіком навчального процесу. Документ відображає конкретні терміни проведення освітнього процесу, екзаменаційних сесій, тривалість канікул, терміни проведення атестації здобувачів вищої освіти та проходження практики. Навчання за денною та заочною формою має певні особливості. Зокрема:

– для денної форми: навчальний рік триває 12 місяців; сукупна тривалість навчання не може бути меншою, ніж 40 тижнів, і перевищувати 44 тижні; тривалість канікул на навчальний рік не менше 8 тижнів, але не більше 12 тижнів; навчальний рік поділяється на 2 семестри;

– за заочною формою навчання передбачає навчання в такі етапи: а) настановча сесія (ознайомлення з основними завданнями та графіком вивчення навчальних дисциплін, критеріями та системою оцінювання знань тощо); б) міжсесійний період (самостійне опанування теоретичного матеріалу, виконання контрольних завдань тощо); в) навчально-екзаменаційна сесія (захист виконаних завдань, заходи семестрового контролю).

На поточний навчальний рік формується робочий навчальний план – нормативний документ, що конкретизує види навчальних занять, їх обсяг, форми контролю за семестрами. Структура робочого навчального плану включає: вихідні дані освітньої програми; графік навчального процесу; бюджет часу в тижнях і годинах, його розподіл за семестрами; розподіл навчальних занять за видами; обсяг годин відведених на практику, виконання кваліфікаційної роботи та атестацію.

Навчання здобувача вищої освіти здійснюється за Індивідуальним навчальним планом, який розробляється на навчальний рік на підставі освітньої програми, навчального плану і включає всі обов'язкові та вибіркові освітні компоненти. Право на вибір навчальних дисциплін надається студентам бакалаврського та магістерського рівнів. Їх кількість, обсяг кредитів на вивчення, форми контролю визначаються відповідною освітньо-професійною програмою та навчальним планом, за якими навчається студент. Процедура вибору навчальних дисциплін студентами представлено на рис. 3.1.

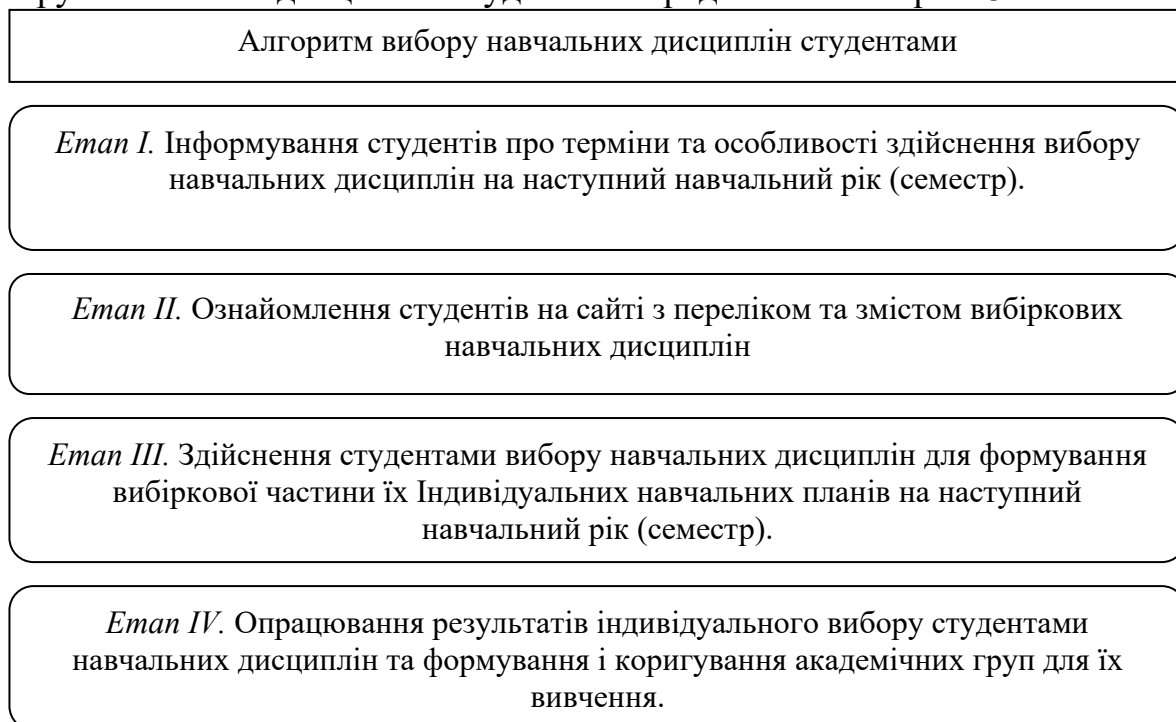

Рис. 3.1. Процедура вибору навчальних дисциплін студентами

Обрані студентами вибіркові навчальні дисципліни вносяться до

Індивідуального навчального плану студента та стають обов'язковими для вивчення.

Сукупність нормативних та навчально-методичних матеріалів, необхідних і достатніх для опанування та виконання здобувачами вищої освіти програми навчальної дисципліни викладачами формуються комплекси навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни. Виклад матеріалу КНД повинен бути об'єктивним, науковим та послідовним. Складові комплексу навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни представлено у табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни

Складові	Наявність (так/ні)	Дата затвердження (перезатвердження)
Програма навчальної дисципліни		
Робоча програма навчальної дисципліни		
Навчальний контент		
Плани семінарських занять		
Плани практичних занять		
Завдання для лабораторних робіт		
Завдання для самостійної роботи		
Набір питань, задач, завдань або кейсів для поточного контролю оволодіння компетентностями та підсумкового контролю результатів навчання		
Завдання комплексної контрольної роботи для післятестастійної діагностики здобутих результатів з навчальної дисципліни		
Методичні розробки та тематика контрольних робіт		
Методичні розробки та тематика курсових робіт (проектів)		
Програма практики (з навчальної дисципліни)		

Робоча програма навчальної дисципліни розробляється перед початком кожного нового навчального року. Відповідальність за своєчасність розробки робочої програми покладається на науково-педагогічного працівника, якому доручено в навчальному році викладати навчальну дисципліну, та на завідувача відповідної кафедри.

Методичні рекомендації для виконання курсових робіт (проектів) повинні містити: загальні положення, тематику курсових робіт (проектів), принцип обрання теми курсових робіт(проектів), методичні рекомендації з виконання курсових робіт (проектів), порядок оформлення , порядок захисту, критерії та шкалу оцінювання курсових робіт (проектів), рекомендовані джерела інформації.

Основними організаційно-методичними документами, що регламентують діяльність студентів і керівників практики, є:

- наскрізна програма практики регламентує мету, завдання, зміст і послідовність проведення практик, вимоги до баз практик та містить форми і методи контролю результатів навчання, яких студенти мають набути під час проходження кожного виду практики;

- робочі програми практик з відповідних видів практик розробляються науково-педагогічним працівником, який у навчальному році проводить навчальну практику та здійснює семестровий контроль. Робоча програма виробничої практики розробляється робочою групою, сформованою завідувачем кафедри, яка здійснює керівництво практикою всього курсу, або завідувачем випускової кафедри, якщо навантаження розподілене між науково-педагогічними працівниками різних кафедр.

Навчально-методичні матеріали являють собою складну систему, що є основою процесу навчання, включає всю інформаційну базу, сконцентровану в підручниках, навчальних та навчально-методичних посібниках, збірниках задач і вправ, довідниках, інструкціях, дидактичних матеріалах, засобах наочності тощо, яка спрямована на засвоєння теоретичного матеріалу навчальної дисципліни і сприяє формуванню компетентностей.

Учасниками освітнього процесу у закладах вищої освіти є: науково-педагогічні працівники, здобувачі та інші особи. Охарактеризуємо їх більш детально.

1. Наукові працівники – особи, які за основним місцем робіт здійснюють наукову діяльність (науково-технічну, науково-організаційну).

2. Науково-педагогічні працівники – особи, які у закладах вищої освіти провадять навчальну, методичну, наукову та організаційну діяльність.

3. Педагогічні працівники - особи, які за основним місцем роботи (заклади вищої освіти) займаються навчальною, методичною та організаційною діяльністю.

Науковим і науково-педагогічним працівникам присвоюються вчені звання старшого дослідника (для осіб, які професійно займаються науковою, науково-технічною діяльністю); доцента та професора (особам, які здійснюють науково-педагогічну діяльність).

4. До здобувачів вищої освіти належать кілька категорій: студенти, докторанти, асистенти-стажисти, аспіранти, ад'юнкти, курсанти. Такі особи зараховуються до складу здобувачів в установленому порядку для здобуття відповідних ступенів: студенти – молодшого бакалавра, бакалавра чи магістра; аспіранти, ад'юнкти – доктора філософії; докторанти – доктора наук. Асистенти-стажисти, маючи ступінь магістра, навчається з метою вдосконалення творчої майстерності.

5. Іншими особами, які навчаються у закладах вищої освіти, є: а) слухачі – навчаються на підготовчому відділенні закладу вищої освіти, або отримують додаткові освітні послуги; б) інтерни, маючи ступінь магістра медичного або фармацевтичного спрямування, навчаються з метою отримання кваліфікації лікаря або провізора; в) лікарі-резиденти - мають ступінь магістра медичного спрямування, навчаються з метою отримання кваліфікації лікаря певної спеціальності.

6. Фахівці-практики та роботодавці, які можуть залучаються до освітнього процесу. Участь роботодавців у освітній діяльності можна умовно поділити на 3 етапи:

I. Етап розробки освітніх програм та реалізація освітнього процесу передбачає участь у обговоренні проектів освітньо-професійних програм та внесення пропозицій; у формулюванні цілей та програмних результатів навчання; розробці освітньо-професійних програм з урахуванням інтересів роботодавців; у проведенні аудиторних занять тощо.

II. На етапі формування акредитаційної справи – надання рецензій та відгуків, що можуть бути додані до акредитаційної справи.

III. Етап роботи виїзної акредитаційної експертизи передбачає участь у фокус-групах, співбесідах та інтерв'ю з членами експертної групи; підтвердження реальності залучення до освітньої діяльності – протоколи зустрічей, документи про залучення до проведення практик (якщо під час виїзду до ЗВО експертна група виявить бажання пересвідчитися, що залучення стейкхолдерів мало справжній, а не формальний характер) тощо.

7. Інші працівники закладів вищої освіти.

Основні посади працівників, діяльність яких пов'язана з освітнім або науковим процесом представлено на рис. 3.2.

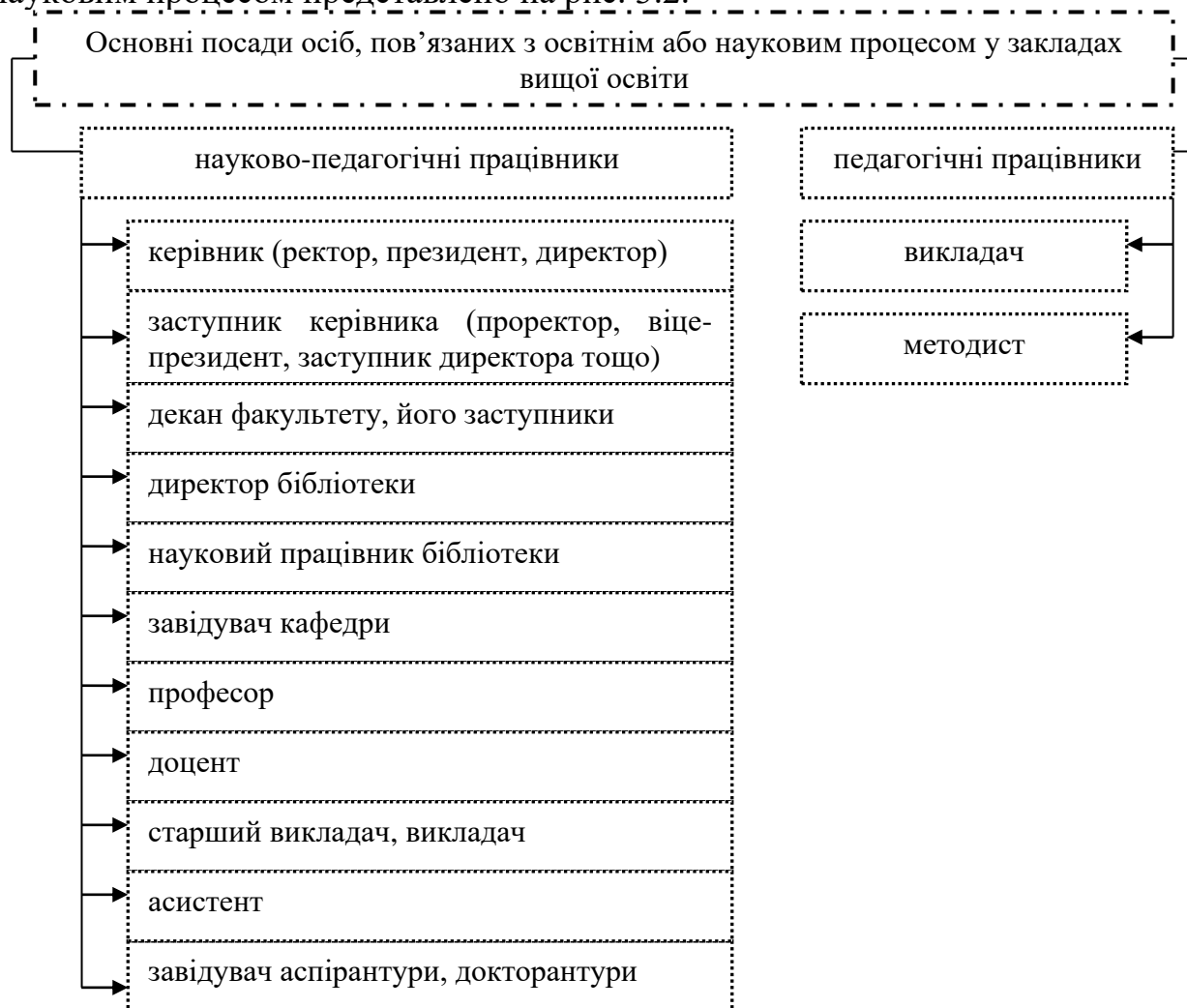

Рис. 3.2. Основні посади науково-педагогічних і педагогічних працівників у закладах вищої освіти

Права та обов'язки науково-педагогічних працівників та здобувачів вищої освіти закладу вищої освіти представлено у табл. 3.2.

Учасники освітнього процесу мають можливість навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому закладі вищої освіти (науковій установі) на території України чи поза її межах на засадах академічної мобільності.

Академічна мобільність здобувачів вищої освіти здійснюється на підставі укладення угод (договорів) про співробітництво за узгодженими програмами академічної мобільності та індивідуальними навчальними планами здобувачів вищої освіти, а також у рамках міжурядових угод (договорів) про співробітництво в галузі освіти та науки, міжнародних програм та проектів.

Таблиця 3.2

Основні права та обов'язки учасників освітнього процесу

<i>Науково-педагогічні працівники</i>	<i>Здобувачі вищої освіти</i>
Права:	
- академічна свобода;	- під час вступу до закладів вищої освіти обрати форму навчання;
- академічна мобільність;	
- захист професійної честі та гідності;	- здійснення трудової діяльності у позанавчальний час;
- участь в управлінні закладом вищої освіти, зокрема можливість обирати, бути обраним до складу вченої ради закладу вищої освіти, його структурного підрозділу;	- додаткова оплачувана відпустка за основним місцем роботи у зв'язку з навчанням, пільги для осіб, які поєднують роботу з навчанням, передбачені законодавством;
- для забезпечення високої якості освітнього процесу обирати методи та засоби навчання;	- брати участь у наукових конференціях, симпозіумах, конкурсах, представляти свої роботи для публікації;
- відповідні умови праці, підвищення свого професійного рівня, встановлені законодавством, внутрішніми нормативними актами, умовами трудових та колективних договорів;	- користування базами закладу вищої освіти (виробнича, культурно-освітня, побутова, оздоровча) згідно статуту закладу вищої освіти;
- безоплатне користування ресурсним потенціалом закладу вищої освіти (бібліотечні фонди, інформаційні ресурси, послуги різних структурних підрозділів (навчальні, наукові, спортивні тощо));	
- захист права інтелектуальної власності;	- захист від будь-яких форм насильства;
- підвищення кваліфікації не рідше 1 разу на п'ять років;	- безпечні і нешкідливі умови навчання, праці та побуту;
- отримання житла, у тому числі службового відповідно до вимог законодавства;	- отримувати соціальну допомогу у випадках, встановлених законодавством
- отримання пільгових довгострокових кредитів на будівництво, реконструкцію, придбання житла;	- обирати навчальні дисципліни у межах, передбачених відповідною ОПП та навчальним планом (обсяг не менш як 25 % загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти);
- участь в об'єднаннях громадян;	- канікулярна відпустка тривалістю не менш як 8 календарних тижнів на навчальний рік;
- соціальне та пенсійне забезпечення	- спеціальний навчально-реабілітаційний супровід та вільний доступ до інфра-структури закладу вищої освіти за наявності обмежень життєдіяльності, зумовлених станом здоров'я.
Зобов'язання:	
- викладати на високому науково-теоретичному, методичному рівні навчальні дисципліни, провадити наукову діяльність;	- виконання вимог ОПП та досягнення визначених відповідних результатів навчання;
- підвищувати наукову кваліфікацію, професійний рівень, педагогічну майстерність;	- дотримання академічної доброчесності;

- дотримання вимог статуту закладу вищої освіти, правил внутрішнього розпорядку, законів, внутрішніх регламентованих положень, розпоряджень, інших нормативно-правових актів.	
- дотримання норм етики, моралі, поваги до здобувачів, прищеплювання любові до України, виховання у дусі українського патріотизму і поваги;	- дотримуватися правил охорони праці, техніки безпеки, протипожежної безпеки.
- дотримання академічної доброчесності та забезпечення її дотримання здобувачами.	

Види та форми академічної мобільності представлено на рис. 3.3.

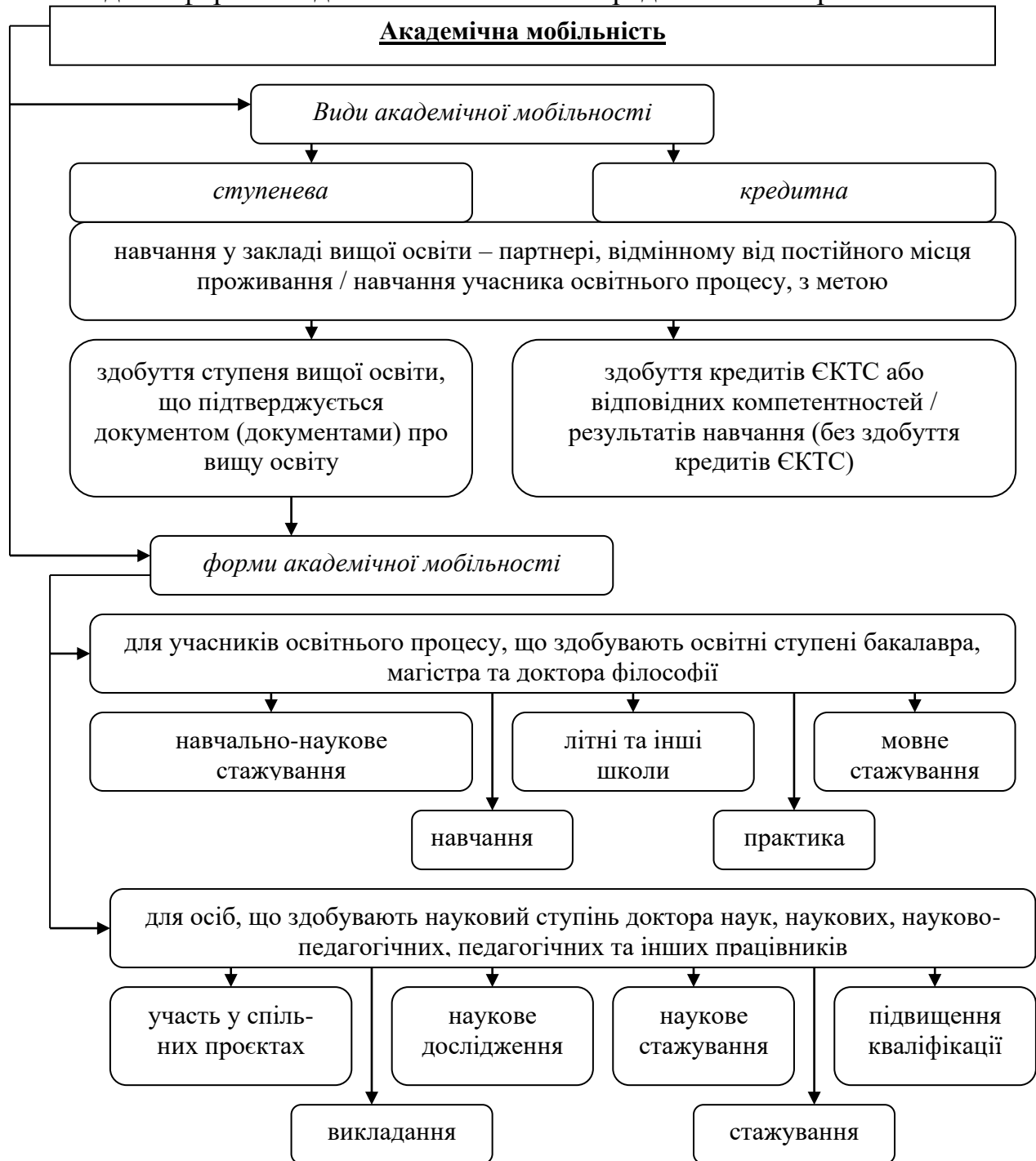

Рис. 3.3. Академічна мобільність: види, форми

2. Організація освітнього процесу.

Основними формами здобуття вищої освіти є:

1. Інституційна:

- очна (денна, вечірня) - це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, що передбачає проведення навчальних занять та практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року;

- заочна - це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти шляхом поєднання навчальних занять і контрольних заходів під час короткочасних сесій та самостійного оволодіння освітньою програмою в період між ними. Тривалість періоду між навчальними заняттями та контрольними заходами не може бути меншою, ніж один місяць.

- дистанційна - це індивідуалізований процес здобуття освіти, що відбувається в основному за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників освітнього процесу в спеціалізованому середовищі, що функціонує на основі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій.

- мережева - це спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, завдяки якому оволодіння освітньою програмою відбувається за участю закладу вищої освіти та інших суб'єктів освітньої діяльності, що взаємодіють між собою на договірних засадах.

2. Дуальна форма здобуття вищої освіти - це спосіб здобуття освіти здобувачами денної форми, що передбачає навчання на робочому місці на підприємствах, в установах та організаціях для набуття певної кваліфікації обсягом від 25 відсотків до 60 відсотків загального обсягу освітньої програми на основі договору. Навчання на робочому місці передбачає виконання посадових обов'язків відповідно до трудового договору.

Дуальна освіта здійснюється на підставі договору між закладом вищої освіти та роботодавцем (підприємством, установою, організацією тощо), що передбачає:

- порядок працевлаштування здобувача вищої освіти та оплати його праці;

- обсяг та очікувані результати навчання здобувача вищої освіти на робочому місці;

- зобов'язання закладу вищої освіти та роботодавця в частині виконання здобувачем вищої освіти індивідуального навчального плану на робочому місці;

- порядок оцінювання результатів навчання, здобутих на робочому місці.

Зміст професійно-практичної підготовки студента в системі дуальної освіти представлено на рис. 3.4.

Освітній процес організовується з урахуванням науково-педагогічного потенціалу, матеріальної і навчально-методичної бази закладу вищої освіти, з урахуванням можливостей сучасних інформаційних технологій навчання та націлений на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення наукових знань, академічної та професійної мобільності, швидкої адаптації до змін і розвитку в соціально-культурній сфері, в галузях економіки, технологій, системах управління та організованої праці.

Організація освітнього процесу здійснюється структурними підрозділами закладів вищої освіти.

Організація навчального процесу для здобувачів вищої освіти представлено на рис. 3.5.

Нормативно-регламентна база навчання здобувачів представлена законодавчими нормативно-правовими актами, положеннями закладів вищої освіти, науково-методичним забезпеченням – навчальні плани; навчальні програми з дисциплін; сила буси; програми практик; підручники, навчальні посібники; контрольні завдання до семінарських, лабораторних і практичних занять; завдання для виконання комплексних контрольних робіт; індивідуальні завдання для самостійної роботи; методичні матеріали щодо написання курсових і дипломних робіт тощо.

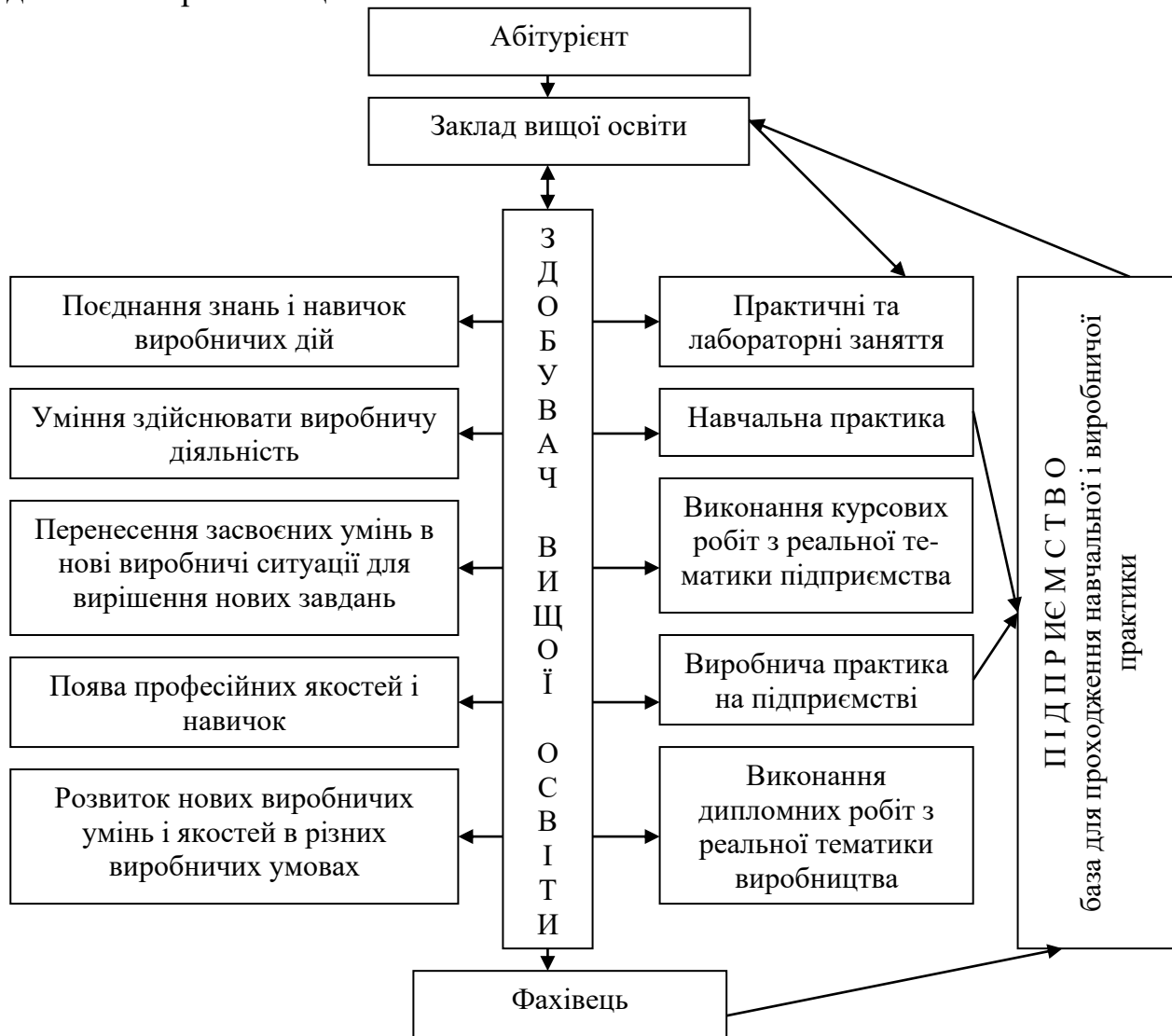

Рис. 3.4. Зміст професійно-практичної підготовки студента в системі дуальної освіти

Трудомісткість навчальної роботи здобувачів вищої освіти обліковується у кредитах ЄКТС - одиниці вимірювання обсягу навчального навантаження, необхідного для досягнення визначених (очікуваних) результатів навчання. Ціна кредиту ЄКТС - 30 академічних годин.

Облікова одиниця навчального часу здобувачів вищої освіти – це академічна година (5), навчальний день (4), тиждень (3), семестр (2), рік (1).

Освітній процес здійснюється за такими формами: навчальні заняття; самостійна робота; практична підготовка; контрольні заходи.

1. Навчальні заняття:

1.1. Лекція є основною формою проведення навчального заняття, представляє собою логічно завершений, науково-обґрунтований і систематизований виклад певного наукового або науково-методичного питання, ілюстрований, за необхідності, засобами наочності та демонстрацією результатів досліджень. Її призначення – засвоєння теоретичного матеріалу. Класифікація лекцій представлено у табл. 3.3.

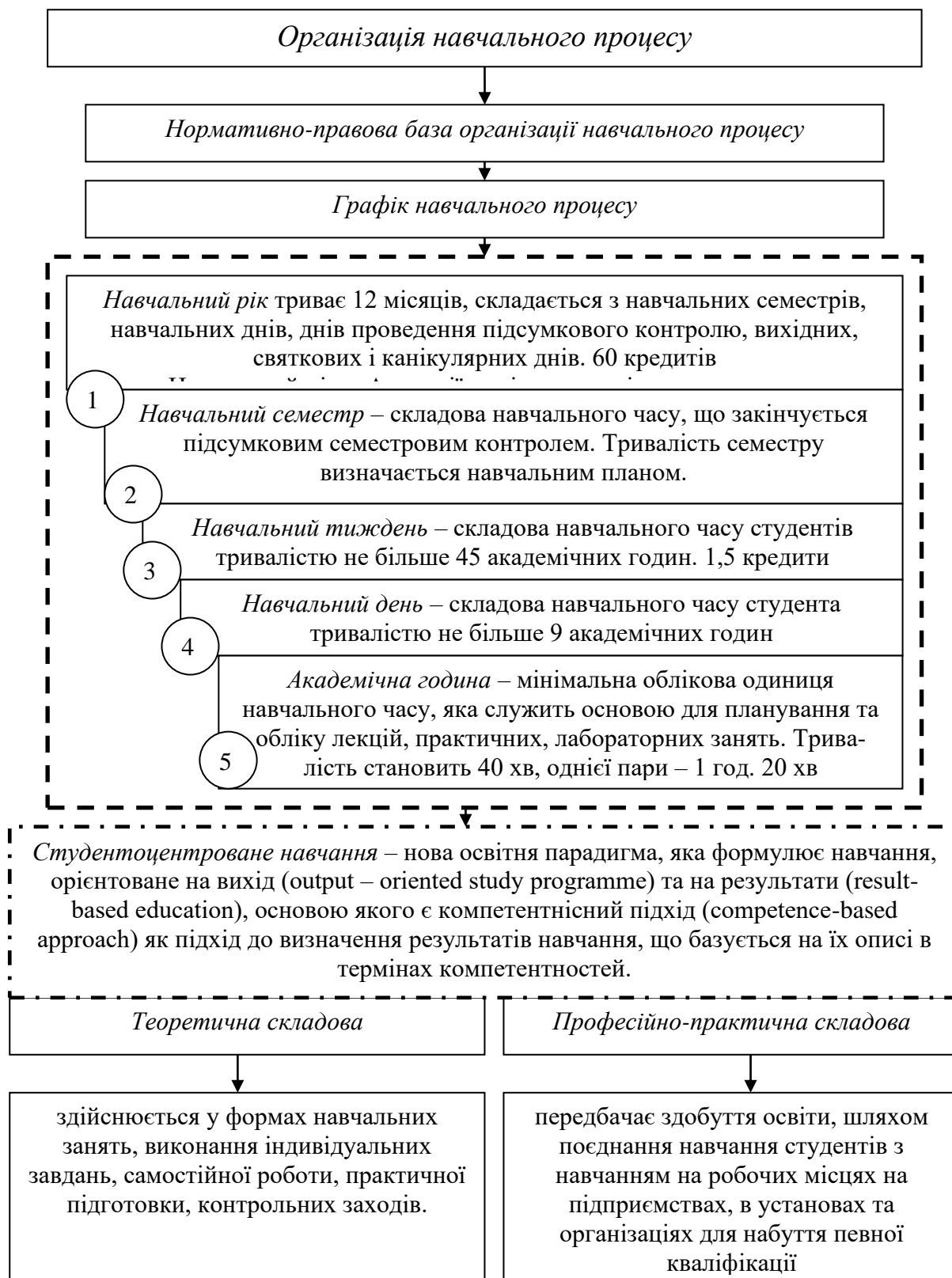

Рис. 3.5. Організація навчального процесу для здобувачів вищої освіти

Таблиця 3.3

Класифікація лекцій

Вид лекції	Характерні ознаки
	<i>За цілями</i>

Вид лекції	Характерні ознаки
Вступна	<ul style="list-style-type: none"> - цілісне уявлення про навчальну дисципліну, предмет, завдання курсу, роль і місце у системі навчальних дисциплін; - стислий огляд курсу, досягнення у цій сфері, імена видатних вчених, викладаються перспективні напрями досліджень; - методичні та організаційні особливості роботи, аналіз навчально-методичної літератури, рекомендованої здобувачам, уточнюються терміни і форми контролю
Лекція-інформація	- виклад і пояснення здобувачам наукової інформації, що підлягає осмисленню і запам'ятовуванню.
Оглядова	<ul style="list-style-type: none"> - систематизація наукових знань; - теоретичні положення становлять науково-понятійну і концептуальну основа всього курсу або його великих розділів
Оглядово-повторювальні лекції	<ul style="list-style-type: none"> - проводяться в кінці розділу або курсу; - відображають всі теоретичні положення, складові науково-понятійної основи відповідного розділ
<i>За формами</i>	
Лекція-консультація	<ul style="list-style-type: none"> 1 тип – «питання – відповіді» (лектор відповідає протягом лекційного часу на запитання здобувачів); 2 тип - «питання – відповіді – дискусія» (виклад нової навчальної інформації, постановка питань, організація дискусії в пошуку відповідей на поставлені питання).
Лекція-візуалізація	розширене або коротке коментування усної інформації, яка перетворена у візуальну форму засобами наочності (натуральні, зображувальні (слайди, малюнки, фото), символічні (схеми, таблиці)) або аудіовідеотехніки (відео-лекція).
Лекція-конференція	<ul style="list-style-type: none"> - заняття із заздалегідь поставленою проблемою і системою доповідей; - виступ у вигляді логічно закінченого тексту, заздалегідь підготовленого в рамках запропонованої викладачем теми; - підведення викладачем підсумків самостійної роботи і виступів здобувачів із доповненням або уточненням запропонованої інформацію, формулювання висновків
Лекція – прес-конференція	<ul style="list-style-type: none"> - письмові питання від здобувачів по запропонованій темі; - сортування викладачем запитань за змістом; - лекція викладається не як відповіді на запитання, а як зв'язний текст, у процесі викладу якого формулюються відповіді. - аналіз відповідей як відображення інтересів і знань здобувачів
Лекція із заздалегідь запланованими помилками	<ul style="list-style-type: none"> - стимулювання здобувачів до постійного контролю пропонованої інформації (пошук помилки: змістової, методологічної, методичної); - аналіз помилок.
Бінарна	<ul style="list-style-type: none"> - діалог двох викладачів (як представників двох наукових шкіл, або як вченого і практика, викладача і здобувачв); - діалог має демонструвати культуру дискусії, спільне вирішення проблеми, обговорення, висловлювання власної точки зору тощо
Проблемна	<ul style="list-style-type: none"> - нові знання викладаються через проблемність питання, задачі або ситуації; - створення проблемної ситуації, спонукання здобувачів до пошуку вирішення проблеми, крок за кроком підводячи їх до омріяної мети; - процес пізнання наближається до дослідницької діяльності.

Тематика лекцій визначається робочою програмою навчальної дисципліни, яка розробляється кожним лектором самостійно. Лекції читають лектори –

професори та доценти, а також провідні науковці або фахівці, що запрошені для їх читання. Лектор зобов'язаний дотримувати робочої програми навчальної дисципліни щодо тем лекцій, але не обмежується в питаннях тлумачення навчального матеріалу, послідовності його викладення, формах і засобах донесення його до здобувачів .

1.2. Лабораторне заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому здобувачі вищої освіти під керівництвом викладача особисто проводять експерименти чи дослідження в навчальних лабораторіях з використанням відповідного начально-методичного забезпечення, устаткування, комп'ютерної техніки з метою практичного підтвердження окремих теоретичних положень відповідної навчальної дисципліни, набувають практичних навичок та вмій працювати з лабораторним устаткуванням, обладнанням, обчислювальною технікою, вимірювальною апаратурою, методикою експериментальних досліджень у конкретній предметній галузі.

Перелік тем лабораторних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Умови для організації та проведення лабораторного заняття:

- наявність спеціально обладнаних приміщень та устаткування;
- навчально-методичне забезпечення лабораторних занять викладачем з урахуванням специфіки занять із застосуванням новітніх технологій;
- відповідність обладнання та приладдя вимогам охорони праці, санітарним нормам;
- необхідність проведення інструктажу студентів з питань охорони праці, який підтверджується записами у журналі обліку;
- забезпечення лабораторних занять матеріальними засобами;
- наявність елементів дослідження і творчого підходу при виконанні окремих завдань, створення студентами наукових продуктів;
- забезпечення студентів нормативно-методичною літературою для виконання лабораторних занять.

Лабораторне заняття включає проведення поточного контролю підготовленості студентів до виконання конкретної лабораторної роботи, виконання завдань теми заняття, оформлення індивідуального звіту з виконаної роботи та його захист перед викладачем.

1.3. Практичне заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання здобувачем відповідно сформульованих завдань. Перелік тем практичних занять визначається робочою програмою навчальної дисципліни.

Практичні заняття проводяться в аудиторіях або в навчальних лабораторіях, обладнаних необхідними технічними засобами навчання.

Практичне заняття включає проведення попереднього контролю знань, умінь і навичок студентів, постановку загальної проблеми викладачем та її обговорення за участі студентів, розв'язання завдань з їх обговоренням, розв'язання контрольних завдань, їх перевірку, оцінювання.

Оцінки, отримані студентом за окремі практичні заняття враховуються при виставленні підсумкової оцінки з навчальної дисципліни.

1.4. Семінарське заняття – це організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення визначених питань, дискусію за попередньо визначеними проблемами, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, есе, тощо).

Семінарські заняття проводяться в аудиторіях або в начальних кабінетах з академічною групою. Перелік тем семінарських занять визначається робочою програмою навчальних дисциплін.

1.5. Індивідуальне навчальне заняття – це організаційна форма навчального заняття, що проводиться з окремими здобувачами вищої освіти для підвищення рівня їх підготовки та розкриття індивідуальних творчих здібностей. Види індивідуальних навчальних занять, їх обсяг, форми та методи проведення, форми та методи поточного і підсумкового контролю (крім державної атестації) визначаються робочою програмою навчальної дисципліни.

1.6. Консультація – це організаційна форма навчального заняття, на якому студент отримує відповіді від викладача на конкретні запитання або пояснення певних теоретичних положень їх практичного застосування. Консультант може бути індивідуальною або проводитися для групи студентів залежно від того, чи викладач консулює студентів з питань, пов'язаних із виконанням індивідуальних завдань, чи з теоретичних питань навчальної дисципліни.

1.7. Екскурсія (навчальна) – заняття, метою якого є спостереження та вивчення різних об'єктів і явищ. Екскурсії поділяють: 1) за місцем в освітньому процесі (вступні, поточні, підсумкові); 2) за цілями (оглядові й тематичні); 3) за об'єктами спостереження. Екскурсії можуть передбачати програми навчальних дисциплін і навчальних практик.

2. Самостійна робота - форма організації освітнього процесу, за якої студент (учень, слухач) опановує дисципліну в час, вільний від навчальних занять. Більш детальна характеристика такої форми організації освітнього процесу розкрита в темі 6.

3. Практична підготовка - є обов'язковим компонентом освітньо-професійної програми для підготовки фахівців із вищою освітою першого й другого рівнів та набуття здобувачами вищої освіти компетентностей, професійних навичок і вмінь. Проходження здобувачами практики спрямоване на закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти за час навчання, набуття й удосконалення практичних навичок і вмінь, визначених освітньо-кваліфікаційною характеристикою підготовки фахівців за відповідною освітньою програмою.

Мета практики є формування та розвиток у здобувачів вищої освіти здатності приймати самостійні рішення в умовах конкретного виробництва; оволодіння сучасними методами, формами організації праці, знаряддями праці в галузі їх майбутньої спеціальності (спеціалізації, напряму підготовки).

Види практик, періоди проведення та їх обсяги визначаються освітньо-професійною програмою підготовки фахівців, що відображається відповідно в навчальних планах і графіках навчального процесу.

Характеристика основних видів практик представлена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Характеристика основних видів практик

Вид	Мета та завдання	Місце проведення
Навчальна	Мета – ознайомлення здобувачів вищої освіти зі специфікою майбутнього фаху, отримання ними первинних професійних умінь і навичок із загально-професійних та спеціальних дисциплін	Навчальні кабінети, лабораторії, навчально-виробничі майстерні, клініки, навчальні господарства, навчально-практичні центри, ферми, полігони, навчально-дослідні ділянки та інші допоміжні об'єкти, а також підприємства (організації, установи) відповідного профілю на основі договорів
Виробнича	Мета - поглиблення та закріплення теоретичних знань, отриманих здобувачами вищої освіти в процесі вивчення певного циклу теоретичних дисциплін, опанування здобувачами вищої освіти сучасних прийомів, методів та знарядь праці в галузі їх майбутньої професії; виховання у здобувачів вищої освіти потреби поповнювати свої знання та творчо їх застосовувати в практичній діяльності, збір матеріалу для виконання курсових, кваліфікаційних робіт і т. д.	Підприємства (організації, установи) на основі укладених договорів з врегулюванням основних питань організації роботи зі здобувачами вищої освіти.
Переддипломна практика (професійна – для заочної форми навчання)	Мета - узагальнення й удосконалення здобутих ними знань, практичних умінь і навичок на базі конкретного суб'єкта господарювання, оволодіння професійним досвідом та готовності їх до самостійної трудової діяльності. Основними завданнями є: - безпосередня практична підготовка здобувачів вищої освіти до самостійної роботи на посадах фахівців; - поглиблення та закріплення теоретичних знань та практичних навичок зі спеціальності (спеціалізації) і навчальних дисциплін циклу професійної та практичної підготовки, уміння працювати з фактичним матеріалом виробничої діяльності підприємства (організації, установи) й використовувати його для виконання кваліфікаційної роботи; - формування умінь і навичок роботи за фахом, набуття досвіду організаційної, виховної роботи в колективі; - ознайомлення безпосередньо на	Може проводитися групами або індивідуально в підприємствах (організаціях, установах).

Вид	Мета та завдання	Місце проведення
	підприємстві (в організації, установі) з сучасними прийомами, методами та знаряддями праці в галузі їх майбутньої професії.	
Науково-дослідна практика	<p>Мета - систематизація, розширення і закріплення ЗВО професійних навичок і вмінь, формування початкової компетенції ведення самостійної наукової роботи, дослідження та експериментування.</p> <p>Завдання:</p> <ul style="list-style-type: none"> - ознайомлення зі структурою, науковою проблематикою та результатами наукової роботи академічних і галузевих інститутів та їх провідних спеціалістів щодо обраного напрямку досліджень; - вивчення теоретичних класичних джерел за обраним науковим напрямом дослідження, пов'язаним зі спеціалізацією кафедри, та відповідно до теми майбутньої кваліфікаційної роботи; - визначення стану розробки питань обраної наукової проблеми у вітчизняній та іноземній літературі; - визначення структури та основних завдань магістерського дослідження; - оволодіння методикою обробки та аналізу статистичних даних; - апробація основних теоретичних і практичних рекомендацій кваліфікаційної роботи (у формі виступів на конференціях), публікація наукових статей, тощо. 	Інститути НАН України, науководослідні інститути, передові підприємства (організації, установи).

4. Контрольні заходи – форма організації освітнього процесу, що спрямована на визначення відповідності рівня набутих здобувачами вищої освіти знань, умінь, навичок, інших компетентностей вимогам освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми та стандартів вищої освіти з відповідної спеціальності.

3. Оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти.

У результаті навчання здобувачі вищої освіти набувають сукупність знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей. Для їх ідентифікації, оцінки, виміру використовують контрольні заходи, їх склад представлено на рис. 3.6.

Оцінювання рівня навчання здобувачів вищої освіти проводиться за 100-бальною, 4-бальною, 2-бальною шкалою та Європейською кредитною трансферно-накопичувальною системою. Кількість балів у розрізі видів навчальної роботи здобувачів вищої освіти зазначається в розділі «Схема нарахування балів з навчальної дисципліни» робочої програми навчальної

дисципліни та фіксується в журналі обліку аудиторної навчальної роботи викладача і журналі обліку навчальної роботи викладача (на умовах погодинної оплати).

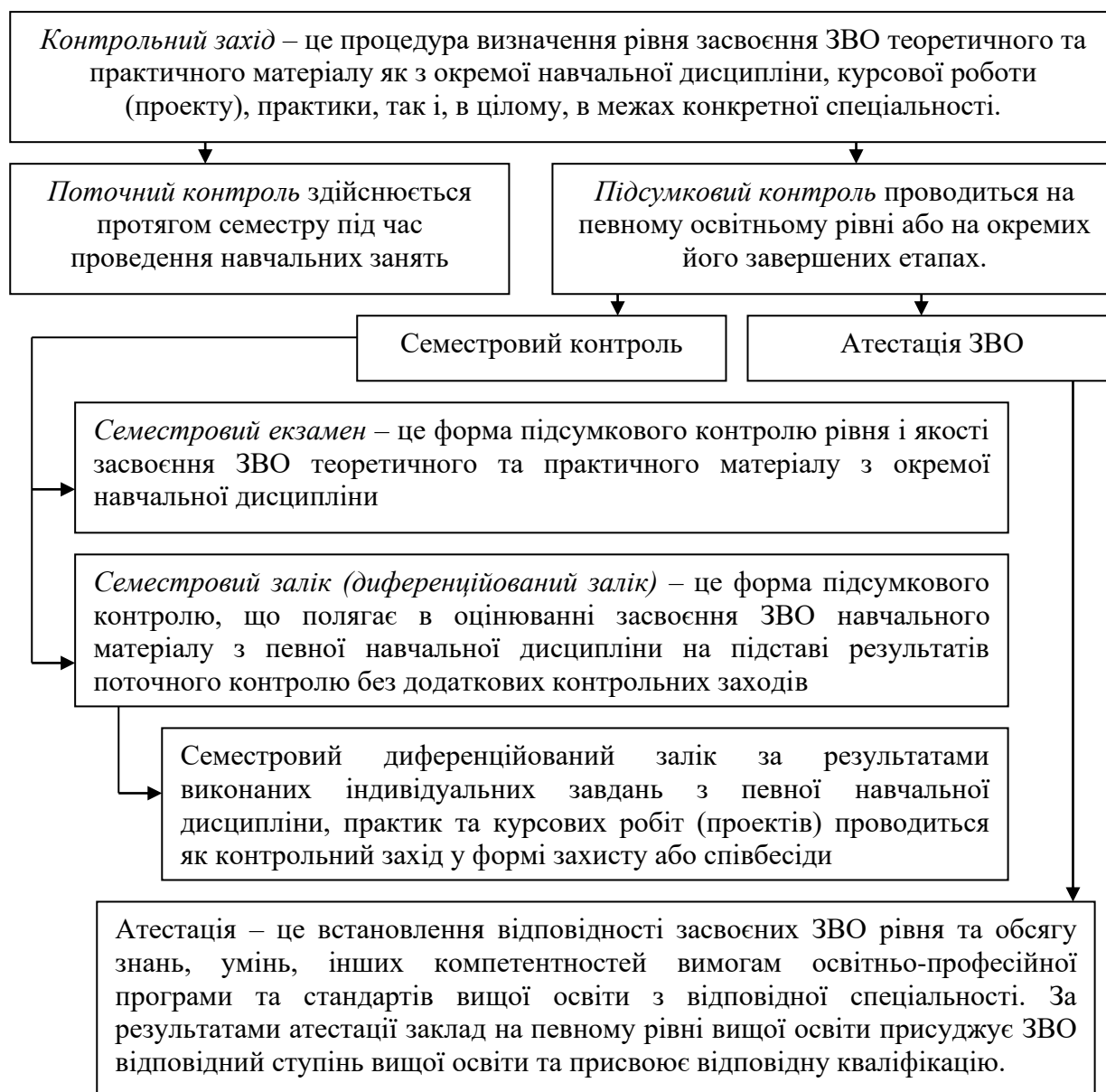

Рис. 3.6. Склад контрольних заходів

Особливостями поточного контролю є:

- здійснення під час проведення практичних, лабораторних, семінарських, лекційних, індивідуальних занять;
- засоби діагностики та критерії оцінювання для поточного контролю під час навчальних занять визначаються кафедрами (науково-педагогічними працівниками) і вказуються у робочій програмі навчальної дисципліни/силабусі (тестування, опитування, розв'язання задач тощо);
- бали за виконання завдань самостійної роботи;
- подання за тиждень до початку семестрового контролю науково-педагогічними працівниками відомості обліку поточної успішності за підписом завідувача кафедри до відповідних деканатів;

– в разі набрання здобувачами вищої освіти за результатами поточної успішності, меншої кількості балів, ніж межа незадовільного навчання, вважається що вони мають академічну заборгованість (поточну). Ліквідувати поточну академічну заборгованість здобувач може під час залікового тижня;

– впродовж залікового тижня викладач також може провести повторний поточний контроль для здобувачів вищої освіти, які бажають набрати більшу кількість балів.

Таблиця 3.5

Оцінювання рівня навчання здобувачів вищої освіти

За 100-бальною шкалою	За 4-бальною шкалою (екзамен, диференційований залік)	За 2-бальною шкалою (залік)	Рейтинг ЄКТС
90-100	5 (відмінно)	Зараховано	A
82-89	4 (добре)		B
74-81			C
64-73			D
60-63	3 (задовільно)		E
35-59	2 (незадовільно)	Не зараховано	FX
1-34			F
«відмінно/A», 90 – 100 балів	ЗВО виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання, без допомоги викладача знаходить та опрацьовує необхідну інформацію, вміє використовувати набуті компетентності для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили		
«добре/B», 82 – 89 балів	ЗВО вільно володіє вивченим обсягом матеріалу, застосовує його на практиці, вільно розв'язує вправи і задачі у стандартних ситуаціях, самостійно виправляє допущені помилки, кількість яких незначна		
«добре/C», 74 – 81 балів	ЗВО вміє зіставляти, узагальнювати, систематизувати інформацію під керівництвом викладача; в цілому самостійно застосовувати її на практиці; контролювати власну діяльність; виправляти помилки, серед яких є суттєві, добирати аргументи для підтвердження думок		
«задовільно/D», 64 – 73 бали	ЗВО відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; з допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих		
«задовільно/E», 60 – 63 бали	ЗВО володіє навчальним матеріалом на рівні, вищому за початковий, значну частину його відтворює на репродуктивному рівні (обсяг набутих компетентностей здобувача відповідає мінімальним критеріям*)		
«незадовільно/F X», 35 – 59 балів	ЗВО володіє матеріалом на рівні окремих фрагментів, що становлять незначну частину навчального матеріалу (до 20 %)		
«незадовільно/F», 1 – 34 бали	ЗВО володіє матеріалом на рівні елементарного розпізнання і відтворення окремих фактів, елементів, об'єктів і потребує повторного вивчення курсу навчальної дисципліни		

Заходи підсумкового семестрового контролю проводяться у визначені графіком заліково-екзаменаційної сесії терміни у формі заліку, диференційованого заліку або екзамену. Графік заліково-екзаменаційної сесії

(розклад заліків, диференційованих заліків та екзаменів) формується навчальним відділом академії та затверджується першим проректором.

Атестація – це встановлення відповідності засвоєних здобувачами вищої освіти рівня та обсягу знань, умінь, інших компетентностей вимогам стандартів вищої освіти. Атестація здійснюється відповідно до вимог стандартів вищої освіти та освітньо-професійних програм першого та другого рівнів вищої освіти відповідних спеціальностей у формі:

- атестаційного екзамену (єдиного державного кваліфікаційного іспиту);
- захисту кваліфікаційної роботи та атестаційного екзамену (єдиного державного кваліфікаційного іспиту);
- захисту кваліфікаційної роботи.

Оцінювання рівня якості підготовки бакалавра/магістра здійснюють члени екзаменаційної комісії на основі встановлених правил, принципів, критеріїв, системи і шкали оцінювання з використанням форм і методів діагностики, визначених програмою атестації з урахуванням рівня досягнення результатів навчання та сформованості програмних компетентностей.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризувати сутність освітнього процесу, його мету та принципи.
2. Розкрийте сутність освітньо-професійної програми, її складових.
3. Що таке «навчальний план» і з яких компонентів він складається?
4. Дайте визначення категорії «робоча навчальна програма»?
5. Дайте визначення категорії «силабус»?
6. Охарактеризувати учасників освітнього процесу та їх роль у підготовці фахівців.
7. Назвіть основні посади науково-педагогічних і педагогічних працівників у закладах вищої освіти.
8. Охарактеризувати права та обов'язки здобувачів вищої освіти.
9. Охарактеризувати основні форми здобуття вищої освіти.
10. Що таке «результати навчання»?

Тестовий контроль:

1. Спосіб організації навчання здобувачів вищої освіти, що передбачає проведення навчальних занять та практичної підготовки не менше 30 тижнів упродовж навчального року:

- а) очна (денна, вечірня);
- б) заочна;
- в) дистанційна;
- г) мережева.

2. Навчальний семестр – складова навчального часу, тривалість якого складає:

- а) 60 кредитів;
- б) 30 кредитів;
- в) 1,5 кредитів;

г) 1 год 20 хвилин.

3. Назвіть основну форму проведення занять у закладі вищої освіти:

- а) лекція;
- б) індивідуальне заняття;
- в) лабораторне заняття;
- г) практичне заняття.

4. Критерій оцінювання, згідно з яким студент відтворює значну частину теоретичного матеріалу, виявляє знання і розуміння основних положень; за допомогою викладача може аналізувати навчальний матеріал, виправляти помилки, серед яких є значна кількість суттєвих, за шкалою ЄКТС відповідає оцінці:

- а) E;
- б) B;
- в) FX;
- г) D.

5. Навчальний план визначає:

- а) перелік навчально-методичної літератури;
- б) перелік тематичних планів з навчальних дисциплін;
- в) розподіл залікових кредитів між дисциплінами, графік навчального процесу, перелік та обсяг вивчення навчальних дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, форми проведення поточного та підсумкового контролю, державної атестації;
- г) тестові завдання з навчальних дисциплін.

6. Організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує детальний розгляд здобувачами вищої освіти окремих теоретичних положень навчальної дисципліни і формує вміння та навички їх практичного застосування шляхом виконання здобувачем відповідно сформульованих завдань – це:

- а) лекція;
- б) практичне заняття;
- в) семінарське заняття;
- г) лабораторне заняття.

7. Академічна година – мінімальна облікова одиниця навчального часу, яка служить основою для планування та обліку лекцій, практичних, лабораторних занять. Тривалість становить:

- а) 45 хв;
- б) 1 год 20 хвилин;
- в) 20 хвилин;
- г) 40 хвилин.

8. Організаційна форма навчального заняття, на якому викладач організовує обговорення визначених питань, дискусію за попередньо визначеними

проблемами, до яких студенти готують тези виступів на підставі індивідуально виконаних завдань (рефератів, есе, тощо) – це:

- а) лекція;*
- б) практичне заняття;*
- в) семінарське заняття;*
- г) лабораторне заняття.*

9. Вид практичних занять у вищій школі, що проводиться за завданням викладача із застосуванням навчальних приладів, інструментів, матеріалів, установок, вимірювальних приладів, комп'ютерів та інших технічних засобів – це:

- а) лекція;*
- б) практичне заняття;*
- в) семінарське заняття;*
- г) лабораторне заняття.*

10. Критерій оцінювання, згідно з яким студент виявляє особливі творчі здібності, вміє самостійно здобувати знання та вміння для прийняття рішень у нестандартних ситуаціях, переконливо аргументує відповіді, самостійно розкриває власні обдарування і нахили за шкалою ЄКТС, відповідає оцінці:

- а) А;*
- б) В;*
- в) С;*
- г) D.*

Тема 4. Інституції в системі вищої освіти

Навчальні питання:

1. Система вищої освіти та її інституції.
2. Типи закладів вищої освіти. Структурні підрозділи вищого навчального закладу.
3. Управління у сфері вищої освіти. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності.

1. Система вищої освіти та її інституції.

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»: «Вища освіта – сукупність систематизованих знань, умінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, інших компетентностей, здобутих у вищому навчальному закладі (науковій установі) у відповідній галузі знань за певною кваліфікацією на рівнях вищої освіти, що за складністю є вищими, ніж рівень повної загальної середньої освіти».

Система вищої освіти в Україні визначена Законом України «Про освіту» (ст. 43) та Законом України «Про вищу освіту» (ст. 11). Систему вищої освіти становлять:

- 1) заклади вищої освіти всіх форм власності;
- 2) рівні та ступені (кваліфікації) вищої освіти;
- 3) галузі знань і спеціальності;
- 4) освітні та наукові програми;
- 5) ліцензійні умови провадження освітньої діяльності та ліцензійні умови провадження вищої освіти;
- 6) органи, що здійснюють управління у сфері вищої освіти;
- 7) учасники освітнього процесу.

Системою називають функціональну структуру, діяльність якої підпорядкована певній меті. Освіта в сучасному суспільстві – це інституція, що має власну структуру (табл. 4.1).

У структурі інституту вищої освіти сформовані усталені правила і зразки поведінки, специфічних культурних елементів і ознак, а тому інститут вищої освіти є самостійним соціальним інститутом. Система вищої освіти як інституція є збалансованим поєднанням складових вищої освіти, яка відображає нормативні характеристики освіти і освітнього процесу. Все це розкриває її неперервність, динамічність і результативність. Інституційна єдність системи освіти досягається шляхом поєднання інститутів-норм (нормативно-правові акти і норми, які врегульовують відносини) та інститутів-організацій (державні та недержавні організації, які забезпечують функціонування системи вищої освіти).

Поняття «інституція» та «інститут» не слід ототожнювати, вони є окремими тісно між собою пов'язаними елементами суспільної сфери. Інституція розглядається, як певна традиція, суспільний ритуал, заведений порядок у суспільстві, що відповідає рівню розвитку моралі та накопиченому досвіду існування даного суспільства. В той час, як інститут є виступає

способом, інструментом закріплення таких звичаїв, традицій і настанов у формальних нормах і правилах, втілених у чинному законодавстві держави. До базових характеристик інституцій відносять: об'єктивність, спонукальну силу, моральний авторитет та історичність.

Таблиця 4.1

Класифікація системи вищої освіти

Ознаки	Характеристика
За рівнями вищої освіти	початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти; перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень; науковий рівень.
За напрямками	багатогалузеві університети (класичний, технічний); галузеві (профільні, технологічні, педагогічні, медичні, економічні, аграрні, мистецькі тощо).
За формами навчання	денна; заочна.
За типом управління	підпорядкування: загальнодержавне; галузеве. форма власності навчального закладу: державні; приватні.
За ступенями вищої освіти	молодший бакалавр; бакалавр; магістр; доктор філософії; доктор наук.

Трансформація інституту вищої освіти тісно пов'язана із впливом загальних інституційних змін суспільства, фундаментальними з яких є: посилення ринкових перетворень; прискорення науково-технічного прогресу; лібералізація суспільних та економічних процесів у державі; глобалізація економіки.

Єдність інституту вищої освіти як організації досягається завдяки поєднання навчальних закладів та організацій, які надаються освітні послуги в системі вищої освіти і органів управління вищої освіти. Розглянемо інституціоналізацію вищої освіти з позиції двох складових: інститутів-норм та інститутів-організацій (рис. 4.1).

Вища освіта як підсистема освітнього простору, і сама є системою з підсистемами, являє собою сукупність соціальних інститутів, що у функціонально-ієрархічній структурі покликані створити умови для виконання освітніх завдань. Кожна освітня підсистема шляхом розроблення нормативних документів та адміністративних приписів деталізує виконання освітніх завдань, передаючи їх по ієрархічних сходах.

Інституції системи вищої освіти України спираються на наукові традиції та новації, що притаманні Європейському освітньому простору. В Європейському Союзі головними інституційними органами управління є: Європарламент, Європейська Рада, Рада Європейського Союзу, Європейська комісія безпосереднього питання вдосконалення системи управління освітою та її вдосконаленням на регіональному рівні, Європейська мережа забезпечення

якості, Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація закладів вищої освіти, Європейська асоціація студентів.

Рис. 4.1. Інституції в системі вищої освіти

Таким чином, в Україні основними інституціями, які забезпечують діяльність системи освіти є: Верховна Рада України; Кабінет Міністрів України; Міністерство освіти і науки України; галузеві державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти; Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти; заклади вищої освіти; громадські об'єднання (організації роботодавців, об'єднання здобувачів вищої освіти, благодійні фонди, спілки дослідників); громадяни, що мають відношення до системи освіти (викладачі, студенти та їх батьки).

2. Типи закладів вищої освіти. Структурні підрозділи вищого навчального закладу.

У відповідності до ст. 1 Закону України «Про вищу освіту»: «Заклад вищої освіти – окремий вид установи, яка є юридичною особою приватного або публічного права, діє згідно з виданою ліцензією на провадження освітньої діяльності на певних рівнях вищої освіти, проводить наукову, науково-технічну, інноваційну та/або методичну діяльність, забезпечує організацію освітнього процесу і здобуття особами вищої освіти, післядипломної освіти з урахуванням їхніх покликань, інтересів і здібностей».

Основним критерієм роботи навчального закладу є рівень підготовленості випускників до професійної діяльності. А основним змістом діяльності вищого навчального закладу має стати формування інноваційного освітньо-виховного середовища, що передбачає: зміну організації і змісту освіти з метою інтеграції у світовий освітній простір; оптимізацію кадрового забезпечення; комплексне вдосконалення професійної майстерності педагогів через опанування інноваційними і дослідно-експериментальними видами діяльності.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 8.) в Україні діють заклади вищої освіти таких типів: університет, академія, інститут, коледж.

Університет – багатогалузевий (класичний, технічний) або галузевий (профільний, технологічний, педагогічний, фізичного виховання і спорту, гуманітарний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність за різними ступенями вищої освіти (у тому числі доктора філософії), проводить фундаментальні та прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Академія, інститут – галузевий (профільний, технологічний, технічний, педагогічний, богословський/теологічний, медичний, економічний, юридичний, фармацевтичний, аграрний, мистецький, культурологічний тощо) заклад вищої освіти, що провадить інноваційну освітню діяльність, пов'язану з наданням вищої освіти на першому і другому рівнях за однією чи кількома галузями знань, може здійснювати підготовку на третьому і вищому науковому рівнях вищої освіти за певними спеціальностями, проводить фундаментальні та/або прикладні наукові дослідження, є провідним науковим і методичним центром, має розвинуту інфраструктуру навчальних, наукових і науково-виробничих підрозділів, сприяє поширенню наукових знань та провадить культурно-просвітницьку діяльність.

Коледж – заклад вищої освіти або структурний підрозділ університету, академії чи інституту, що провадить освітню діяльність, пов'язану із здобуттям ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра, проводить прикладні наукові дослідження та/або творчу мистецьку діяльність.

Статус коледжу отримує заклад освіти (структурний підрозділ закладу освіти), в якому обсяг підготовки здобувачів вищої освіти ступеня бакалавра та/або молодшого бакалавра становить не менше 30 відсотків загального ліцензованого обсягу.

Завдання закладу вищої освіти визначаються Законом України «Про вищу освіту» та Положенням про державний заклад освіти (рис. 4.2).

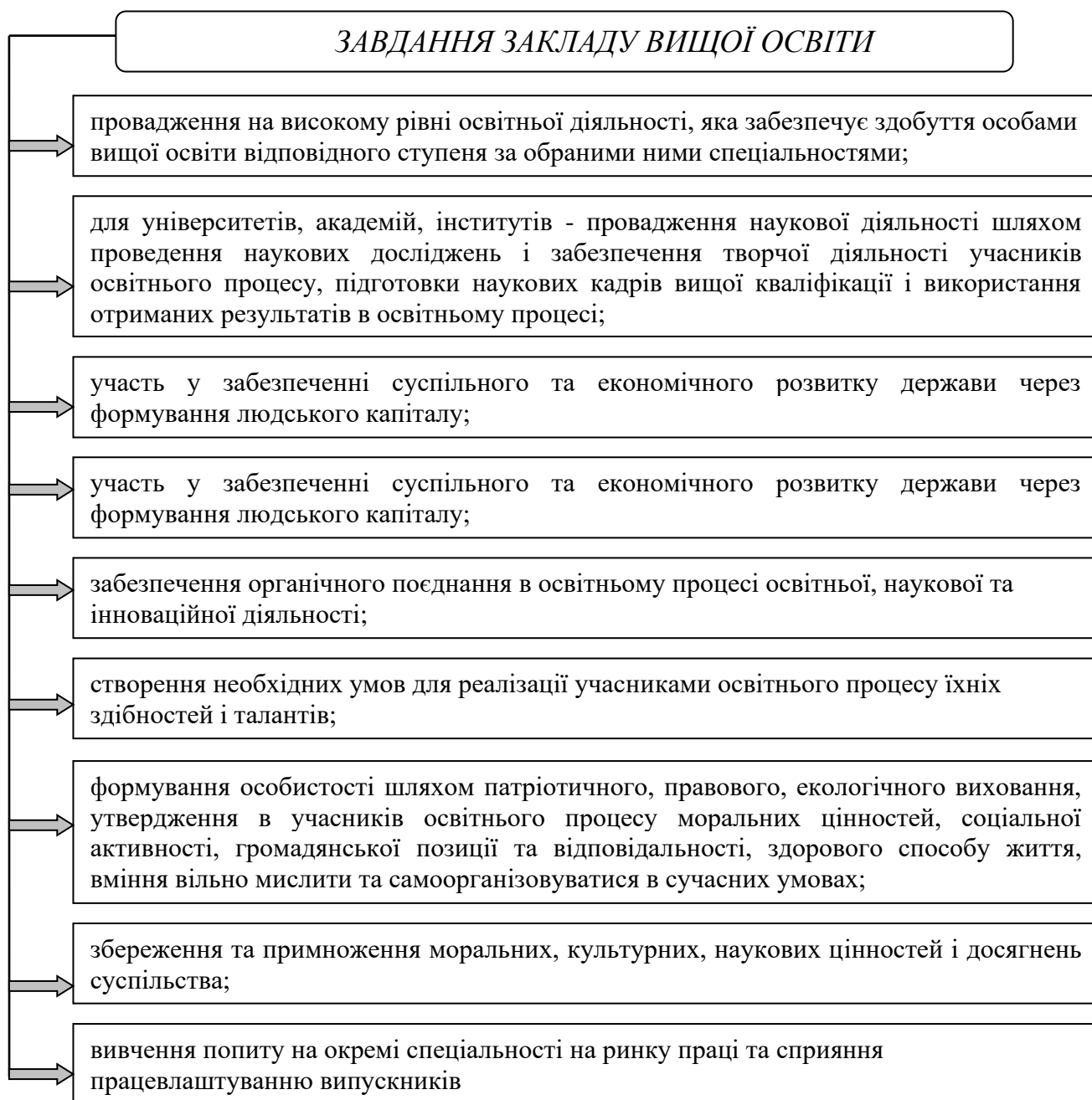

Рис. 4.2. Основні завдання закладу вищої освіти

Основні показники діяльності університетів, академій, інститутів і коледжів України та їх динаміка представлено у табл. 4.2.

Трансформаційні процеси, що відбуваються в інституті вищої освіти наглядно демонструють показники діяльності закладів вищої освіти в табл. 4.2.

Так з 2015 по 2019 р. спостерігається скорочення показників діяльності. Здобутком перехідного періоду економіки України в сфері вищої освіти стало поширення різних форм і збільшення контингенту студентів.

Таблиця 4.2

**Динаміка основних показників діяльності
закладів вищої освіти України за 2014-2020 рр.**

Показники	Роки					
	2014/15	2015/16	2016/17	2017/18	2018/19	2019/20
<i>університети, академії, інститути</i>						
Кількість закладів - усього, од	277	288	287	289	282	281
у т.ч. засновані на власності:						
державній	197	208	209	212	209	203
приватній	80	80	78	77	73	78
Кількість студентів - усього, осіб	1 437 955	1 375 160	1 369 432	1 329 964	1 322 324	1 266 121
Кількість осіб, прийнятих на навчання - усього	291 647	259 904	253 217	264 448	256 853	250 055
Кількість осіб, випущених із ЗВО - усього	405 392	374 028	318 681	359 901	357 415	333 619
Кількість студентів у розрахунку на 10000 населення	335	322	322	314	314	302
<i>коледжі</i>						
Кількість закладів - усього, од	387	371	370	372	370	338
у т.ч. засновані на власності:						
державній	323	317	318	321	320	301
приватній	64	54	52	51	50	37
Кількість студентів - усього, осіб	251 271	230 110	217 322	208 601	199 926	173 585
Кількість осіб, прийнятих на навчання - усього	69 463	63 160	60 639	59 129	53 473	47 087
Кількість осіб, випущених із ЗВО - усього	79 090	73 390	67 987	61 230	55 499	50 246
Кількість студентів у розрахунку на 10000 населення	58	53	51	49	47	41

Проте для цього періоду характерне зменшення якості та ефективності освіти. Утвердження ринкових відносин та орієнтація на інноваційний розвиток змінює вимоги і до сучасної освіти. Якщо вища освіта на початку 90-х років орієнтувалась на виробництво, під час перехідної економіки – на навчальні

заклади, то зараз на потреби людини. Інститут вищої освіти поступово трансформується і орієнтується на освітні потреби людини, її розвиток, можливості самореалізації та забезпечення конкурентоспроможності на ринку праці.

Структура закладу вищої освіти, статус і функції його структурних підрозділів визначаються статутом закладу вищої освіти та положеннями про відповідні структурні підрозділи. Законом України «Про вищу освіту» (ст. 33) визначено основні структурні підрозділи закладів вищої освіти (крім коледжів, які не здійснюють підготовку бакалаврів), а саме: є факультети, кафедри та бібліотека та інші структурні підрозділи (рис. 4.3).

Рис. 4.3. Структура закладу вищої освіти

Факультет – це структурний підрозділ закладу вищої освіти, що об’єднує не менш як три кафедри або лабораторії, які в державних і комунальних закладах вищої освіти у сукупності забезпечують підготовку не менше 200 здобувачів вищої освіти денної форми навчання.

Кафедра – це базовий структурний підрозділ закладу вищої освіти державної (комунальної) форми власності (його філій, інститутів, факультетів), що провадить освітню та наукову діяльність за певною спеціальністю (спеціалізацією) чи міжгалузевою групою спеціальностей, до складу якого входить не менше п'яти науково-педагогічних працівників, для яких кафедра є основним місцем роботи, і не менш як три з них мають науковий ступінь або вчене (почесне) звання.

Нині до складу Полтавської державної аграрної академії входять:

- Навчально-науковий інститут комунікативних та інноваційних освітніх технологій;
- Навчально-науковий інститут економіки, управління, права та інформаційних технологій;
- 5 факультетів (разом у їхньому складі – 31 кафедра): факультет агротехнології та екології; факультет ветеринарної медицини; факультет інженерно-технологічний; факультет обліку та фінансів; факультет технології виробництва і переробки продукції тваринництва;
  - центр підготовки іноземних громадян;
  - гуманітарний відділ з мовними центрами;
  - селекційний центр і дослідне господарство;
  - центр довузівської підготовки;
  - спортивно-оздоровчий табір, який розташований на березі річки Ворскла;
- 7 коледжів (Коледж управління, економіки і права; Аграрно-економічний коледж; Березоворудський аграрний коледж; Лубенський фінансово-економічний коледж; Хорольський агропромисловий коледж; Лохвицький механіко-технологічний коледж; Хомутецький ветеринарно-технологічний коледж).

Заклад вищої освіти зобов'язаний мати у своєму складі бібліотеку, бібліотечний фонд якої має відповідати вимогам стандартів освітньої діяльності.

Форми обслуговування читачів у бібліотеках майже скрізь однакові: читальний зал; довідково-бібліографічне обслуговування; абонемент; виготовлення фото- і ксерокопій; виготовлення мікрофільмів.

Фонди бібліотеки складаються з навчальної і наукової літератури, книг і журналів, художньої літератури. Читачі можуть отримати літературу додому або працювати з нею в читальному залі. Для повідомлення про новинки бібліотекою проводяться виставки.

Щоб знайти літературні джерела з обраної теми використовують інформаційно-пошуковий апарат бібліотеки.

При всій її різноманітності по особливості пошуку можна виділити три основних типи:

- 1) потреба бути в курсі нової літератури по своїй спеціальності, по своїй темі;
- 2) потреба швидко навести довідки відносно різних явищ, фактів, уточнити дані;
- 3) потреба переглянути літературу за певний період незалежно від часу

виходу.

В бібліотеці працює довідково-бібліографічний відділ, який повідомляє про новинки, надає інформацію про літературу, здійснює підбір інформації по певній темі.

Широко розповсюджено два основних способи відслідковування нової літератури:

- регулярний перегляд свіжих номерів журналів і інших періодичних видань відповідної тематики, виставок, картотек нових надходжень;
- використання індивідуальної або колективної інформації.

Переглядаючи останні номери періодичних видань, корисно звертати увагу на матеріали, які цікаві для теперішньої роботи, а й в майбутньому. Це дозволить створити собі особисту довідкову картотеку, використання якої дозволить зекономити час.

В бібліотеці існує довідково-бібліографічний апарат, який включає систему каталогів і картотек, що сприяють полегшенню роботи читача, спрощенню пошуку літератури (рис. 4.4).

Рис. 4.4. Складові довідково-бібліографічного апарату бібліотеки

Каталог означає опис, перелік. Бібліотечний каталог – це перелік наявних в бібліотеці друкованих екземплярів, складених по певному плану. Це розташовані в порядку картки з описом видань.

Каталоги служать основним джерелом підбору літератури і тільки вони можуть дати повне уявлення про бібліотечний фонд в цілому. Каталог складається з карток. Кожна картка каталогу – це описання друкованого твору. По ній можна дізнатись, хто є автором книги, її заголовок, в якому році і яким

видавництвом вона видана, скільки в ній сторінок.

В лівому кутку картки вказано шифр книги (умовне позначення її місця на книжковій полиці). Верхня частина (індекс) вказує відділ, де зберігається книга, а нижня (авторський знак) – місце документу в відділі.

Алфавітний каталог – це каталог, в якому записи розміщуються в алфавітному порядку прізвищ авторів, найменувань колективу авторів або заголовку документів. Він дозволяє знайти всі твори одного автора, всі видання одного й того ж твору.

До нього потрібно звертатись, коли відомо прізвище автора (авторів) або назва книги.

По алфавітному каталогу можна встановити:

- чи є потрібна книга в бібліотеці;
- які ще праці певного автору є в бібліотеці;
- які видання і за які роки потрібної книги є в бібліотеці.

Місце картки визначається першим по порядку словом. Якщо перші літери слова співпадають, то звертають увагу на закінчення слова. При співпаданні перших слів, звертають увагу на другі, треті слова. Картки авторів однофамільців розміщуються по алфавіту ініціалів. Книги 2-х авторів стоять в каталозі під прізвищем першого автора в алфавіті заголовків. Книга 3-авторів описується під прізвищем першого з додаванням „і ін.”. Книга 4-х і більше авторів описується під заголовком. Картки творів одного автора розміщуються в такому порядку: повне зібрання; зібрання; вибрані твори; окремі твори – в алфавітному порядку. Якщо в заголовок входить число воно ставиться як слово.

Систематичний каталог містить картки на книги, в яких назви робіт розташовані за галузями знань, згідно з діючою класифікацією науки. До нього слід звертатись, коли необхідно підібрати літературу по певному питанню, темі, явищу, не знаючи конкретних авторів і назв книг. В ньому картки розміщуються в відповідності з змістом книг. Для такого змістовного упорядкування використовується Універсальна десяткова класифікація. Вона розроблена спеціалістами, охоплює систему всіх людських знань і видів діяльності людини. По УДК шифруються книги по галузям. Кожний з відділів поділяється на підрозділи.

УДК систематизує всі людські знання у 10 розділах, де кожний розділ має 10 підрозділів і т. ін. При цьому нове поняття отримує свій числовий індекс.

Виникнення нових понять у науковій і практичній діяльності людей зумовили впровадження бібліотечно-бібліографічної класифікації (ББК), яка має іншу систему класифікації й індексації людських знань. Основна частина її буквено-цифрових індексів побудована за десятковим принципом. Основні поділи ББК розподілені у 21 відділах, кожний із яких має свій індекс із великих букв українського алфавіту.

Кожний ящик систематичного каталогу має етикетку, на якій позначені індекси і назви включених в нього відділів по порядку номерів.

Для полегшення роботи читача з систематизованим каталогом бібліотекою складено алфавітно-предметний покажчик або «ключ» до систематичного каталогу. Алфавітно-предметний покажчик – це перелік термінів і їх синонімів,

які позначають предмет і індекси відділів, в який відображається відповідна література.

Схема пошуку книг по темі в систематичному каталозі:

- сформулюйте тему запиту;
- визначте предмет пошуку за словом або коротким словосполученням;
- знайдіть слово в алфавітно-предметному покажчику;
- спишіть індекс, вказаний за предметною рубрикою.

Знайдіть відповідний розділ каталогу по етикеткам на каталожних ящикках і подивіться його. Якщо ви знайшли потрібні книги, то точно і повністю спишіть цифр і назву книги.

Якщо ви не знайшли пошукового слова в алфавітно-предметному покажчику, то повторіть пошук. Змінивши формулювання запиту, використовуйте синоніми основних понять або ключові слова.

В бібліотеці ведеться також систематична картотека статей. Вона включає інформацію про статті з періодичних видань. Матеріал розміщено в систематичному порядку, хронологічні рамки – 10 років. Рубрики картотеки максимально деталізовані в залежності від частоти звернення до них. Постійно вводяться нові рубрики, які враховуються профіль академії і актуальні питання сучасності.

Предметні каталоги містять картки з назвами творів з конкретних проблем і питань одного змісту. Предметний каталог концентрує близькі за змістом матеріали в одному місці, що дуже зручно для дослідника.

По найбільш актуальним питанням складаються тематичні картотеки. Складаються вони до найважливіших ювілейних дат, по новим явищам в економічному житті країни, по найактуальнішим темам сучасності. Тематичні картотеки включають інформацію як про книги, так і про періодичні видання. Матеріал групується по алфавіту назв тем, або в логічній послідовності.

Довідково-бібліографічний фонд містить довідники, енциклопедії, словники, бібліографічні посібники.

Ключем до каталогів бібліотеки є бібліографічні покажчики. Вони можуть бути різними за своїм завданням, змістом і формою.

Фонд виконаних довідок містить зібрані копії раніше виконаних довідок для окремих читачів по вказаних ними запитах.

Для зручності використовуйте для формування інформації про літературу картки, подібні до бібліотечних, або окремі аркуші. На цих картках-аркушах можна зробити примітки, адже ця стаття або книга може знадобитись в майбутньому, і тоді це полегшить подальшу роботу.

В майбутньому бібліотека буде існувати як:

- спеціально встановлені фонди документів, які повинні знаходитись в приміщенні бібліотек;
- як фізичний простір для матеріалів в нецифровій формі і як пункт доступу для тих, хто не може дозволити собі мати необхідні засоби для отримання інформації;
- накопичення метаданих або опису змісту матеріалів, для посилення та полегшення пошуку інформації;

- збереження документів і пов'язаних з ними метаданих;
- сфера доступу та послуги по інструктуванню.

Бібліотека ПДАА знаходиться на другому поверсі навчального корпусу №

2.

Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І.П. Котляревського знаходиться за адресою м. Полтава вул. Небесної Сотні 17 (зупинка транспорту «Бібліотека») та має власний сайт за Інтернет-адресою <http://library-poltava.at.ua>.

Обласна бібліотека для юнацтва ім. Олеся Гончара має потужний бібліотечний фонд і на сьогодні налічує 12 структурних підрозділів, зокрема: міський абонемент, 5 читальних залів, соціологічна служба, відділи довідково-бібліо-графічного та інформаційного обслуговування, сектори зведеного статистичного обліку і контролю, бібліотечного маркетингу та масової роботи. Адреса бібліотеки: 36038, м. Полтава, вул. Олеся Гончара, 25-а (зуп. 1-а міська лікарня).

Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського у місті Києві – це комплексний бібліотечний, інформаційний, науково-дослідний, культурний і видавничий центр, що зберігає історичну спадщину, мову та культуру нації, задовольняє універсальні інформаційні потреби суспільства, організовує бібліотечну, бібліографічну та науково-інформаційну діяльність.

Оскільки бібліотека розташована в м. Києві, для студентів найважливішими є саме електронні каталоги та бази даних Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського за Інтернет-адресою www.nbuv.gov.ua.

Сучасні технології дозволяють здійснювати пошук інформації у бібліотеці Вернадського через мережу Internet за допомогою пошукових систем. Зокрема доступними є тексти авторефератів дисертацій у розділі «Електронний фонд» та ряд інших ресурсів.

3. Управління у сфері вищої освіти. Ліцензійні умови провадження освітньої діяльності.

Управління системою вищою освітою – суспільно-юридичний інститут, який ґрунтується на ефективному поєднанні автономії закладів вищої освіти із системою контролю з боку держави в особі її уповноважених органів. Автономія гарантує права суб'єктів освітніх відносин та організаційні умови для їхньої діяльності. Загальний контроль з боку держави забезпечує рівність прав учасників освітнього процесу та запобігання зловживанням, фінансова підтримка соціально значимих освітніх програм і наукових досліджень.

Сфера вищої освіти як об'єкт складається із системи закладів вищої освіти та наукових організацій всіх форм власності, а також соціальні процеси навчання і виховання молоді, сукупність норм і правил, якими регламентується навчальний процес.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 12) управління у сфері вищої освіти у межах своїх повноважень здійснюється цілою низкою органів (рис. 4.5).

Україна має досить складну функціональну систему управління вищої освіти. На загальнодержавному і регіональні рівні управлінні повноваження здійснюються Верховною Радою України, Кабінетом Міністрів України, центральним органом виконавчої влади, іншими державними органами, які мають у своєму підпорядкуванні вищі навчальні заклади (рис 4.6).

Функції державного управління розподілено між органами галузевої компетенції (Міністерством освіти і науки України, а також іншими державними органами, яким підпорядковуються заклади вищої освіти) та органом функціональної компетенції (Національним агентством із забезпечення якості вищої освіти).

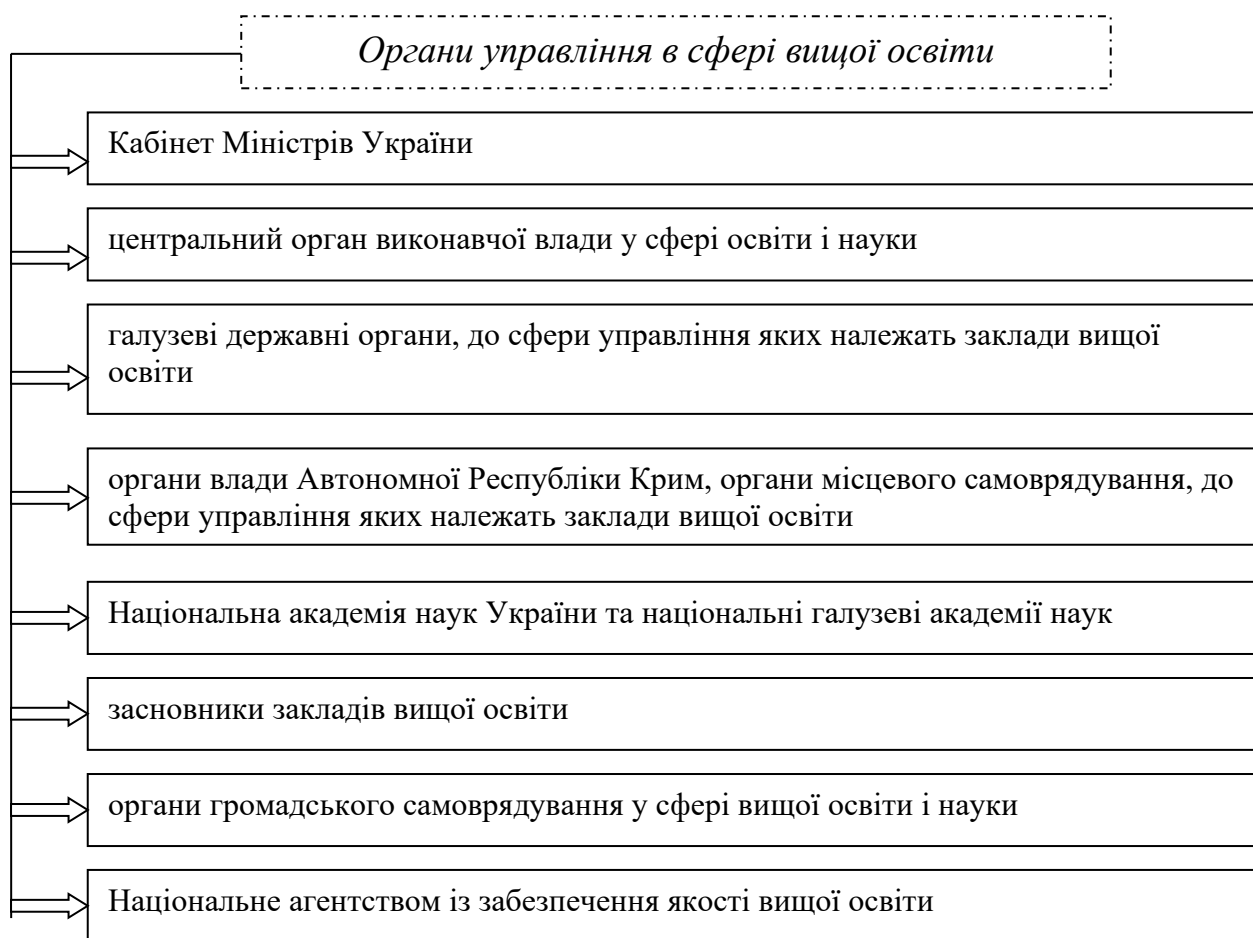

Рис. 4.5. Суб'єкти управління системою вищої освіти України

Міністерство освіти і науки України (МОН) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України.

Інші державні органи, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти здійснюють професійну підготовку, розподіл та працевлаштування випускників. До таких закладів відносять вищі військові навчальні заклади (орган управління Міністерство оборони України), медичні заклади освіти (підпорядковуються Міністерству охорони здоров'я України) і т.д. (табл. 4.3).

Колегіальним органом, уповноваженим на реалізацію державної політики в сфері вищої освіти є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Національне агентство виконує цілу низку функцій передбачених статтею 18 Закону України «Про вищу освіту» і представлених на рис. 4.7.

Органами місцевого самоврядування, до сфери управління яких належать заклади вищої освіти вивчають потребу у фахівцях з вищою освітою, сприяють працевлаштуванню випускників, залучають підприємства до вирішення проблем розвитку системи вищої освіти. Повноваження органів місцевого самоврядування у сфері вищої освіти зростає в зв'язку з реформуванням місцевого самоврядування і територіальної організації влади. Вищі навчальні заклади залучають до

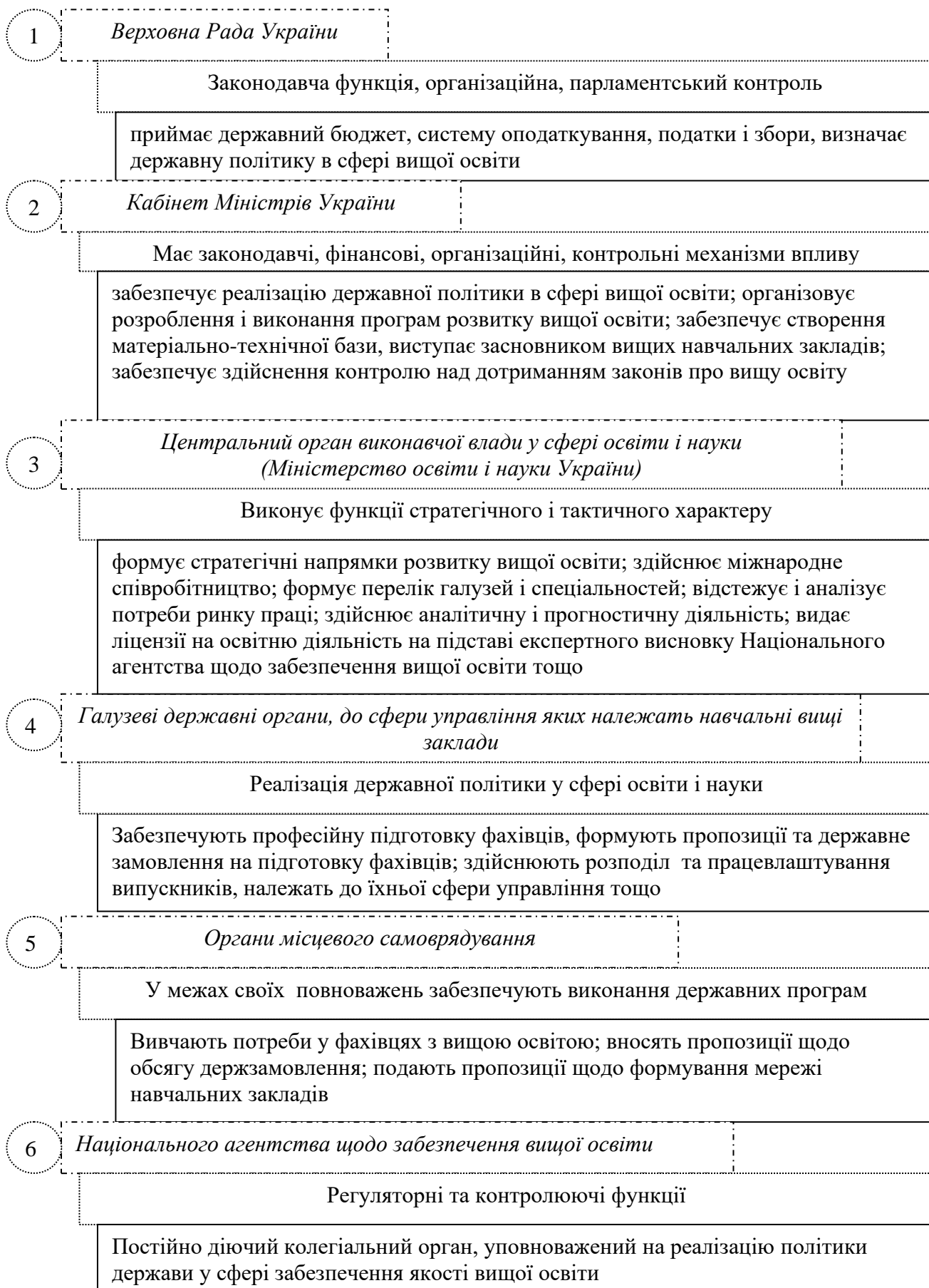

Рис. 4.6. Структурно-функціональна система управління вищої освіти

Таблиця 4.3

Заклади вищої освіти за підпорядкуванням (на початок навчального року), 2019/2020 н. р.

	Кількість закладів, од	Кількість, уперше прийнятих на навчання, осіб	Кількість студентів, осіб	Кількість випущено із ЗВО, осіб	Кількість наукових, науково-педагогічних та педагогічних працівників, осіб
УСЬОГО	619	297 142	1 439 706	383 865	156 909
у т. ч: Міністерство освіти і науки України	273	222 663	1 062 472	281 811	106 620
Міністерство оборони України	1	846	3 886	761	819
Міністерство соціальної політики України	1	13	391	205	115
Міністерство культури, молоді та спорту	14	3 487	15 436	3 905	3 364
Міністерство охорони здоров'я України	21	11 831	69 831	13 769	13 002
Міністерство внутрішніх справ України	7	8 014	35 388	9 448	2 348
Служба безпеки України	1	209	1 216	141	398
Українська державна будівельна корпорація «Укрбуд»	2	314	1 033	315	104
Інші	184	28 477	127 321	36 222	19 425
Приватні заклади	115	21 288	122 732	37 288	10 714
у т. ч. Центральна спілка споживчих товариств України	11	2 897	13 781	4 951	795

розроблення програм територіального розвитку, створення регіональних освітніх та навчально-виробничих комплексів.

До системи управління вищою освітою також віднесено суб'єкти, які не є органами влади. Зокрема, Національну академію наук України та національні галузеві академії наук, засновників вищих навчальних закладів, органи громадського самоврядування у сфері вищої освіти.

Засновник (або засновники) закладу вищої освіти затверджує статут закладу вищої освіти, здійснює контроль за фінансово-господарською діяльністю закладу вищої освіти, укладає контракт з керівником закладу вищої освіти.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 39) вищим колегіальним органом громадського самоврядування закладу вищої освіти є загальні збори (конференція) трудового колективу. «Орган громадського самоврядування погоджує за поданням вченої ради закладу вищої освіти статут закладу вищої

освіти чи зміни (доповнення) до нього; заслуховує щороку звіт керівника закладу вищої освіти та оцінює його діяльність; обирає комісію з трудових спорів відповідно до законодавства про працю; розглядає за обґрунтованим поданням наглядової або вченої ради закладу вищої освіти питання про дострокове припинення повноважень керівника закладу вищої освіти; затверджує правила внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти і колективний договір; розглядає інші питання діяльності закладу вищої освіти».

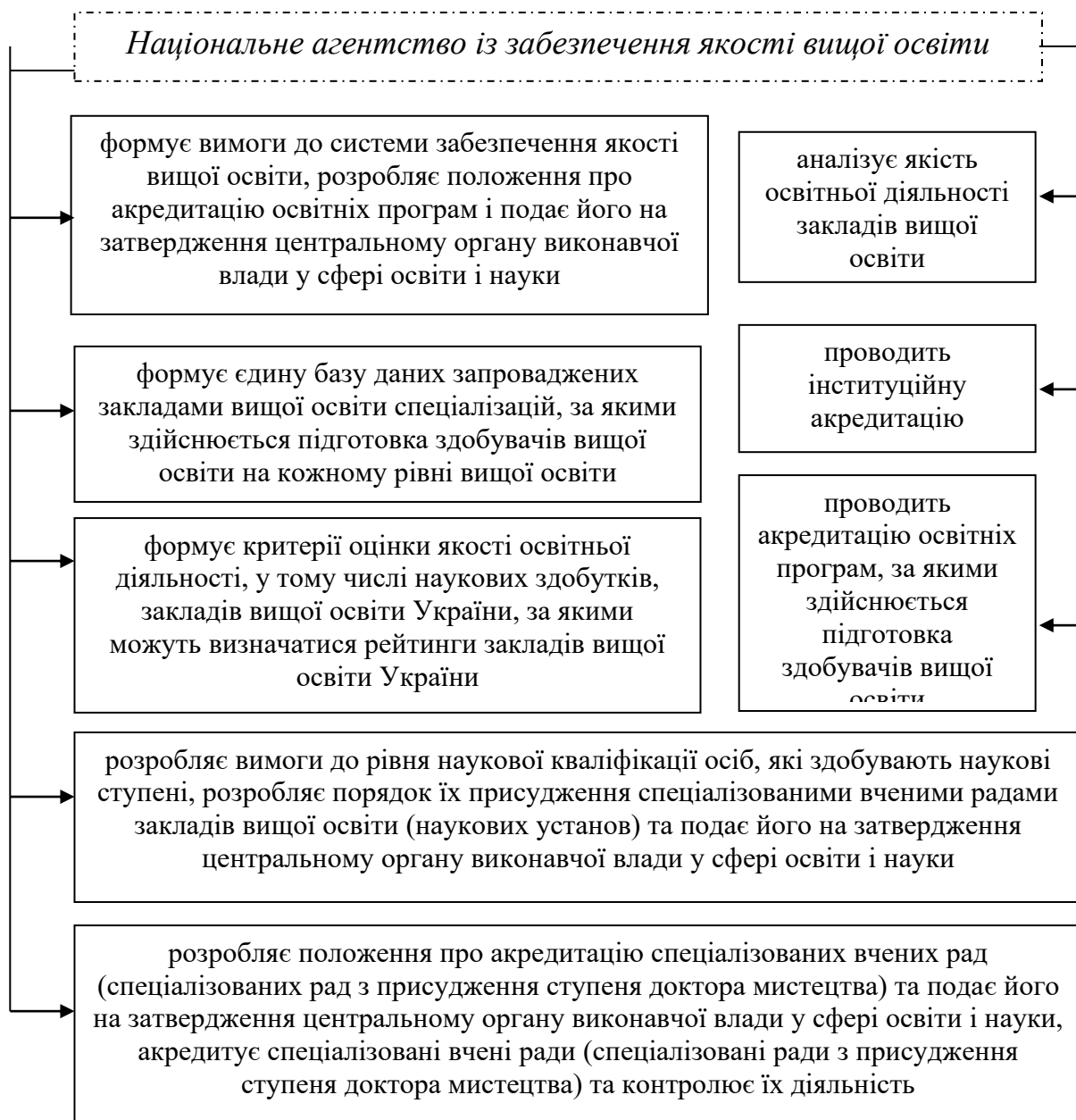

Рис. 4.7. Повноваження Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти

Ліцензування є однією із функцій державного управління та одним із засобів впливу держави на учасників сфери вищої освіти. В Україні діє два Закони України, які визначають загальні правила і зміст ліцензування освітньої

діяльності. Закон України «Про вищу освіту» і Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності».

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 24) «освітня діяльність у сфері вищої освіти провадиться закладами вищої освіти, закладами фахової передвищої освіти (для підготовки фахівців ступенів молодшого бакалавра та бакалавра) та науковими установами (для підготовки фахівців ступенів магістра та/або доктора філософії) на підставі ліцензій, що видаються визначеним Кабінетом Міністрів України органом ліцензування відповідно до закону».

Схема послідовності дій щодо видачі ліцензії закладам вищої освіти на провадження освітньої діяльності представлено на рис. 4.8.

Здобувач ліцензії на провадження освітньої діяльності – це заклад вищої освіти, який планує надавати послуги у сфері освіти.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 1) «ліцензування – процедура визнання спроможності юридичної особи провадити освітню діяльність відповідно до ліцензійних умов провадження освітньої діяльності».

Ліцензіат – це суб'єкт господарювання (заклад освіти), який має ліцензію на провадження освітньої діяльності. Ліцензіат зобов'язаний виконувати вимоги ліцензійних умов відповідного виду господарської діяльності, а здобувач ліцензії для її отримання – відповідати ліцензійним умовам. Ліцензія, видана Міністерством освіти і науки України, дає право закладу вищої освіти України набирати студентів та здійснювати їх навчання, отримувати плату за навчання і державне фінансування.

Одним із результатів ліцензування може бути відмова у видачі ліцензії здобувачу. Відмова супроводжується наведенням переліку та опису підстав і обґрунтувань, що слугували такому ухваленню рішення. Також відмова містить пропозиції щодо усунення встановлених недоліків. Відмова у видачі ліцензії дозволяє закладу вищої освіти, усунувши їх, звернутися повторно до Міністерства освіти і науки України.

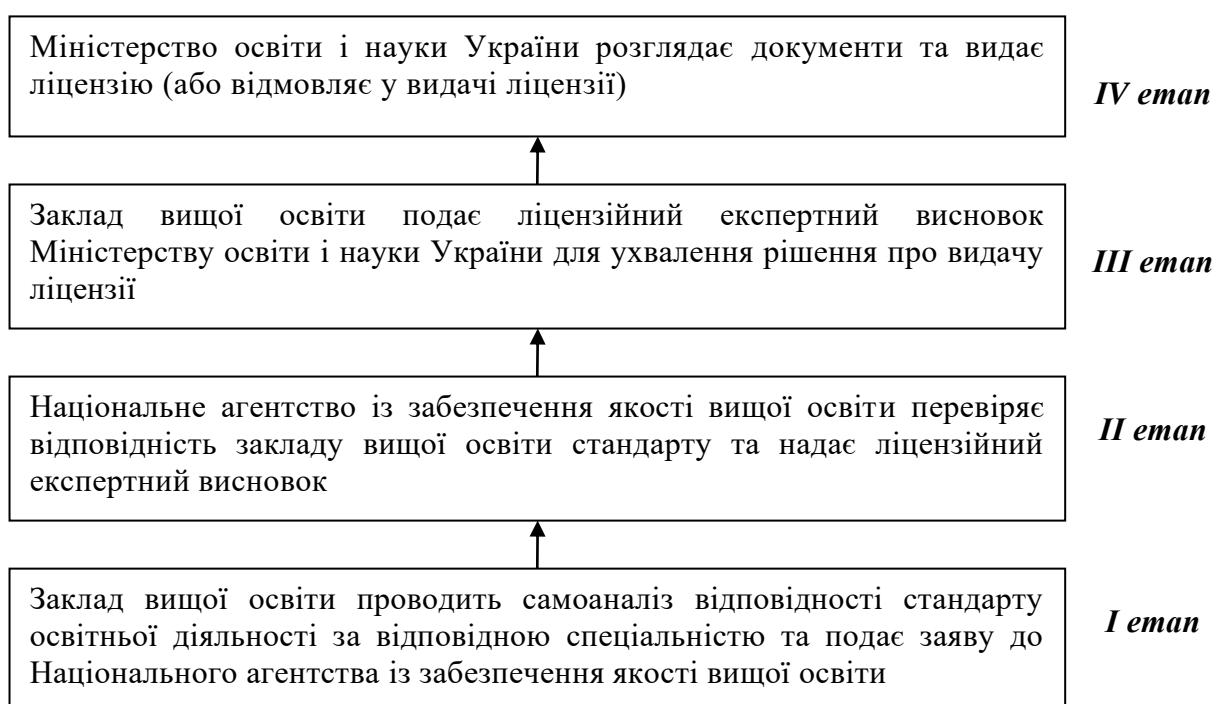

Рис. 4.8. Етапи процедури видачі ліцензії на провадження освітньої діяльності

Під час ліцензування встановлюється спроможність закладу освіти провадити освітню діяльність на певному рівні вищої освіти за відповідною спеціальністю відповідно до вимог передбачених Постановою Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності». Вимоги ліцензійних вимог до провадження освітньої діяльності представлено у табл. 4.4.

Таблиця 4.4

**Вимоги ліцензійних умов до провадження освітньої діяльності
у сфері вищої освіти**

<i>Система ліцензійних вимог:</i>	
<i>Кадрові вимоги</i>	
<p>Науково-педагогічні та наукові працівники повинні мати стаж науково-педагогічної діяльності понад два роки та рівень наукової та професійної активності/ Група забезпечення спеціальності повинна складатися з науково-педагогічних або наукових працівників, які працюють у закладі освіти за основним місцем роботи та мають кваліфікацію відповідно до спеціальності, науковий ступінь або вчене звання.</p>	
<p>Види і результати професійної діяльності особи за спеціальністю, яка застосовується до визнання кваліфікації, відповідної спеціальності:</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1) наявність за останні п'ять років наукових публікацій у періодичних виданнях, які включені до наукометричних баз, рекомендованих МОН, зокрема Scopus або Web of Science Core Collection; 2) наявність не менше п'яти наукових публікацій у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; 3) наявність виданого підручника чи навчального посібника або монографії; 4) наукове керівництво (консультування) здобувача, який одержав документ про присудження наукового ступеня; 5) участь у міжнародних наукових проектах, залучення до міжнародної експертизи, наявність звання "суддя міжнародної категорії"; 6) проведення навчальних занять із спеціальних дисциплін іноземною мовою в обсязі не менше 50 аудиторних годин на навчальний рік; 7) робота у складі експертних рад з питань проведення експертизи дисертацій МОН або галузевих експертних рад Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти; 8) виконання функцій наукового керівника або головного редактора/члена редакційної колегії наукового видання, включеного до переліку наукових фахових видань України, або іноземного рецензованого наукового видання; 9) керівництво школярем, який зайняв призове місце III-IV етапу Всеукраїнських учнівських олімпіад з базових навчальних предметів, II-III етапу Всеукраїнських конкурсів-захистів науково-дослідницьких робіт учнів - членів Національного центру "Мала академія наук України"; участь у журі олімпіад чи конкурсів "Мала академія наук України"; 10) організаційна робота у закладах освіти на посадах керівника (заступника керівника) закладу освіти; 11) участь в атестації наукових працівників як офіційного опонента або члена постійної спеціалізованої вченої ради (не менше трьох разових спеціалізованих вчених рад);

	<p>12) наявність не менше п'яти авторських свідоцтв та/або патентів загальною кількістю два досягнення;</p> <p>13) наявність виданих навчально-методичних посібників для самостійної роботи студентів та дистанційного навчання, конспектів лекцій, практикумів, методичних вказівок загальною кількістю три найменування;</p> <p>14) керівництво студентом, який зайняв призове місце на I етапі Всеукраїнської студентської олімпіади (Всеукраїнського конкурсу студентських наукових робіт);</p> <p>15) наявність науково-популярних та/або консультаційних (дорадчих) та/або дискусійних публікацій не менше п'яти;</p> <p>16) участь у професійних об'єднаннях за спеціальністю;</p> <p>17) досвід практичної роботи за спеціальністю не менше п'яти років;</p> <p>18) наукове консультування установ, підприємств, організацій протягом не менше двох років.</p>
Технічні вимоги	
<p>Площа навчальних приміщень для проведення освітнього процесу повинна становити не менше ніж 2,4 кв. метра на одного здобувача освіти. Заклад освіти повинен забезпечити доступність навчальних приміщень для осіб з інвалідністю та інших маломобільних груп населення. Забезпеченість комп'ютерними робочими місцями, лабораторіями, полігонами. Забезпеченість навчальних аудиторій мультимедійним обладнанням не менше ніж 30 відсотків.</p>	
інформаційне забезпечення передбачає наявність:	<ul style="list-style-type: none"> - вітчизняних та закордонних фахових періодичних видань відповідного - доступу до баз даних періодичних наукових видань англійською мовою - офіційного веб-сайта закладу освіти - сторінки на офіційному веб-сайті закладу освіти англійською мовою
соціально-побутова інфраструктура передбачає наявність:	<ul style="list-style-type: none"> - бібліотеки, у тому числі читальної зали - медичного пункту, пунктів харчування, актові чи концертної зали, спортивної зали, стадіону та/або спортивних майданчиків
навчально-методичне забезпечення передбачає наявність:	<ul style="list-style-type: none"> - усіх затверджених в установленому порядку освітніх програм, навчальних планів, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти - робочих програм з усіх навчальних дисциплін навчальних планів, які включають - програм з усіх видів практичної підготовки до кожної освітньої програми - методичних матеріалів для проведення підсумкової атестації здобувачів вищої освіти
Організаційні вимоги	
<p>Ліцензіат повинен дотримуватися вимог щодо провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти під час її провадження. Кількість здобувачів вищої освіти на певній спеціальності та рівні вищої освіти повинна становити не менше 50 відсотків відповідного ліцензованого обсягу. Допускається зменшення такого показника на період до шести місяців упродовж навчального року. Ліцензіат забезпечує актуальність відомостей про кадрове та матеріально-технічне забезпечення. На вимогу МОН ліцензіат повинен подати склад групи забезпечення спеціальності (спеціальностей) кожного підрозділу, де</p>	

здійснюється підготовка за спеціальністю, із зазначенням прізвища, імені та по батькові кожного члена групи, його наукового ступеня та вченого звання або інших підстав внесення особи до складу групи забезпечення. Несе відповідальність за достовірність даних, внесених до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Перелік документів, що підтверджують відповідність закладу освіти вимогам

копії установчих документів юридичної особи; копії рішень про утворення відокремлених структурних підрозділів та положення про них; копії документів, що підтверджують майнові права на основні засоби для здійснення навчального процесу; концепція освітньої діяльності; відомості про кількісні та якісні показники матеріально-технічного та інформаційного забезпечення освітньої діяльності, опис використання інформаційних ресурсів; копії документів, що засвідчують рівень освіти і кваліфікації членів проектної групи або керівника групи забезпечення заявленій спеціальності; копії документів, що засвідчують рівень освіти і кваліфікації керівника закладу освіти; опис документів, що подаються для одержання ліцензії на провадження освітньої діяльності або розширення провадження освітньої діяльності.

Періодичну перевірку фактичних можливостей закладу освіти і відповідності вимог надання освіти називають акредитацією. Акредитації підлягає як заклад вищої освіти так і спеціальність або освітня програма. Акредитація закладів вищої освіти – це офіційне визнання їх права здійснювати освітню діяльність відповідно до вимог і стандартів вищої освіти. За її результатами заклад вищої освіти має право присвоювати випускникам кваліфікацію певного рівня і видавати диплом установленого державного зразка.

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте систему вищої освіти в Україні та її складові.
2. Визначте розбіжності між поняттями «інституція» та «інститут».
3. Проаналізуйте інституціалізацію вищої освіти з позиції двох складових: інститутів-норм та інститутів-організацій.
4. Поясніть завдання закладу вищої освіти. Якими нормативними документами вони визначаються?
5. Назвіть основні структурні підрозділи закладів вищої освіти та розкрийте їх функції.
6. Охарактеризуйте структуру та особливості використання фондів бібліотеки.
7. Які ви знаєте органи управління у сфері вищої освіти? Та яким нормативним документом визначається їх перелік?
8. Проаналізуйте повноваження Національного агентства із забезпечення вищої освіти.
9. Які законодавчі акти визначають загальні правила і зміст ліцензування освітньої діяльності?
10. Дайте характеристику вимогам ліцензійних умов до провадження освітньої діяльності у сфері вищої освіти.

Тестовий контроль:

1. До системи вищої освіти не входять?

- а) заклади вищої освіти;
- б) галузі знань і спеціальності;
- в) освітні і наукові програми;
- г) всі варіанти вірні.

2. До системи каталогів і картотек бібліотеки не входить?

- а) алфавітний каталог;
- б) системний каталог;
- в) фонд довідково-бібліографічних і інформаційних видань;
- г) алфавітно-предметний покажчик.

3. Яка мінімальна кількість науково-педагогічних працівників повинна працювати на кафедрі за основним місцем роботи? Яка з них кількість повинна мати науковий ступінь або вчене (почесне) звання?

- а) п'ять, не менше трьох;
- б) десять, не менше п'яти;
- в) сім, не менше двох;
- г) дванадцять, не менше десяти.

4. Яку мінімальну кількість кафедр об'єднує факультет?

- а) десять;
- б) п'ять;
- в) три;
- г) п'ятнадцять.

5. Підготовку якої кількості здобувачів вищої освіти денної форми навчання, повинен забезпечувати факультет?

- а) 500;
- б) 250;
- в) 150;
- г) 200.

6. Центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки є?

- а) Кабінет Міністрів України;
- б) Міністерство освіти і науки України;
- в) Національна академія наук України;
- г) Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

7. До повноважень Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти не відносять?

- а) проведення акредитації освітніх програм, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти;
- б) формування критеріїв оцінки якості освітньої діяльності;
- в) затвердження статутів закладів вищої освіти;
- г) формування вимог до системи забезпечення якості вищої освіти.

8. Ліцензіат – це?

- а) заклад освіти в якого анульована ліцензія на провадження освітньої діяльності;
- б) заклад освіти, який планує провадити освітню діяльність та подав заяву до органу ліцензування про отримання ліцензії;
- в) заклад освіти, який має ліцензію на провадження освітньої діяльності;

г) вірна відповідь відсутня.

9. Система ліцензійних вимог до провадження освітньої діяльності включає такі вимоги:

а) адміністративні, економічні, політичні;

б) кадрові, технічні, організаційні, перелік документів, що підтверджують відповідність закладу освітнім вимогам;

в) кадрові, інформаційне забезпечення, організаційні вимоги;

г) всі відповіді вірні.

10. Який державний орган видає ліцензію на провадження освітньої діяльності в Україні?

а) Кабінет Міністрів України;

б) Верховна Рада України;

в) Міністерство освіти і науки України;

г) Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти.

Тема 5. Студентське самоврядування у вищій школі

Навчальні питання:

1. Зародження та розвиток студентського самоврядування як невід'ємного елементу університетської освіти.
2. Діяльність органів студентського самоврядування та його роль в розбудові сучасної вищої школи.
3. Зарубіжний досвід організації та функціонування студентського самоврядування в закладах вищої освіти.

1. Зародження та розвиток студентського самоврядування як невід'ємного елементу університетської освіти.

Студентське самоврядування виникло паралельно з утворенням вищої школи, а саме у часи заснування університетів середньовічної Європи. Так, в свій час, протягом розвитку освітньої системи термін «університет» мав інше значення та стосувався, майже виключно, тільки студентського колективу і не мав відношення до викладачів.

Молодіжні рухи в усьому світі маючи довготривалу історію розвитку, стали практичними засобами самореалізації для багатьох молодих людей, ставши фактично засобом, що створює канали зв'язку в межах одного покоління, і водночас, виявляючи та репрезентуючи його інтереси перед суспільством в цілому.

Розглядаючи молодіжний рух загалом, слід вказати на те, що безумовно, його основу формує студентський рух, об'єднуючи молодь, яка завжди була однією з рушійних сил всіх соціальних перетворень та політичних рухів. У країнах Західної Європи вже в першій половині XIX ст. громадська діяльність студентів стала однією зі складових частин суспільно-політичного життя.

Зокрема у Німеччині із початку заснування університетів студенти об'єднувалися в союзи або нації, а з часом почали виникати гуртки земляків – земляцтва. Згодом з'явилися ордени, союзи, гуртки, корпорації, конвенти. Корпорації та земляцтва стояли осторонь політики, дотримувалися принципів суворого збереження честі студента університету, регулювали стосунки між своїми членами, діяли як організована сила, використовуючи в своїй роботі особливі друковані видання.

В австрійських університетах студентські організації виникали на зразок німецьких: буршеншафти, корпорації, земляцтва, проте об'єднання їх у групи не було настільки поширеним, як у Німеччині.

В свою чергу в усіх університетах Франції студенти створювали свої товариства, так звані союзи французької молоді, що підтримували малозабезпечених студентів, шукали своїм членам роботу, створюючи можливість заробити певні кошти на навчання, харчування, проживання, сприяли

індивідуальному розвитку, зокрема фізичному, спілкуванню молоді різних факультетів, зближували професорів та студентів.

У Швеції з XVII ст. існували студентські нації. Усі студенти належали до якоїсь із націй, кожна з яких мала свій статут, створювали свої бібліотеки, каси, кошти яких формувалися з унесків членів. Вже у XIX ст. у шведських закладах вищої освіти з'явилася нова форма студентського самоврядування – наукові гуртки, до яких належали студенти одного факультету або відділення.

Розвиток студентських рухів на теренах сучасної України відбувався під впливом тих суспільно-політичних трансформацій, що мали місце на відповідних етапах її розвитку, перебуваючи як в статусі незалежної держави, так і будучи членом певного державного утворення.

Студентське самоврядування в Україні за часів існування Російської імперії поширилось в другій половині XIX та на початку XX століть. Характерною особливістю було те що, учні та студенти не тільки вирішували питання, пов'язані з навчанням, але й мали безпосередній вплив на процес задоволення суспільних інтересів. З цією метою формувались різноманітні студентські об'єднання, які, особливо на початку XX ст., стали значною ланкою громадсько-політичного руху.

З приходом радянської влади сформувалась така впливова молодіжна організація як комсомол, завданням якої було збереження інтернаціоналістичних, революційних, бойових і трудових традицій домінуючої тоді комуністичної партії. Студенти, водночас, брали участь у міжнародному русі прогресивного студентства.

Зі здобуттям незалежності України студентське самоврядування набуває нової форми. В сучасних реаліях воно являє собою процес реальної участі здобувачів освітніх послуг, в управлінні та керівництві діяльністю свого колективу у взаємодії зі всіма органами управління закладу вищої освіти. Водночас – це провідний фактор активізації навчальної діяльності, виховання лідерських та організаторських якостей, громадської активності, соціальної відповідальності та свідомості, гармонійного розвитку майбутнього фахівця, а також основа розширення демократизму та зростання ролі вищої школи в якості соціальної системи (рис. 5.1).

Загалом, на сьогодні, студентське самоврядування не лише репрезентує студентську громаду свого закладу вищої освіти, а й покликане охопити багатофакторний вектор втілення: від захисту прав студентства до раціональної організації їхнього навчання, наукових досліджень, побуту та дозвілля. Яскравим втіленням цього стає Всеукраїнська студентська рада – найвизначніша частина студентського самоврядування, яка переходить на новий якісний рівень самоврядування, підвищує рівень уваги до законодавчих ініціатив у сфері освіти, науки та молодіжної політики. Її метою є сприяння розвитку студентського самоврядування, налагодження співпраці органів державної влади й місцевого самоврядування та об'єднання студентів.

Незважаючи на те, що студентське самоврядування в українському варіанті має досить недовгу історію, за час його становлення вже встигли окреслитися певні спільні тенденції і, що найсуттєвіше, спільні проблеми, які потребують

детальнішого вивчення і аналізу, а основне – напрацювання механізмів вирішення цих проблем на різних рівнях, починаючи від загальнодержавного і закінчуючи закладами вищої освіти.

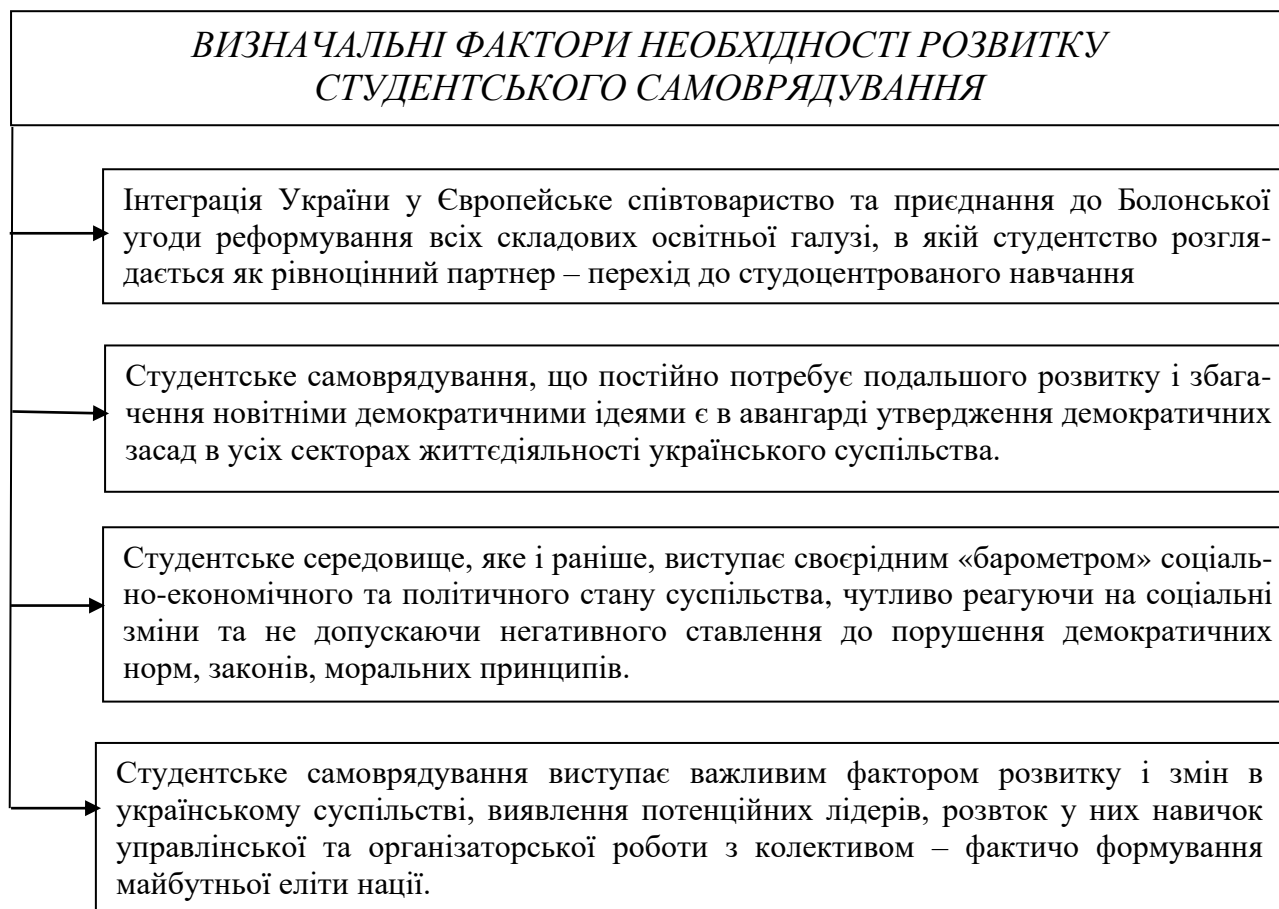

Рис. 5.1. Сучасні характеристики студентського самоврядування в системі закладів вищої освіти України

2. Діяльність органів студентського самоврядування та його роль в розбудові сучасної вищої школи.

Студентське самоврядування являє системне утворення, оскільки охоплює більшість сфер життєдіяльності закладу вищої освіти (навчально-виховну, науково-дослідну, спортивно-оздоровчу, культурно-дозвіллеву, громадську тощо) та має функціонувати на рівнях академічної групи, курсу, факультету (інституту), гуртожитку, студентського містечка, всього вищого навчального закладу.

На сьогодні система студентського самоврядування в Україні передбачає дотримання ряду певних вимог (рис. 5.2).

В цілому, студентське самоврядування в Україні забезпечує захист прав та інтересів осіб, які навчаються, та їхню участь в управлінні закладом вищої освіти. Воно здійснюється безпосередньо та через органи студентського самоврядування, що обираються шляхом таємного голосування. У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються чинним законодавством в сфері вищої освіти, рішеннями Міністерства освіти і науки

України та відповідного центрального органу виконавчої влади, в підпорядкуванні якого знаходиться заклад вищої освіти, а також статутом відаповідного навчального закладу.

Українське законодавство забезпечує обов'язкову участь студентів у прийнятті рішень на всіх рівнях у системі вищої освіти.

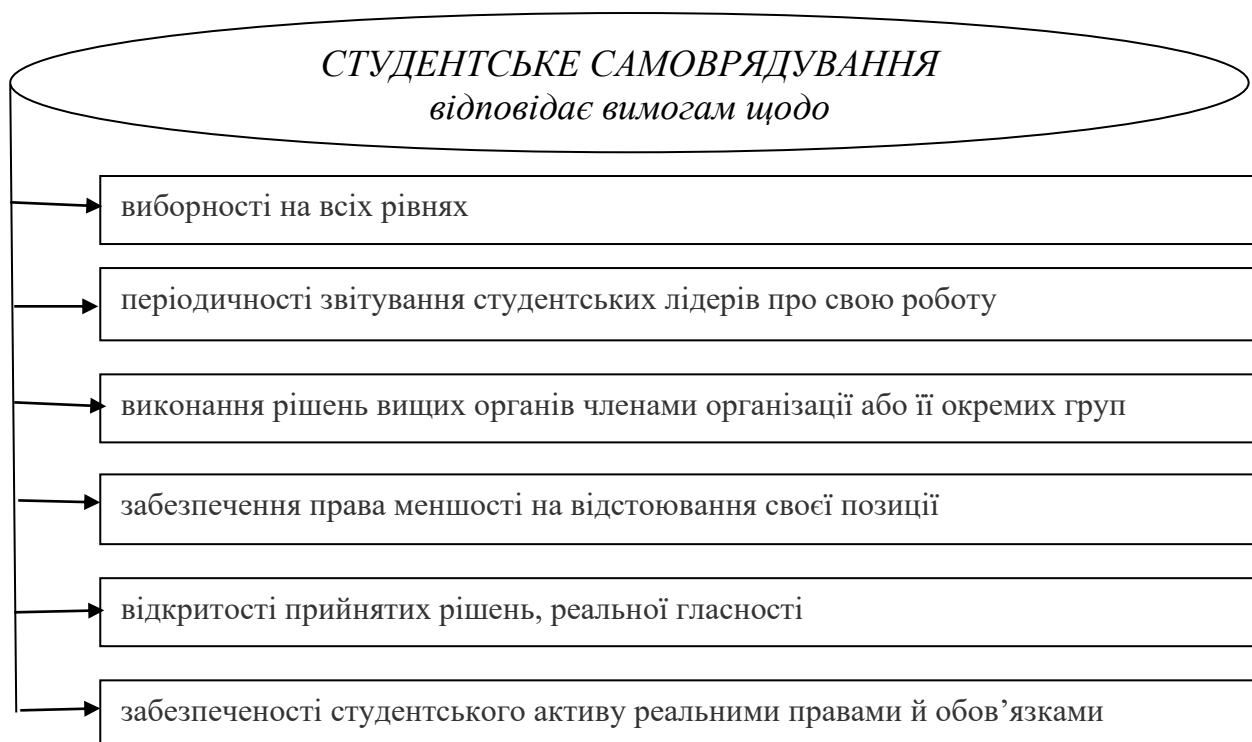

Рис. 5.2. Систематизований перелік вимог до організацій студентського самоврядування згідно чинного законодавства

В Україні, як уже зазначалось, створено Всеукраїнську студентську раду для розгляду найбільш актуальних проблем студентського життя. При цьому до кола її основних занять відносять: (рис. 5.3).

Основу нормативного забезпечення діяльності органів студентського самоврядування складає Закон України «Про вищу освіту». Так у відповідності до ст. 40 даного закону «студентське самоврядування – це право і можливість студентів (курсантів, крім курсантів-військовослужбовців) вирішувати питання навчання і побуту, захисту прав та інтересів студентів, а також брати участь в управлінні закладом вищої освіти».

Студентське самоврядування об'єднує всіх студентів відповідного закладу вищої освіти які мають рівні права та можуть обиратися та бути обраними в робочі, дорадчі, виборні та інші органи студентського самоврядування.

Студентське самоврядування забезпечує захист прав та інтересів студентів та їх участь в управлінні закладом вищої освіти і здійснюється безпосередньо через органи студентського самоврядування, які обираються шляхом прямого таємного голосування студентів.

У своїй діяльності органи студентського самоврядування керуються, на рівні із згаданим вище Законом України «Про вищу освіту», іншими нормативними документами в даній сфері, також статутом закладу вищої освіти

та положенням про студентське самоврядування закладу вищої освіти. При цьому дотримуються принципів: добровільності, колегіальності, відкритості; виборності та звітності органів студентського самоврядування, рівності права студентів на участь у студентському самоврядуванні, незалежності від впливу політичних партій тощо.

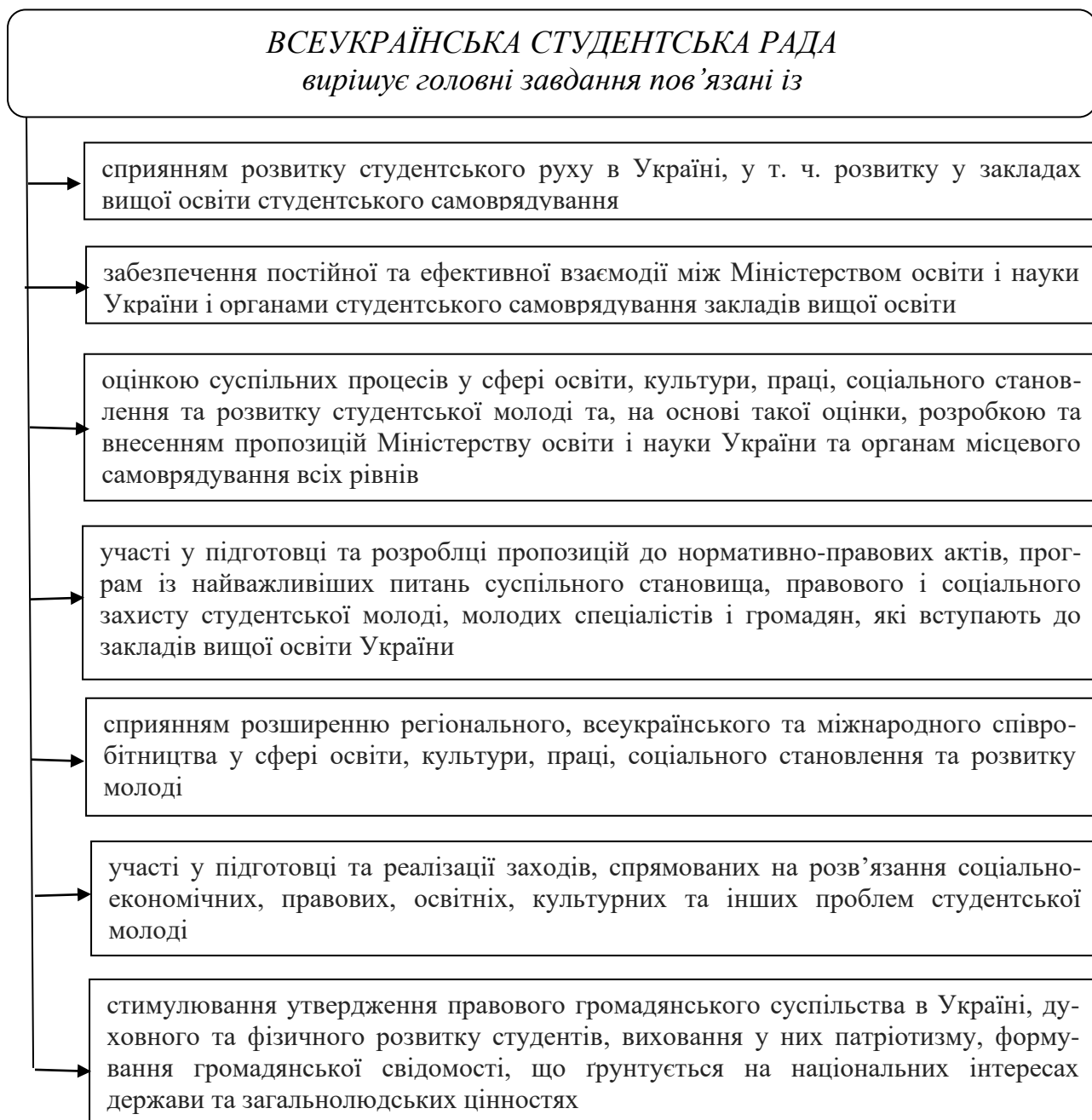

Рис. 5.3. Систематизований перелік завдань Всеукраїнської студентської ради

Студентське самоврядування здійснюється на рівні гуртожитку, студентської групи, курсу, відділення, факультету, інституту, закладу вищої освіти.

Органи студентського самоврядування теж можуть мати різноманітні форми: парламент, сенат, старостат, студентський ректорат, студентські деканати, студентські ради тощо (рис. 5.4).

Одночасно за погодженням з органом студентського самоврядування закладу вищої освіти приймаються наступні рішення про:

1) відрахування студентів (курсантів) з закладу вищої освіти та їх поновлення на навчання;

2) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за державним замовленням, на навчання за контрактом за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб;

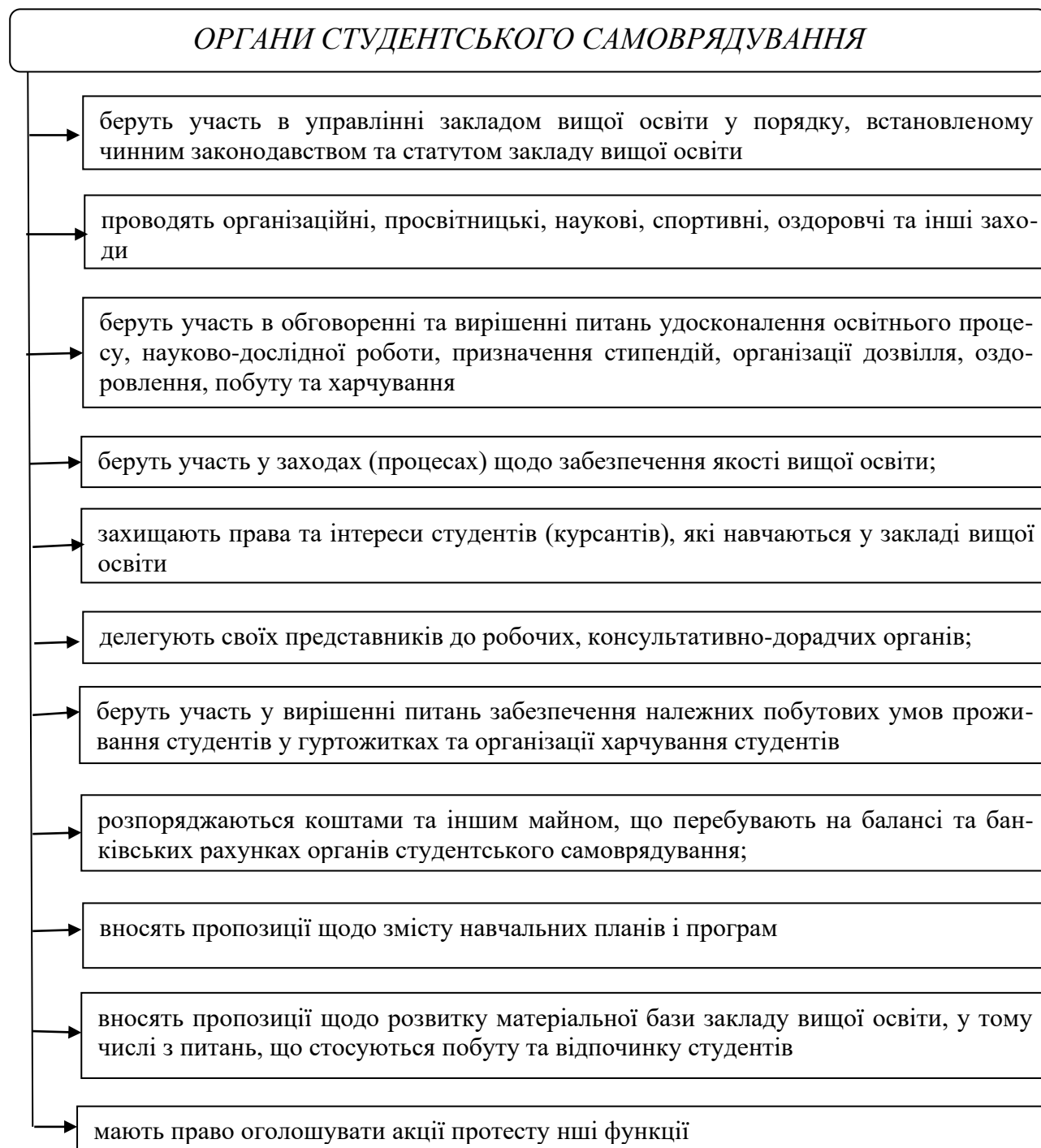

Рис. 5.4. Повноваження органів студентського самоврядування у відповідності до Закону України «Про вищу освіту»

- 3) переведення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти за рахунок коштів фізичних (юридичних) осіб, на навчання за державним замовленням;
- 4) призначення заступника декана факультету, заступника директора інституту, заступника керівника закладу вищої освіти;
- 5) поселення осіб, які навчаються у закладі вищої освіти, у гуртожиток і виселення їх із гуртожитку;
- 6) затвердження правил внутрішнього розпорядку закладу вищої освіти в частині, що стосується осіб, які навчаються;
- 7) діяльність студентських містечок та гуртожитків для проживання осіб, які навчаються у закладі вищої освіти.

Вищим органом студентського самоврядування є загальні збори (конференція) студентів, які: ухвалюють положення про студентське самоврядування закладу вищої освіти, визначають структуру, повноваження та порядок проведення прямих таємних виборів представницьких та виконавчих органів студентського самоврядування; затверджують річний кошторис витрат (бюджет) органів студентського самоврядування, вносять до нього зміни та доповнення, заслуховують звіт про його виконання; обирають контрольно-ревізійну комісію з числа студентів для здійснення поточного контролю за станом використання майна та виконання бюджету органів студентського самоврядування тощо.

Адміністрація закладу вищої освіти не має права втручатися в діяльність органів студентського самоврядування, в той час як керівник закладу вищої освіти має забезпечувати належні умови для діяльності органів студентського самоврядування, про що укладається відповідна угода.

Фінансовою основою студентського самоврядування є: кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як 0,5 відсотка власних надходжень, отриманих закладом вищої освіти від основної діяльності та членські внески студентів, розмір яких встановлюється вищим органом студентського самоврядування закладу вищої освіти. Розмір місячного членського внеску однієї особи не може перевищувати 1 відсотка прожиткового мінімуму, встановленого законом.

Кошти органів студентського самоврядування спрямовуються на виконання їхніх завдань і здійснення повноважень відповідно до затверджених ними кошторисів, а самі органи студентського самоврядування публічно звітують про використання коштів та виконання кошторисів не рідше одного разу на рік.

3. Зарубіжний досвід організації та функціонування студентського самоврядування в закладах вищої освіти.

Розвиток студентського руху в Україні вимагає систематизації та оцінки позитивного зарубіжного досвіду стосовно організації та функціонування в закладах вищої освіти органів студентського самоврядування

Так, майже в усіх вищих навчальних закладах Ізраїлю є студентські асоціації, які проводять різноманітні заходи для студентів і пропонують їм багато послуг. Зокрема, студентів університету ім. Д. Бен-Гуріона в Негеві

об'єднує студентська асоціація, що є позаполітичною організацією, керівника якої обирають щорічно: від кожного відділення по одному представнику.

Студентська асоціація університету проводить різноманітні культурні заходи: щотижня організовує лекції, концерти, демонструє кінофільми, випускає студентську газету, допомагає студентам у працевлаштуванні, в пошуках житла тощо. Студенти мають можливість відвідувати синагогу і звертатися до рабина, відповідального за всі заходи, які стосуються досліджень єврейських традицій.

В свою чергу студенти на добровільних засадах беруть участь у різних громадських проектах. Так, частину свого часу вони присвячують наданню допомоги дітям із проблемних сімей. В університеті можна займатися різними видами спорту. Спортивний центр містить гімнастичний зал, шість тенісних кортів і два басейни. Діють клуби гандболу, волейболу, шахів, плавання. Студентські команди представляють університет на різних змаганнях.

У Великобританії студентська спілка, студентський уряд або студентська рада існують у багатьох коледжах та університетах і часто мають власні будівлі або приміщення на території університету, займаються соціальною та організаційною діяльністю студентів. У деяких закладах студентські спілки за своїми формальними ознаками нагадують спілки праці, але фактично себе профспілками не позиціонують. Багато студентських спілок є вкрай заполітизованими. Відтак вони дуже часто відіграють роль навчальних центрів, які готують політиків, а також сприяють політичній кар'єрі своїх членів.

Студентські ради виражають думки студентів щодо університету, відповідають за надання різноманітних послуг студентам. Зазначені ради керують деякими комерційними установами, що знаходяться на території університету (магазини, нічні клуби), друкують студентські газети, надають консультації щодо ус

пішного навчання в університеті, керують спортивними клубами тощо.

Голова студентської ради обирається членами студентської ради й отримує заробітну плату. У Великобританії голова студентської ради є керівником, який працює повний робочий день і отримує заробітну плату. Всі студентські ради університетів Британії мають потужне фінансування. Матеріальну допомогу їм надають університети, державні установи, спонсори.

У Польщі студентське самоврядування на рівні академічної групи переважно відсутнє. Це зумовлено тим, що академічних груп із постійним особовим складом, за деяким винятком, просто не існує, бо студенти більшість предметів обирають за власним бажанням і через це постійно опиняються в нових групах.

Особливістю органів студентського самоврядування в Польщі є їх потужна матеріальна база і фінансово-правова незалежність від адміністрації навчального закладу. Річний бюджет органів студентського самоврядування, наприклад Варшавського університету, становить приблизно 200 тис. дол. на рік. Ці кошти обов'язково, згідно із Законом про вищу освіту, виділяють з бюджету університету на діяльність самоврядування. Кошти, які виділяють органам студентського самоврядування, витрачають на діяльність центральних органів студентського самоврядування університету, зокрема на: утримання приміщення

і апарату; діяльність органів студентського самоврядування на відділеннях і факультетах, які самостійно розпоряджаються частиною виділених коштів; гранти для студентських товариств і об'єднань, які діють при університеті.

Студенти закладів вищої освіти Франції мають можливість бути представленими у різноманітних установах на всіх інституційних рівнях. Важливою формою студентської самоорганізації є асоціації. Вони можуть створюватися на різних рівнях: на рівні університету (учбово-професійні, культурні, спортивні та ін.), на регіональному або на національному рівнях.

Усі студенти університету можуть брати участь у виборах своїх представників. На університетському рівні студенти обираються до Центральних рад університету (Адміністративна рада, Наукова рада, Рада з питань навчання та університетського життя), до студентських рад факультетів, а також до ради об'єднаних факультетів за певним напрямом підготовки та ради в гуртожитках.

Студентський уряд у США тлумачать як лабораторію для самореалізації молоді в умовах жорстких ринкових відносин та глобалізації суспільства. З огляду на це в американських університетах практикують регламентацію діяльності кожної організації власною, самостійно розробленою Конституцією та Статутом. Такий підхід сприяє вихованню поваги до законодавства, навчає студентів поважати особисті права та свободи, толерантно ставитися до свобод і прав інших громадян, відповідально виконувати обов'язки, налагоджувати стосунки на основі тактовності, справедливості та чесної конкуренції. Так, наприклад, Студентська рада Гарвардської бізнес-школи є основним посередником між адміністрацією університету і студентською громадою. Окрім цього, студентська асоціація забезпечує ефективний зв'язок між студентами університету та іншими інституціями.

Загалом, порівнюючи стан розвитку студентського самоврядування в Україні та країнах Європейського Союзу, слід відзначити набагато вищий рівень усвідомлення суспільством, державними органами влади зокрема, ролі і значущості освіти. Надзвичайно глибоким є розуміння необхідності всіляко підтримувати і розвивати різноманітні форми студентської демократії. Саме тому європейське студентське самоврядування (і освіта взагалі) мають потужні економічні можливості, що забезпечують самостійність вирішення багатьох соціально-виховних

Питання для самоконтролю:

1. Проаналізуйте історію зародження молодіжних (студентських) рухів в Європі.
2. Охарактеризуйте історичний розвиток студентського самоврядування на території України.
3. Назвіть фактори, що обумовлюють необхідність розвитку студентського самоврядування.
4. Визначте які вимоги висуваються до організацій студентського самоврядування згідно чинного законодавства.
5. Дайте оцінку визначенню категорії «студентське самоврядування» у

відповідності до чинного Закону України «Про вищу освіту».

6. Перелічіть завдання, які покликана вирішувати Всеукраїнська студентська рада.

7. Охарактеризуйте діючі форми студентського самоврядування.

8. Проаналізуйте перелік завдань ,які вирішують органи студентського самоврядування.

9. Охарактеризуйте досвід зарубіжних країн в питаннях функціонування органів студентського самоврядування.

10. Дайте оцінку діяльності органів студентського самоврядування на рівні вашої групи, спеціальності , факультету та закладу вищої освіти.

Тестовий контроль:

1. Яка форма організації студентів була притаманна для університетів Німеччини 19 ст.?

- а) союз;
- б) нація;
- в) земляцтва;
- г) всі відповіді вірні.

2. Буршенишафти як форма студентських організацій виникли у:

- а) Італії;
- б) Німеччині;
- в) Австрії;
- г) Франції.

3. Що не відносилось до мети діяльності Союзів французької молоді:

- а) підтримка малозабезпечених студентів;
- б) сприяння працевлаштуванню;
- в) сприяння індивідуальному, зокрема фізичному розвитку;
- г) вірна відповідь відсутня.

4. Сприяння розвитку студентського самоврядування, налагодження співпраці органів державної влади й місцевого самоврядування та об'єднання студентів є провідною метою діяльності:

- а) факультету;
- б) вченої ради закладу вищої освіти;
- в) всеукраїнської студентської ради;
- г) вірна відповідь відсутня.

5. Які із сфер життєдіяльності закладу вищої освіти охоплює студентське самоврядування:

- а) навчально-виховну;
- б) науково-дослідну;
- в) спортивно-оздоровчу;
- г) всі відповіді вірні.

6. Основу нормативного забезпечення діяльності органів студентського самоврядування складає Закон України:

- а) Про освіту;
- б) Про вищу освіту;

- в) Про науково-технічну діяльність ;
- г) Про місцеве самоврядування.

7. *Сприяння розширенню регіонального, всеукраїнського та міжнародного співробітництва у сфері освіти, культури, праці, соціального становлення та розвитку молоді є:*

- а) принципом діяльності Всеукраїнської студентської ради;
- б) завданням діяльності Всеукраїнської студентської ради;
- в) метою діяльності Всеукраїнської студентської ради;
- г) всі відповіді вірні.

8. *Чи мають право органи студентського самоврядування вносити пропозиції щодо змісту навчальних планів і програм:*

- а) мають;
- б) не мають;
- в) мають, за умови погодження його деканом факультету;
- г) мають лише рівні магістратури.

9. *Фінансовою основою студентського самоврядування у відповідності до Закону України «Про вищу освіту» є кошти, визначені вченою радою закладу вищої освіти в розмірі не менш як:*

- а) 5 відсотків власних надходжень;
- б) 1,5 відсотка власних надходжень;
- в) 0,1 відсотка власних надходжень;
- г) 0,5 відсотка власних надходжень.

10. *Отримання заробітної плати за виконання обов'язків голови студентського самоврядування є характерною особливістю для:*

- а) Польщі;
- б) Нідерландів;
- в) Ізраїлю;
- г) Великобританії.

Тема 6. Організація самостійної роботи в закладах вищої освіти

Навчальні питання:

1. Самостійна робота: зміст та мета, завдання.
2. Види та форми самостійної роботи здобувачів вищої освіти.
3. Організація та контроль самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

1. Самостійна робота: зміст та мета, завдання.

Згідно Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості в ЄПВО цілі вищої освіти включають широкий перелік, включаючи підготовку здобувачів до активного громадянства, до майбутньої професійної кар'єри, підтримку їх саморозвитку, створення широкої бази передових знань. Якісна вища освіта, на думку розробників, є результатом взаємодії між викладачами, здобувачами та навчальним середовищем закладів.

Сучасний освітній процес зумовлює вдосконалення та осучаснення взаємовідносин здобувачів вищої освіти та викладачів, спонукаючи та мотивуючи студентів до незалежного самостійного навчання, саморозвитку, самоосвіти, інноваційної діяльності.

Закон України «Про вищу освіту» визначає самостійну роботу, як форму освітнього процесу (ст. 50). Згідно з Положенням про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти ПДАА, завдання самостійної роботи виконуються здобувачами вищої освіти під методичним керівництвом викладача, але без його обов'язкової безпосередньої участі.

Самостійна робота виконується з метою:

- підготовки сучасного компетентного фахівця;
- формування загальних та спеціальних компетентностей;
- засвоєння повного обсягу навчальної програми;
- послідовного формування у здобувача самостійності, як риси характеру;
- формування пізнавальної активності здобувача;
- вироблення потреби до самостійного і безперервного навчання впродовж усієї професійної діяльності.

Самостійна робота може здійснюватися під керівництвом викладачів, або ж виконується самостійно безпосередньо здобувачами вищої освіти. Керована викладачем самостійна робота є більш результативною, оскільки пов'язана з наявністю відповідних методичних рекомендацій. Їх виконання забезпечує набуття і вдосконалення теоретичних і практичних знань, вмінь і навичок.

Залежно від цього можна виділити кілька типів самостійної роботи:

1. Репродуктивний (тренувальний), згідно якого вирішуються завдання, заповнюються таблиці, будуються схеми тощо. Мета – осмислення, запам'ятовування, закріплення знань, формування умінь, практичних навичок.

2. Реконструктивний, передбачає складання плану, тез, вивчення першоджерел, виконання письмових робіт (реферати, есе тощо). Мета – навчити здобу

вачів вищої освіти основам самостійного планування.

3. Творчий, вимагає від здобувачів проаналізувати проблемні ситуації, пошук і одержання нової інформації. Здобувач самостійно обирає засоби і методи рішення (навчальні, дослідні завдання, курсові і кваліфікаційні роботи). Мета – набуття основ творчості, планування відповідно до логіки організації наукового дослідження.

Функції самостійної роботи:

1. Навчальна – набуття здобувачами вищої освіти нових знань, осмислення вже засвоєної суми знань, здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями, оволодіння методами, раціональними засобами розумової діяльності та навичками їх використання.

2. Пізнавальна – опанування нової суми знань, розширення та поглиблення їх шляхом активних дій здобувачів в частині опрацювання різних джерел інформації, розв'язування задач, виконання практичних завдань.

3. Прогностична – використовуючи поточні та набуті знання у минулому, працюючи самостійно, можливість передбачати й оцінювати результат роботи, прогнозувати власну освітню діяльність.

4. Стимулювальна – самостійна робота повинна бути направлена на заохочення здобувачів до плідної навчальної діяльності, підвищення інтересу до навчального предмета, посилення внутрішньої мотивації, задоволення від результатів пізнавальної діяльності.

5. Реалізаційна – сприяння формуванню загальних та спеціальних компетентностей через систему типових завдань із практичним змістом.

6. Діагностична – забезпечення моніторингу знань, вмінь, рівня засвоєння навчального матеріалу. Виконуючи самостійно завдання, здобувач вищої освіти має можливість адекватно оцінити себе.

7. Самоосвітня – розвиток потреби в самостійному здобуванні знань, проінформованості, обізнаності, авторитетності.

8. Виховна – формування таких якостей як волі, цілеспрямованості, відповідальності, дисциплінованості, самоосвіти, самореалізації особистості, професійного розвитку.

9. Розвиваюча – розвиток самостійності, творчості, абстрактного мислення, аналізу та синтезу, самокритики, дослідницьких умінь особистості.

Завдання самостійної роботи:

1. Обов'язкові:

- виконання домашніх завдань;
- написання і захист курсових робіт (проектів);
- виконання кваліфікаційних робіт;
- усі види завдань, які здобувачі самостійно виконують під час навчальної, виробничої, науково-дослідної та переддипломної практики.

2. Вибіркові: інші види завдання, які здобувач може обрати на власний розсуд.

Навчальний час, відведений на самостійну роботу здобувача вищої освіти, регламентується робочим навчальним планом і повинен становити не менш 1/3 та не більше 2/3 загального часу, відведеного на вивчення конкретної навчальної дисципліни.

2. Види та форми самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Види самостійної роботи залежать від її змісту та мети. До них можна віднести:

– самостійна робота, яку виконують у процесі підготовки до аудиторних занять. Цей вид самостійної роботи може передбачати опрацювання лекційного матеріалу, вивчення тем (питань), які винесені для самостійного опрацювання, виконання домашніх завдань, підготовку до практичних занять, контрольних робіт, тестового контролю, захисту індивідуальних завдань (робіт) тощо. Контроль здійснюється через опитування, перевірку виконаних завдань, проведення тестування та/або контрольних робіт;

– пошук інформації (літературні джерела, статистичні дані тощо) та аналітична робота (написання реферату за опрацьованими джерелами, аналіз практичної ситуації). Виконану самостійну роботу перевіряють під час практичних, семінарських чи лабораторних занять у вигляді їх розгляду, індивідуальних контрольних робіт, захисту, обговорення, ділових ігор тощо;

– наукова робота. До цього виду самостійної роботи віднесено участь у внутрівузівських, всеукраїнських, міжнародних науково-практичних конференціях, підготовку наукових публікацій. Здобувачі вищої освіти доповідають на конференціях, друкують тези у матеріалах конференцій, статті у наукових журналах;

– практична підготовка – стажування, виробнича практика, практичні тренінги.

Освітній процес для здобувачів вищої освіти включає аудиторну та позааудиторну самостійну роботу, їх види представлено на рис. 6.1.

Самостійну роботу при вивченні кожної навчальної дисципліни можна представити як єдність трьох взаємопов'язаних форм:

1. Позааудиторна самостійна робота, яка залежить від мети навчальної дисципліни, обсягу годин, визначених навчальним планом тощо. Зокрема, підготовка до занять (лекцій, семінарських, практичних, лабораторних); вивчення статей, окремих розділів монографій, навчальних посібників та підготовка тематичних доповідей, рефератів, есе; виконання контрольних робіт; виконання різних дослідницьких і творчих завдань; написання курсових та кваліфікаційних робіт тощо.

2. Аудиторна самостійна робота під керівництвом викладача, яка реалізується під час практичних, семінарських, лабораторних занять та читання лекцій.

3. Творча, у тому числі науково-дослідницька робота.

Завдання самостійної роботи здобувачів вищої освіти поділяють на обов'язкові та вибіркові.

Обов'язкові завдання виконуються здобувачами вищої освіти обов'язково. До них відносять виконані домашні завдання з відповідних навчальних дисциплін (задачі, завдання тощо), написання курсових робіт (проектів) та їх захист, виконання кваліфікаційних робіт, усі види передбачених завдань, самостійно виконані здобувачами вищої освіти під час навчальної (аудиторної), виробничої, науково-дослідної та переддипломної практики.

Вибіркові завдання обираються здобувачами вищої освіти на їх власний розсуд. Такі завдання не передбачені освітніми програмами, навчальним планом, навчальними і методичними матеріалами, а здійснюються з ініціативи здобувачів вищої освіти для реалізації власних навчальних та наукових інтересів.

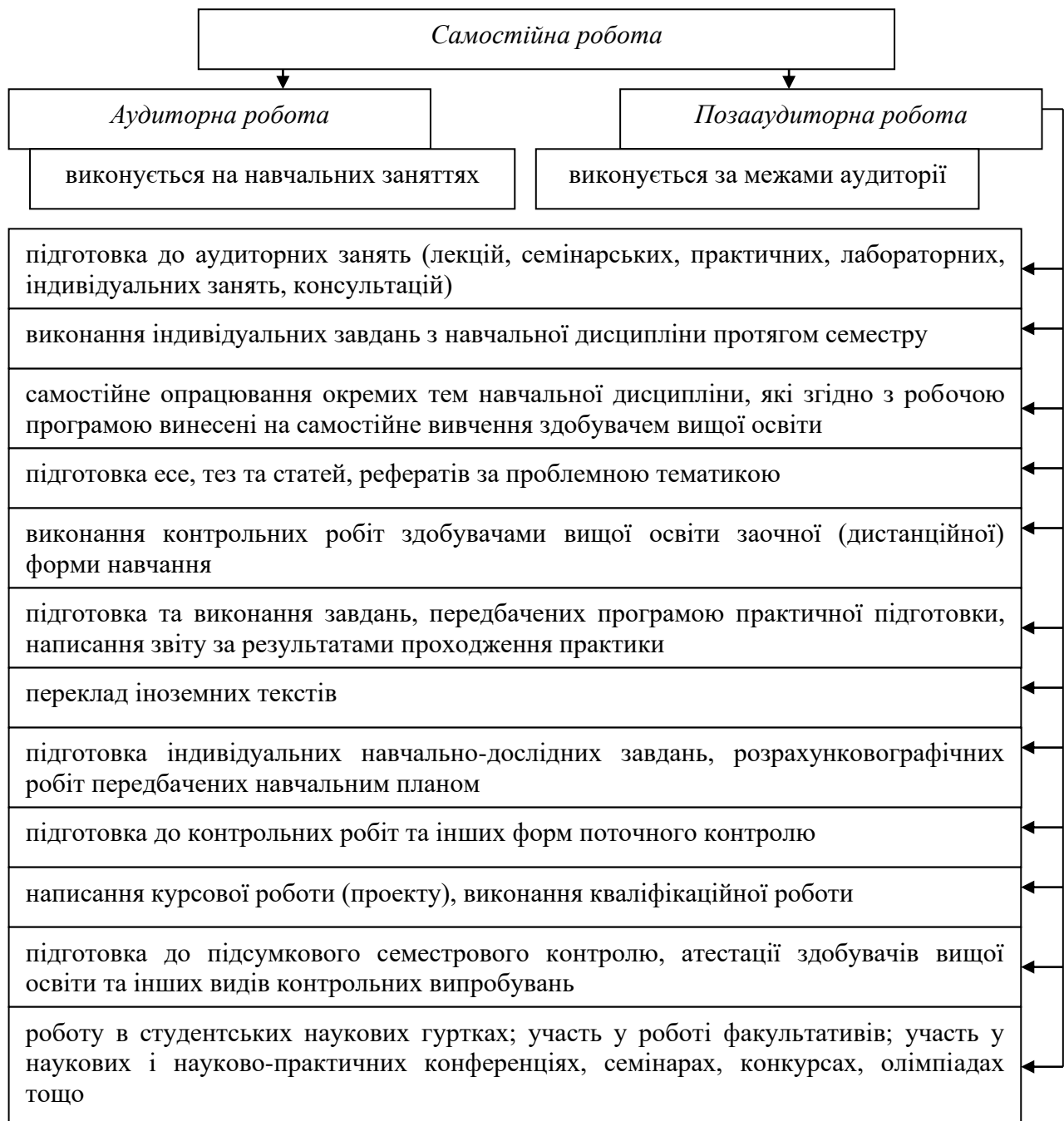

Рис. 6.1. Види аудиторної та позааудиторної самостійної роботи

В ході самостійної роботи здобувачами вищої освіти можуть бути використані різні форми вивчення матеріалу:

1. Освоєння теоретичного матеріалу з навчальних дисципліни.
2. Закріплення теоретичного матеріалу з використанням необхідного інструментарію та рішення практичних задач, виконання контрольних робіт, тестів для самоперевірки.
3. Застосування отриманих знань та практичних навичок для аналізу ситуацій, обрання оптимального рішення (підготовка до групової дискусії, дебатів, підготовлена робота в умовах ділової гри, письмовий аналіз конкретної ситуації та сформульовані висновки, розробка проектів тощо).
4. Використання отриманих знань і вмінь для формулювання власної думки та формування власної позиції (написання кваліфікаційної роботи, виконання науково-дослідної роботи).

Форми організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти представлені індивідуальними та груповими.

За індивідуальною формою здобувачі вищої освіти якнайповніше реалізують свої творчі можливості, поглиблюючи, узагальнюючи та закріплюючи знання, які вони одержують у процесі навчання. Характерними ознаками індивідуальних завдань здобувачів є: виконання самостійно під час консультування з викладачем; складаються з розрахунку на кожного здобувача; включають загальні вимоги до написання й оформлення, рекомендації щодо виконання, список літературних джерел, довідкові матеріали тощо.

Групова форма передбачає факультативні заняття, заняття в гуртках.

До індивідуальних завдань належать:

1. *Реферат* – це короткий виклад змісту документа або його частини, книги, наукової праці, результатів вивчення наукової проблеми, певної тематики навчальної дисципліни, що включає основні фактичні відомості та висновки, необхідні для початкового ознайомлення з документом та визначення доцільності звернення до нього.

Класифікацію рефератів наведено на рис. 6.2.

Реферат, незалежно від його виду, складається з двох частин:

- бібліографічний опис, що містить вихідну інформацію;
- текст реферату, який включає найбільш істотну, проблемну інформацію документа-джерела.

Текст реферату включає такі елементи:

- а) тему, проблему, предмет, мету і зміст;
- б) методи дослідження;
- в) результати дослідження;
- г) висновки автора (оцінки, припущення, прийняті або спростовані гіпотези);
- д) шляхи практичного застосування результатів роботи.

При необхідності наводяться таблиці, схеми, рисунки, формули, графіки і т. п.

Композиційно модель тексту реферату може бути наступною:

1. Вступна частина реферату.

2. Основна частина.

3. Висновок.

4. Список використаних джерел.

Вимоги, що пред'являються до складання реферату:

- 1) об'єктивність, точність викладу;
- 2) повнота (виклад всіх істотних положень);
- 3) використання єдиної термінології і скорочень;
- 4) простота, яснмовність;
- 5) логічна композиція реферату.

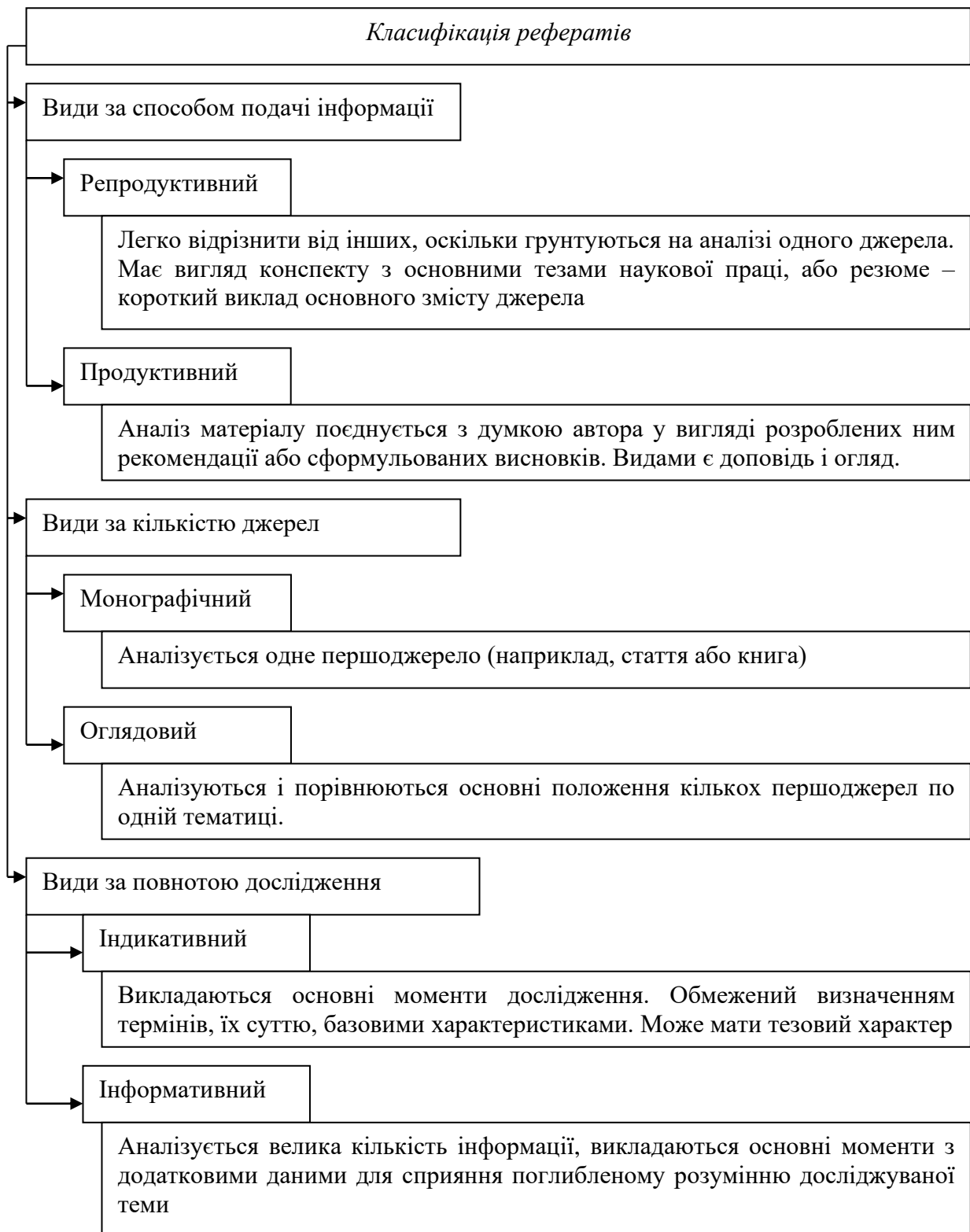

Рис. 6.2. Класифікація рефератів

2. *Есе* – це прозовий твір невеликого обсягу й вільної композиції, що виражає індивідуальні враження та міркування з конкретного приводу чи питання.

Класифікація есе представлено на рис. 6.3.

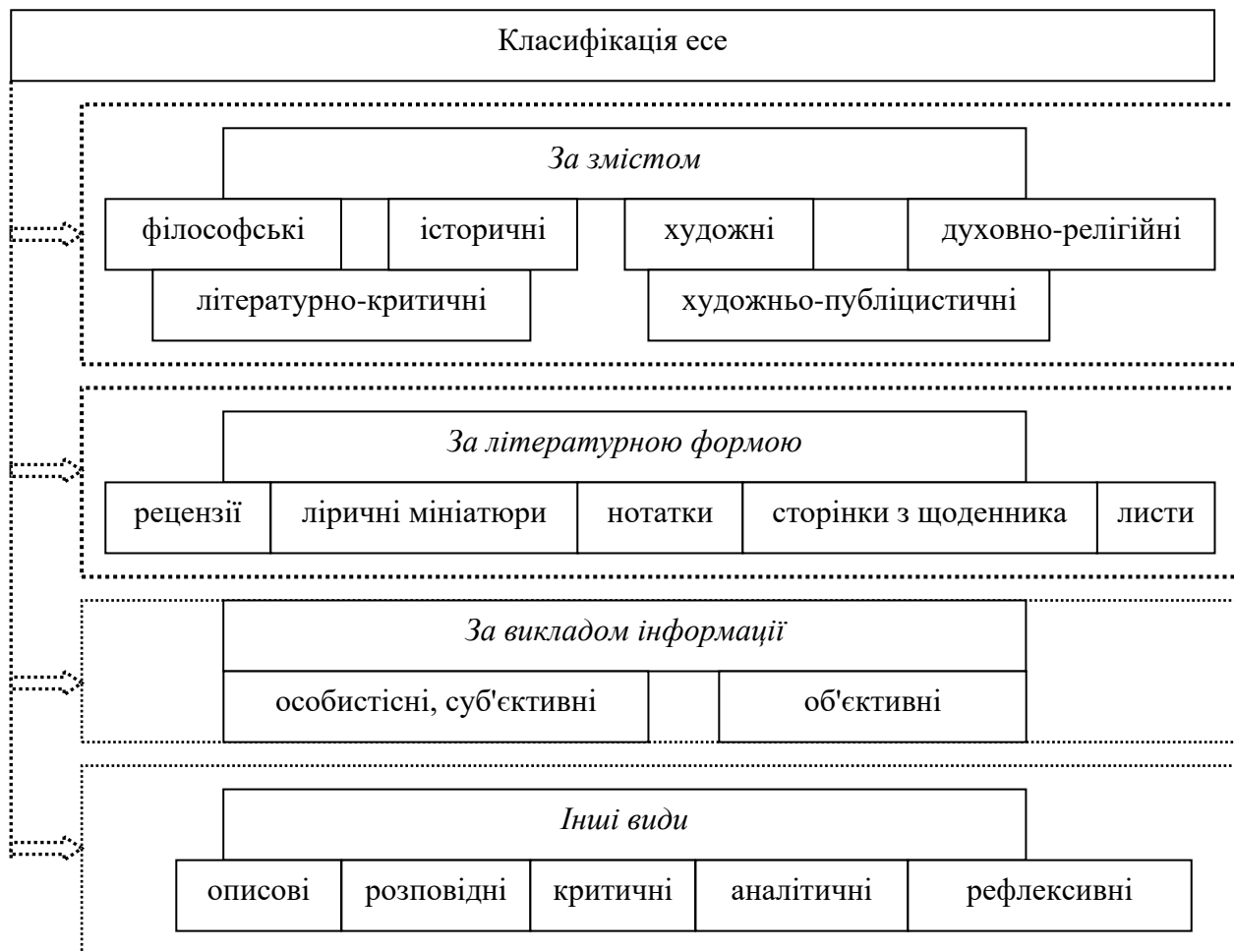

Рис. 6.3. Класифікація есе

Метою есе є розвиток навичок у частині самостійного творчого мислення і письмового викладу власних думок.

Структура есе визначається пред'являються до нього вимог:

1. Думки автора есе з проблеми викладаються у формі коротких тез (Т).
2. Думка повинна бути підкріплена доказами – тому за тезою йдуть аргументи (А) (факти, явища суспільного життя, події, життєві ситуації і життєвий досвід, наукові докази, посилання на думку вчених та ін.).

При написанні есе важливо також враховувати наступні моменти:

1. Вступ і висновок повинні фокусувати увагу на проблему (у вступі вона ставиться, у висновку – резюмується думка автора).
2. Необхідно виділення абзаців, червоних рядків, встановлення логічного зв'язку абзаців: так досягається цілісність роботи.
3. Стиль викладу: есе властиві емоційність, експресивність, художність.

Характерними особливостями есе є: невеликий обсяг; конкретна тема і підкреслено суб'єктивно її трактування; вільна композиція; невимушеність розповіді; яскраві висловлювання або парадоксальні визначення; внутрішня єдність; орієнтація на розмовну мову.

3. *Розрахунково-графічна робота (РГР)* – самостійне дослідження, яке спрямоване на обґрунтування теоретичного матеріалу з основних тем курсу та вироблення навичок практичного виконання техніко-економічних розрахунків.

Це практична частина курсової, яку потрібно виконати згідно з правилами. Згідно назві, зміст складається з розрахунків, крім них можуть бути використані графіки, діаграми і таблиці.

Складовими РГР є приведення аргументів на користь обраної теми; представлення об'єкта дослідження і його характеристик; розрахунки; графічне відображення даних; висновки та рекомендації.

Процес створення стосується і дотримання чіткої структури. Послідовність і цілісність тексту і розрахунків, дозволяють створювати її за принципом логічності, щоб частини були пов'язані між собою і мали змістовне наповнення. Елементи структури РГР:

1. Зміст.
2. Завдання.
3. Початкові дані.
4. Практичні рішення.
5. Висновки
6. Список використаних джерел.

4. *Контрольні роботи для здобувачів вищої освіти* – це індивідуальні завдання, виконання яких передбачає самостійне розкриття теоретичних питань та певну практичну роботу. Запропоновані завдання контрольної роботи повинні сприяти здобувачам вищої освіти оволодінню понятійно-категоріальним апаратом, наданню навичок виконання типових завдань, ситуацій з навчальних дисциплін тощо. Для здобувачів вищої освіти денної форми навчання контрольні роботи проводять під час аудиторних занять, для заочної форми навчання – у позааудиторний час. Виконання контрольних робіт здобувачами вищої освіти здійснюється згідно методичних рекомендацій по виконанню таких контрольних робіт, що розробляються викладачами кафедр.

6. *Курсова робота або курсової проект* – це один з важливих етапів навчання, який полягає в самостійному науковому дослідженні здобувачем вищої освіти певної теми профільної дисципліни.

Курсова робота (проект) виконується з навчальних дисциплін, передбачених навчальним планом.

Мета написання курсової роботи (проекту) – це закріплення здобувачем вищої освіти знань, отриманих в ході навчального процесу з пройденого предмету. Завдяки курсовій роботі викладачеві легше перевірити якість отриманих здобувачем вищої освіти знань та здатність їх застосовувати для вирішення професійних завдань.

Типовою структурою курсової роботи (проекту) є: зміст, вступ, основна частина, висновки, список використаних джерел, додатки.

Етапи виконання курсової роботи (проекту) представлено на рис. 6.4.

7. *Кваліфікаційна робота* – це вид підсумкової атестації на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої світи для встановлення відповідності набутих здобувачами результатів навчання (компетентностей) вимогам стандартів вищої освіти.

Виконання кваліфікаційної роботи передбачає систематизацію, закріплення, розширення теоретичних знань і практичних умінь (навичок) зі

спеціальності та застосування їх для виконання конкретних наукових, технічних, економічних, виробничих та інших завдань; розвиток навичок самостійної роботи; оволодіння методиками теоретичних та експериментальних досліджень, пов'язаних з темою дослідження.

Рис. 6.4. Покрокове виконання курсової роботи (проекту)

8. *Індивідуально-консультативна робота* – це співпраця викладача зі здобувачем вищої освіти шляхом створення необхідних умов для виявлення і розвитку індивідуальних особливостей здобувача на основі особистісно-діяльнісного підходу.

Мета індивідуально-консультативної роботи – посилення мотивації здобувачів вищої освіти до пізнавальної діяльності.

Основне завдання індивідуально-консультативної роботи – розвиток активної пізнавальної діяльності кожного здобувача вищої освіти з максимальною індивідуалізацією та урахуванням його психофізичних особливостей і академічної успішності, що сприятиме становленню особистості майбутнього фахівця.

Види індивідуально-консультативної роботи та їх характеристика представлено на рис. 6.5.

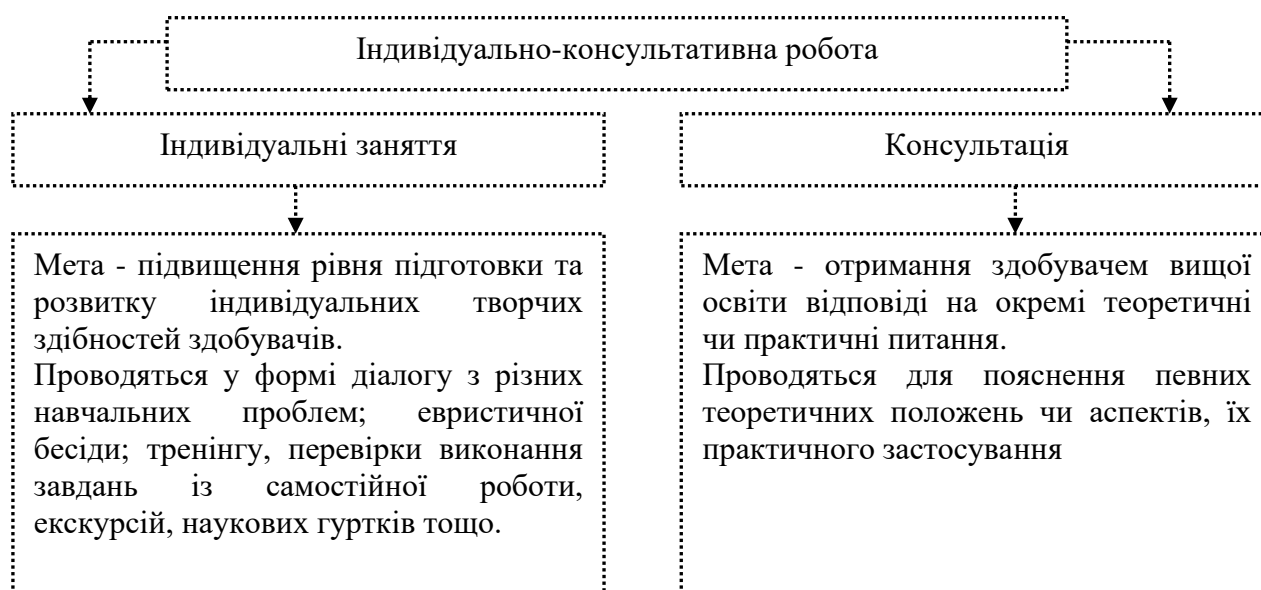

Рис. 6.5. Види та характеристика індивідуально-консультативної роботи

Зазначимо також особливості проведення індивідуально-консультативної роботи:

- визначається кафедрою під час розробки робочої програми навчальної дисципліни;
- включаються до графіка проведення індивідуально-консультативної роботи;
- здійснюється відповідно до графіка, сформованого кафедрою, в якому визначено форми індивідуально-консультативної роботи, а також час проведення занять та аудиторія;
- графік проведення індивідуально-консультативної роботи доводиться до відома здобувачів вищої освіти на початку вивчення навчальної дисципліни.

3. Організація та контроль самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

Планування та організація самостійної роботи здобувачів вищої освіти здійснюється кафедрами через розробку необхідної документації. В ході організації самостійної роботи здобувачів вищої освіти викладачами вирішуються наступні завдання:

1. Поглибити та розширити професійні знання здобувачів вищої освіти.
2. Сформувані у здобувачів вищої освіти зацікавленості до навчально-пізнавальної діяльності.
3. Навчити здобувачів вищої освіти прийомів процесу пізнання;
4. Розвивати у здобувачів вищої освіти самостійність, активність, відповідальність, пізнавальні здібності майбутніх фахівців.

На початку вивчення дисципліни викладачі інформують здобувачів вищої освіти про організацію самостійної роботи: обов'язкові та вибіркові завдання,

терміни їх виконання, кількість балів за кожен вид робіт, час проведення консультацій.

Викладачі кафедр здійснюють навчально-методичне керівництво самостійною роботою здобувачів вищої освіти. Зокрема, викладачі:

а) розробляють робочі програми навчальних дисциплін навчального плану, тематика та методичні рекомендації щодо виконання курсових робіт (проектів);

б) на першому занятті доводять до відома здобувачів систему контролю і оцінки результатів самостійної роботи;

в) забезпечують хід виконання самостійної роботи;

г) оформляють необхідну підсумкову документацію;

ґ) формують графіки індивідуальних консультацій;

д) здійснюють наукове керівництво виконання кваліфікаційних робіт;

е) керують науково-дослідною роботою (наукові гуртки, науково-практичні та інші конференції, семінари, творчі конкурси, конкурси наукових робіт, олімпіади, спецсемінари тощо).

Відповідальними за практичну роботу на кафедрах (керівниками практики) формуються наскрізні та робочі програми навчальних та виробничих практик, де зазначається завдання для самостійної роботи.

Навчальний час для самостійної роботи здобувача вищої освіти визначений робочим навчальним планом та робочою програмою навчальної дисципліни. У робочому навчальному плані вказується в розрізі навчальних дисциплін загальна кількість годин на самостійну роботу. Робоча програма навчальної дисципліни це нормативний документ, що розробляється науково-педагогічними працівниками для кожної навчальної дисципліни відповідно до навчального плану.

Основні положення що стосуються самостійної роботи відображені у кількох розділах.

У розділі «Опис дисципліни» відображається інформація про загальний обсяг (годин, кредитів); рік навчання (курс), семестр; кількість годин на лекції, практичні, семінарські, лабораторні, навчальну практику, самостійну роботу; індивідуальні завдання; вид підсумкового контролю.

У розділі «Структура (тематичний план) навчальної дисципліни» наводиться план за видами навчальної діяльності з визначеним обсягом відведених годин.

Тематичний план складається для денної та заочної форм навчання. Форма розділу представлено у табл. 6.1.

У розділі «Теми самостійної роботи» вказують назви тем та кількість годин, передбачених на їх проведення (виконання).

У розділі «Індивідуальні завдання» вказують форми індивідуальних завдань, передбачені навчальним планом підготовки (курсова робота (проект), РГР, ІНДЗ, контрольна робота), які є складовими самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Години, відведені на виконання індивідуального завдання, вираховуються із загальної кількості годин самостійної роботи (але не більше 50%).

У розділі «Критерії оцінювання та засоби діагностики результатів

навчання, форми поточного і підсумкового контролю» зазначають форми та критерії проведення контрольних заходів. Самостійна робота перевіряється під час поточного контролю. Засоби оцінювання та методи демонстрування результатів навчання для поточного контролю вказуються науково-педагогічними працівниками індивідуально. При цьому викладач визначає мінімальні, максимальні бали та критерії оцінювання.

Таблиця 6.1

Структура (тематичний план) навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	денна форма					заочна форма				
	усього	у тому числі				усього	у тому числі			
		лекції	практичні	лабораторні	навчальна практика		самостійна робота	лекції	практичні	лабораторні
Тема 1. Назва										
Тема 2. Назва										
.....										
Навчальна практика										
<i>Індивідуальні завдання: або (в т.ч. індивідуальні завдання)</i>		-	-	-			-	-	-	
Усього годин										
Іспит		-	-	-			-	-	-	-

У розділі «Схема нарахування балів з навчальної дисципліни» наводиться, в табличній формі, максимальна кількість балів з кожної теми та усіх видів робіт, у тому числі самостійної, що їх здійснюють здобувачі вищої освіти.

Сумарна оцінка повинна становити 100 балів. Приклад схеми нарахування балів з навчальної дисципліни представлено у табл. 6.2.

Викладачі під час індивідуальної роботи зі здобувачами вищої освіти оцінюють за прийнятою системою оцінювання знань результати їх самостійної роботи, оформлюють і виставляють оцінку в журнали обліку роботи викладача.

При організації самостійної роботи необхідно забезпечити оптимальне розумове навантаження для здобувачів вищої освіти. Перевантаження може привести до формального виконання або ж невиконання завдань самостійної роботи.

Таблиця 6.2

Схема нарахування балів з навчальної дисципліни (денна форма навчання)

Назва теми	Види навчальної роботи здобувачів вищої освіти					Разом по темі
	ведення конспекту	тестовий контроль	.....	.....	<i>завдання самостійної роботи</i>	
Тема 1. ...	...	...	...	...	...	...
Тема 2. ...	...	...	...	...	...	...
.....	...	...	...	...	...	...

Разом	...	...	...	...	...	100
-------	-----	-----	-----	-----	-----	-----

Успішна реалізація самостійної роботи пов'язана з комплексним підходом до організації самостійної роботи здобувачів; забезпеченням контролю над якістю виконання самостійної роботи; використанням різних форм контролю.

Обов'язковою умовою, що забезпечує ефективність самостійної роботи є дотримання етапності в її організації та проведенні (табл. 6.3).

Таблиця 6.3

Етапи самостійної роботи здобувачів вищої освіти

Етапи	Характеристика
I. Підготовчий	Складання робочої навчальної програми з виділенням кількості годин на самостійну роботу (загальну та в розрізі тем), формування схеми нарахування балів; підготовка навчально-методичних матеріалів.
II. Організаційний	Інформування здобувачів вищої освіти на першій лекції про самостійну роботу, теми, завдання, терміни і форми представлення проміжних результатів, форми контролю
III. Мотиваційний	Забезпечення зацікавленості, позитивної мотивації до самостійної роботи шляхом роз'яснення, консультування, перевірки проміжних результатів, об'єктивного оцінювання виконаних завдань тощо
IV. Контрольний	Перевірка виконаної самостійної роботи, її результати можуть бути представлені у вигляді рефератів, доповідей, схем, таблиць, усних повідомлень, завдань, звітів, курсових робіт, кваліфікаційних робіт тощо (в залежності від дисципліни і спеціальності). Контроль самостійної роботи: тестування, опитування, захист виконаних робіт, написання в аудиторії письмових контрольних робіт тощо

Для ефективності самостійної роботи здобувачів вищої освіти необхідно дотримуватися ряд умов:

1. Правильне поєднання обсягів аудиторної і самостійної роботи.

Деканати (при формуванні робочих навчальних планів) і викладачі кафедр (при розробці робочих навчальних програм та комплексів навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни) повинні формувати кількість і обсяг завдань для виконання самостійної роботи у відповідності до реального бюджету часу здобувачів вищої освіти. Голови науково-методичних рад повинні переглядати програми теоретичних занять з метою ліквідації дублювання матеріалу, що вивчається за програмою підготовки фахівців.

Завдання для самостійної роботи здобувачів вищої освіти повинні відповідати темам, що зазначені в робочій програмі навчальної дисципліни, а також кількості годин відведених на самостійну роботу в робочій програмі навчальної дисципліни. Загальна кількість годин, відведена на самостійну роботу розподіляється між темами з урахуванням кількості завдань та витрат часу на їх виконання. Орієнтовна структура завдань для самостійної роботи представлено на рис. 6.6.

2. Забезпечення студента необхідними методичними матеріалами.

Самостійна робота здобувача вищої освіти забезпечується системою навчально-методичних засобів (рис. 6.7), передбачених робочою програмою навчальної

дисципліни: підручниками та навчальними посібниками, конспектами лекцій, практикумами, збірниками задач, завдань, методичними рекомендаціями щодо їх виконання (у тому числі на електронних носіях) тощо.

При розробці навчально-методичних посібників необхідно враховувати специфіку різних видів самостійної роботи. Навчально-методичні посібники повинні містити інформацію про структуру навчальної дисципліни, теми та годин, передбачені для самостійної роботи; завдання для самостійної роботи; терміни виконання; перелік рекомендованих літературних джерел у розрізі тем чи завдань; форми контролю; критерії оцінювання; приклади оформлення тощо.

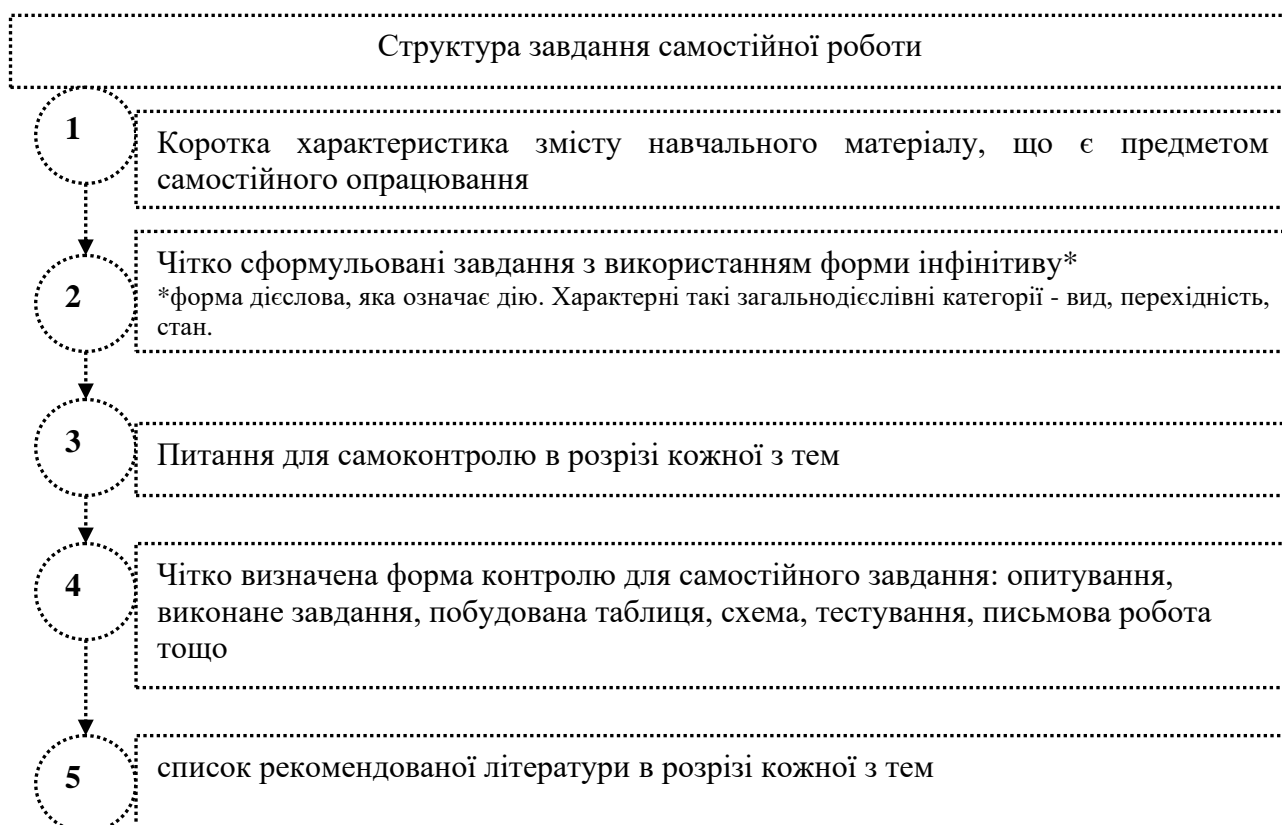

Рис. 6.6. Орієнтовна структура завдань для самостійної роботи

Для самостійної роботи здобувачу вищої освіти також рекомендується відповідна наукова і періодична література, фахові монографії та інформаційні ресурси.

Самостійна робота є складовою будь-якої навчальної дисципліни. Оцінка за виконання завдань самостійної роботи є складовою підсумкової оцінки поряд із навчальним матеріалом, який опрацьовується на заняттях.

Форми контролю самостійної роботи представлено на рис. 6.8.

Організація та контроль самостійної роботи і її результатів здійснюються відповідно до графіків контролю самостійної роботи здобувачів вищої освіти, які розробляються кафедрами.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення самостійній роботі здобувачів вищої освіти.
2. Охарактеризувати мету самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

3. Скільки складає навчальний час, відведений на самостійну роботу здобувачів вищої освіти?

4. Виділити та охарактеризувати основні види самостійної роботи здобувачів вищої освіти.

5. Дайте визначення індивідуальній самостійна робота здобувачів вищої освіти?

Рис. 6.7. Склад навчально-методичного забезпечення самостійної роботи здобувача вищої освіти

6. Охарактеризувати групову самостійна робота здобувачів вищої освіти?

7. Розкрити функції самостійної роботи.

8. Охарактеризувати класифікаційні ознаки рефератів.

9. Охарактеризувати форми контролю самостійної роботи.

10. Охарактеризувати склад навчально-методичного забезпечення самостійної роботи здобувача вищої освіти.

Тестовий контроль:

1. Скільки від загального обсягу навчального часу здобувачів вищої освіти відводиться для самостійної роботи:

- а) 0;
- б) від 0 до 1/3;
- в) від 1/3 до 2/3;
- г) від 0 до 1/2.

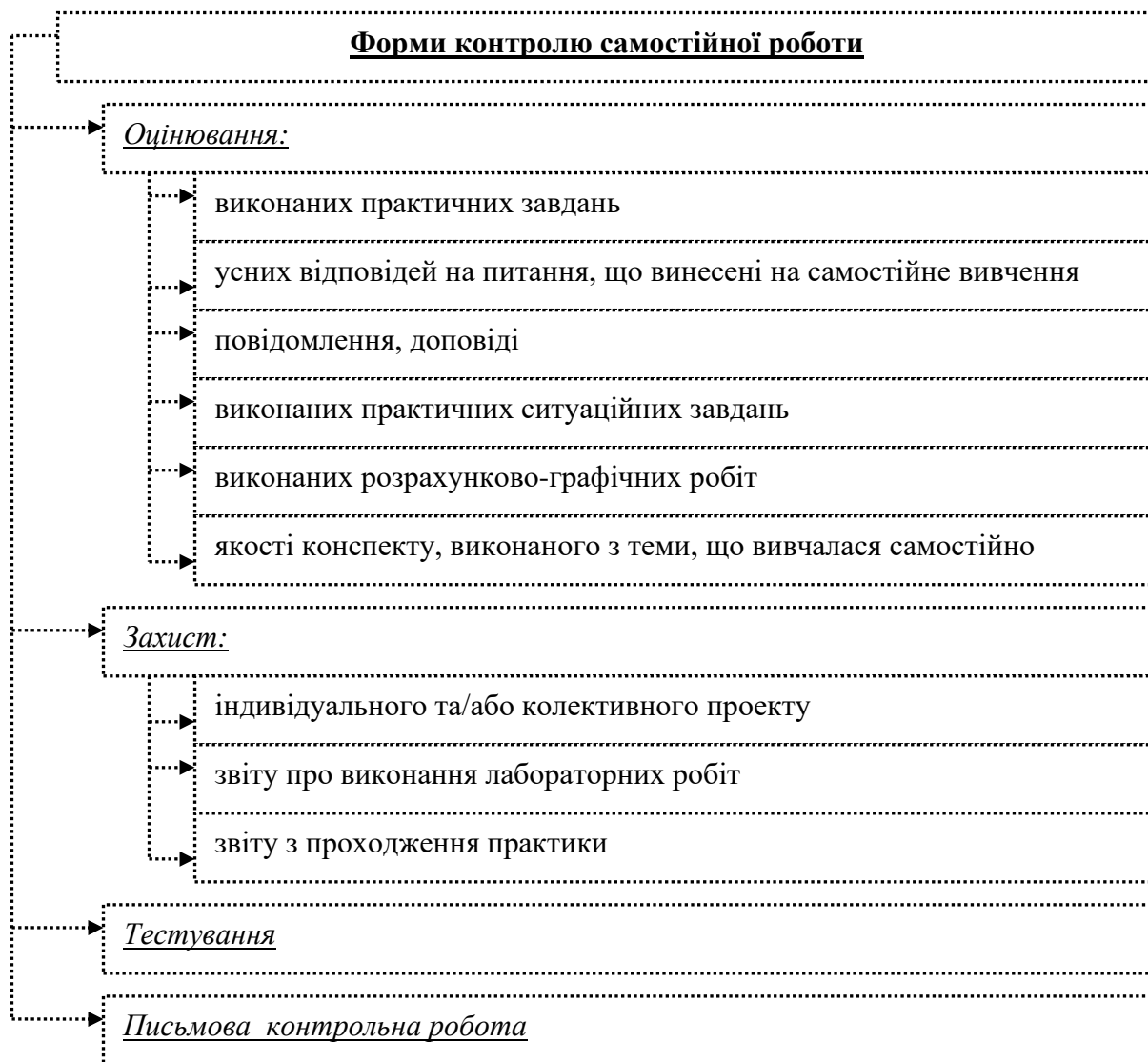

Рис. 6.8. Форми контролю самостійної роботи

2. Короткий виклад у письмовому вигляді результатів вивчення наукової проблеми на основі спеціально підібраних літературних джерел – це:

- а) реферат;
- б) есе;
- в) курсова робота;
- г) індивідуально-консультаційна робота.

3. Невеликий за обсягом прозовий твір з довільною композицією, який висловлює індивідуальні думки та враження з конкретних питань – це:

- а) реферат;
- б) есе;

- в) курсова робота;
- г) індивідуально-консультаційна робота.

4. *Розв'язання конкретної практичної навчальної задачі з використанням відомого чи самостійно вивченого теоретичного матеріалу – це:*

- а) реферат;
- б) розрахунково-графічна робота;
- в) есе;
- г) індивідуально-консультаційна робота.

5. *Самостійне наукове дослідження здобувача вищої освіти під керівництвом викладача протягом встановленого терміну – це:*

- а) реферат;
- б) есе;
- в) курсова робота;
- г) індивідуально-консультаційна робота.

6. *Проводяться зі здобувачами вищої освіти з метою підвищення рівня їхньої підготовки та розвитку індивідуальних творчих здібностей:*

- а) індивідуальні заняття;
- б) консультації;
- в) дослід;
- г) лабораторні заняття.

7. *Проводяться з метою отримання здобувачем відповіді на окремі теоретичні чи практичні питання:*

- а) індивідуальні заняття;
- б) консультації;
- в) дослід;
- г) лабораторні заняття.

8. *До самостійної роботи студента належить така форма роботи, як:*

- а) лекція;
- б) семінар;
- в) лабораторне заняття;
- г) курсова робота.

9. *Для вивчення дисципліни «Університетська освіта» передбачено 3 кредити, розрахуйте кількість годин, відведену для самостійної роботи:*

- а) 30 год;
- б) 60 год;
- в) 90 год;
- г) 120 год.

10. *Яка функція самостійної роботи забезпечує розвиток потреби в самостійному здобуванні знань, обізнаності, авторитетності:*

- а) навчальна;
- б) прогностична;
- в) діагностична;
- г) самоосвітня.

Тема 7. Науково-дослідна робота як складова освітнього процесу

Навчальні питання

1. Науково-дослідна діяльність здобувачів: сутність, елементи, види, форми.
2. Етапи науково-дослідної діяльності здобувачів та форми втілення наукових досліджень.
3. Академічна доброчесність, як складова науково-дослідної діяльності.

1. Науково-дослідна діяльність здобувачів: сутність, елементи, види, форми.

Наукове дослідження – це цілеспрямоване пізнання, процес вивчення певного об'єкта (предмета або явища), встановлення закономірностей його виникнення, розвитку і перетворення, вивчення взаємодії між явищами з метою раціонального використання отриманих результатів у практичній діяльності людей.

Метою наукового дослідження є отримання обґрунтованих узагальнень, що є найефективнішим способом застосування отриманих знань у великій кількості відповідних ситуацій.

Характерними ознаками наукового дослідження є:

- а) обов'язкове цілеспрямоване усвідомлення та досягнення поставленої мети, чітко сформульованих задач;
- б) спрямованість на пошук нового, на творчість, на відкриття невідомого, на формування оригінальних ідей, на нове висвітлення питань, які розглядаються;
- в) систематизованість: впорядковано та приведено в систему і сам процес дослідження, і його результати;
- г) суворий доказ, послідовна обґрунтованість зроблених узагальнень та висновків.

Основними елементами наукового дослідження є:

1. Сукупність наукових методів, всебічно обґрунтованих і зведених в єдину систему.

До загальнонаукових методів належать: спостереження, порівняння, вимір, експеримент, узагальнення, формалізація, аналіз і синтез, індукція і дедукція, аналогія, ідеалізація, ранжування, а також аксіоматичний, гіпотетичний, історичний і системний методи.

2. Сукупність основних категорій та понять, суворо визначених термінів, пов'язаних між собою та утворюючих характерну мову науки, закономірності розвитку явища, процесу, що вивчаються. Це складає теоретичні основи наукового дослідження.

3. Результати наукових досліджень, які втілюються у наукових працях.

Поняття «науково-дослідна робота здобувачів» включає в себе два

взаємопов'язаних елементи:

1) навчання здобувачів елементам дослідницької праці, прищеплення їм навичок такої праці;

2) наукові дослідження, що проводяться здобувачами студентами під керівництвом професорсько-викладацького складу.

Наукові дослідження класифікуються за різними ознаками, їх характеристику представлено у табл. 7.1.

Таблиця 7.1

Класифікація наукових досліджень

Види наукових досліджень	Характеристика
<i>За методами вирішення поставлених завдань</i>	
теоретичні	базуються на застосуванні математичних і логічних методів пізнання об'єкта. Результат - встановлення нових взаємозв'язків, факторів впливу, властивостей і закономірностей процесів, явищ, що відбуваються. Результати повинні бути підтверджені практикою.
теоретико-експериментальні	експериментальна перевірка результатів теоретичних досліджень
експериментальні	здійснюються на зразках або моделях. Є підставою для підтвердження висунутих теоретичних припущень.
<i>За сферою використання результатів</i>	
фундаментальні	ставлять метою вирішення принципово нових теоретичних проблем, відкриття нових законів, створення нових теорій. Результат - відкриття та опис нових, невідомих раніше в науці законів, явищ або процесів, розкриття механізмів і закономірностей їхнього протікання, пізнання нових закономірностей, відштовхуючись від вже відомих законів й явищ.
- вільно теоретичні	очолюється одним ученим, який визначає напрям досліджень на основі своїх ідей
- цілеспрямовані	обмежується галуззю науки і вибором об'єкта досліджень, вибирається колективом дослідників
прикладні	пошук і вирішення практичних завдань розвитку окремих галузей виробництва на основі результатів фундаментальних досліджень. Результат - розробка нового обладнання, нових машин, механізмів, способи організації виробництва, технологічні процеси тощо, з метою отримання безпосереднього економічного ефекту в конкретних галузях економіки.
<i>За складом досліджуваних властивостей об'єкта дослідження</i>	
комплексні	вивчення різнорідних властивостей одного об'єкта, кожне з яких може передбачати застосування різних методів і засобів дослідження. Виконуються вони в різний час і в різних місцях.
диференційовані	
<i>За стадіями виконання дослідження</i>	
пошукові	пошукове дослідження, в результаті якого встановлюються принципові основи, шляхи і методи вирішення поставленого завдання.
науково-дослідні	метою є встановлення необхідних залежностей, властивостей і закономірностей, що створюють передумови для подальших рішень.
дослідно-промислові	доведення дослідження до практичної реалізації, тобто його апробації в умовах виробництва. На основі результатів можуть бути внесені

Види наукових досліджень	Характеристика
розробки	корективи в технічну документацію для широкого впровадження розробки у виробництво.
<i>За джерелами фінансування •</i>	
бюджетні	
госпдоговірні	
ініціативні	
<i>За термінами проведення дослідження</i>	
поточні	
середньострокові	
довгострокові	

Науково-дослідна діяльність студентів є одним із найважливіших засобів підвищення якості підготовки і виховання фахівців, здатних творчо застосовувати в практичній діяльності найновіші досягнення науково-технічного прогресу. Система науково-дослідної діяльності здобувачів представлено на рис. 7.1.

Рис. 7.1. Система науково-дослідної діяльності здобувачів у закладах вищої освіти

У Полтавській державній аграрній академії створено студентське наукове товариство - добровільне громадське об'єднання створене відповідно до рішення вченої ради Полтавської державної аграрної академії, є науковим підрозділом, що діє на громадських засадах.

Метою створення студентського наукового товариства є організація, мотивація та координація наукової роботи з обдарованою молоддю, створення сприятливих умов для розвитку і реалізації творчих здібностей студентів академії, залучення їх до активної науково-дослідної, пошукової, творчої діяльності в процесі навчання у вищому навчальному закладі, участі у вирішенні актуальних наукових організаційних, технічних, технологічних, економічних,

управлінських та інших проблем функціонування сільського господарства.

Для реалізації мети та основних завдань студентського наукового товариства, постійного залучення студентів до наукової діяльності на базі кафедр створені наукові гуртки. Студентське наукове товариство об'єднує студентів, які цікавляться технологічними, технічними, організаційними, економічними, інформаційними та іншими проблемами функціонування та розвитку сільського господарства.

Основними завданнями студентського наукового товариства є:

- активізація різних видів пошукової, навчально-дослідної діяльності студентів з метою забезпечення глибокого і повного оволодіння обраною спеціальністю, формування уміння самостійного проведення наукових досліджень, творчого підходу до вирішення актуальних науково-практичних та теоретичних проблем;

- залучення обдарованих студентів до активної участі у навчально-дослідної діяльності кафедр, навчально-наукових інститутів, наукових гуртків, наукових шкіл;

- координація навчально-дослідної діяльності студентів;

- надання організаційної, методичної та практичної допомоги студентам у реалізації творчих ідей, пропозицій;

- популяризація серед студентів досягнень науки і техніки, надання важливості наукових досліджень у підготовці майбутніх фахівців;

- інформування студентів про можливість участі у всеукраїнських та міжнародних наукових студентських конференціях, семінарах, конкурсах та виставках студентських наукових робіт, олімпіадах та міжнародних програмах наукового обміну;

- організація I-го етапу та сприяння проведенню II-го етапу Всеукраїнської олімпіади з дисциплін та спеціальностей;

- відбір та представлення кращих студентських робіт на конкурсі;

- пропозиції щодо заохочення студентів, які досягли значних успіхів у науково-дослідній роботі;

- підготовка та випуск студентських наукових видань, в тому числі електронних;

- вивчення, узагальнення і розповсюдження передового досвіду інших закладів вищої освіти із питань науково-дослідної роботи студентів;

- розширення міжнародних науково-дослідницьких зв'язків студентів академії;

- розміщення на сайті закладу вищої освіти інформації про засідання ради студентського наукового товариства, засідання гуртків студентського наукового товариства, студентської наукової конференції за підсумками науково-дослідної роботи.

Основні принципи роботи студентського наукового товариства є: а) студентські наукові товариства та його ради на факультетах працюють згідно з планом роботи, що складається на навчальний рік і затверджується на засідання ради товариства; б) співпраця з науковою частиною закладу вищої освіти радою молодих вчених; в) контроль організації та проведення засідань здійснює голова

студентського наукового товариства; г) звіт студентського наукового товариства заслуховується на розширеному засіданні товариства у кінці навчального року та підсумовується на звітній студентській науковій конференції.

Науково-дослідна діяльність здобувачів вищої освіти поділяється на два види:

1. Науково-дослідна робота студентів, передбачена діючими навчальними планами.

Одним з найбільш ефективних методів залучення до наукової роботи здобувачів вищої освіти першого бакалаврського рівня є впровадження елементів наукового дослідження при виконанні ними індивідуальних науково-дослідних робіт, курсових і кваліфікаційних робіт. З цією метою до навчальних планів включено курси «Університетська освіта», «Методологія наукових досліджень в обліку», «Методологія наукових досліджень в фінансах». Зокрема, метою двох останніх є активізація наукової діяльності здобувачів, сприяння підвищення ефективній діяльності молодих науковців, які поставили перед собою наукові завдання. Одним з найбільш вагомих результатів, на які орієнтовані зазначені дисципліни, є вміння здобувачів:

- 1) практично реалізувати методи критичної оцінки наукових праці;
- 2) застосовувати елементи наукових досліджень при підготовці наукових доповідей, тез, статей;
- 3) практично реалізувати спроби апробації та впровадження результатів наукових досліджень.

Такі навички сприятимуть підвищенню рівня наукової грамотності молодого дослідника, розуміння власне поняття наукового дослідження, порядку та процедурних аспектів його здійснення та реалізації результатів. Таким чином, можна виділити мотиваційні рушії здобувачів у здійсненні наукової діяльності: а) вимога виконання навчального плану – опанування дисципліни та отримання підсумкової оцінки; б) підвищення самооцінки студента в частині розуміння ним поняття та процедурних аспектів ведення наукової діяльності; в) ймовірність отримання матеріальної вигоди від наукової діяльності (стипендії, премії); г) можливість спілкування у наукових колах з прогресивно мислячою науковою молоддю, науковою «елітою»; д) напрацювання іміджу «молодого науковця» тощо.

2. Науково-дослідна робота здобувачів у позааудиторний та позанавчальний час.

Основною формою такої роботи є гуртки. До речі, однією з форм гуртків можна назвати академії, які існували в Італії 17-18 ст. Учасниками академій були заможні аристократи, які збиралися для вирішення вузьких проблем, особистих чи навіть державних у разі неспроможності уряду займатися розв'язанням тих проблем. Італійські академії або розпалися, або переродилися в навчальні заклади і перебрали на себе назву академія, створивши її нове змістовне наповнення. У закладах вищої освіти для здобувачів можуть діяти різні види гуртків:

– предметні. Найчастіше використовується при роботі зі студентами молодших курсів. Це є першим кроком у науково-дослідну діяльність, тому цілі

перед його учасниками ставляться нескладні. Частіше за все, це підготовка доповідей і рефератів, які потім заслуховуються на засіданнях гуртка або на науковій конференції. Гурток може поєднувати як членів групи, курсу, факультету, а іноді - і всього закладу вищої освіти.

– проблемні, які можуть поєднувати собою студентів різних факультетів і курсів, а також коледжів і ліцеїв закладів вищої освіти. Тематика гуртка пов'язана з поставленою проблемою, якою займається науковий керівник гуртка, або ж будь-яка інша за його вибором. Великою перевагою даної форми науково-дослідної роботи є можливість розгляду обраної теми найбільш детально. На базі проблемних гуртків є можливість організації зустрічей з стейкхолдерами, які стикаються з проблемами, обраними гуртком для розгляду. Проблемний гурток може поєднувати в собі елементи наукового гуртка, лабораторії тощо.

На кафедрах факультету обліку та фінансів Полтавської державної аграрної академії працює велика кількість предметних, проблемних та наукових гуртів. Зокрема, на кафедрі гуманітарних та соціальних дисциплін - студентські наукові гуртки «Інсайт», «Філософські обрії», «Політичний вибір», «Соціологічні студії», «Військова політика і сучасний світ»; на кафедрі економічної теорії та економічних досліджень – «Дебатний клуб»; на кафедрі фінансів і кредиту – «Фінансовий клуб»; на кафедрі бухгалтерського обліку та економічного контролю науковий гурток «Клуб сучасного бухгалтера», члени якого займаються науковими дослідженнями в галузі бухгалтерського обліку, співпрацюють з підприємствами, надаючи їм практичну допомогу, приймають активну участь в наукових конференціях, конкурсах студентських наукових робіт, олімпіадах з профільних дисциплін.

Другою формою позанавчальної науково-дослідної роботи є участь у наукових і науково-практичних конференціях. Кожен із зазначених вище типів конференцій є підсумком виконаної роботи: наукових досліджень, роботи в лабораторії, практики за спеціальністю.

На конференціях молоді науковці отримують можливість виступити зі своєю роботою перед широкою аудиторією. Це змушує студентів більш ретельно опрацьовувати майбутній виступ, відточуючи ораторські здібності. Крім того, якщо в рамках конференції проводиться творче обговорення прослуханих доповідей, то з питань і виступів кожен доповідач може виокремити оригінальні ідеї для подальших досліджень.

2. Етапи науково-дослідної діяльності здобувачів та форми втілення наукових досліджень.

Процес наукового дослідження достатньо тривалий і складний. Він являє собою сукупність послідовних дій, спрямованих на досягнення поставленої мети і отримання намічених наукових результатів. Починається процес наукового дослідження з виникнення ідеї, а завершується доведенням правильності гіпотези і суджень. Процес наукового дослідження можна представити у вигляді наступних послідовних дій (рис. 7.2).

Здобувачі вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня освіти елементи наукових досліджень застосовують при

виконанні курсових робіт (проектів), кваліфікаційних робіт проблеми наукового пошуку відображені у курсових роботах студентів, мають знайти своє продовження у дипломній роботі, а також бути частиною наукової тематики відповідної кафедри.

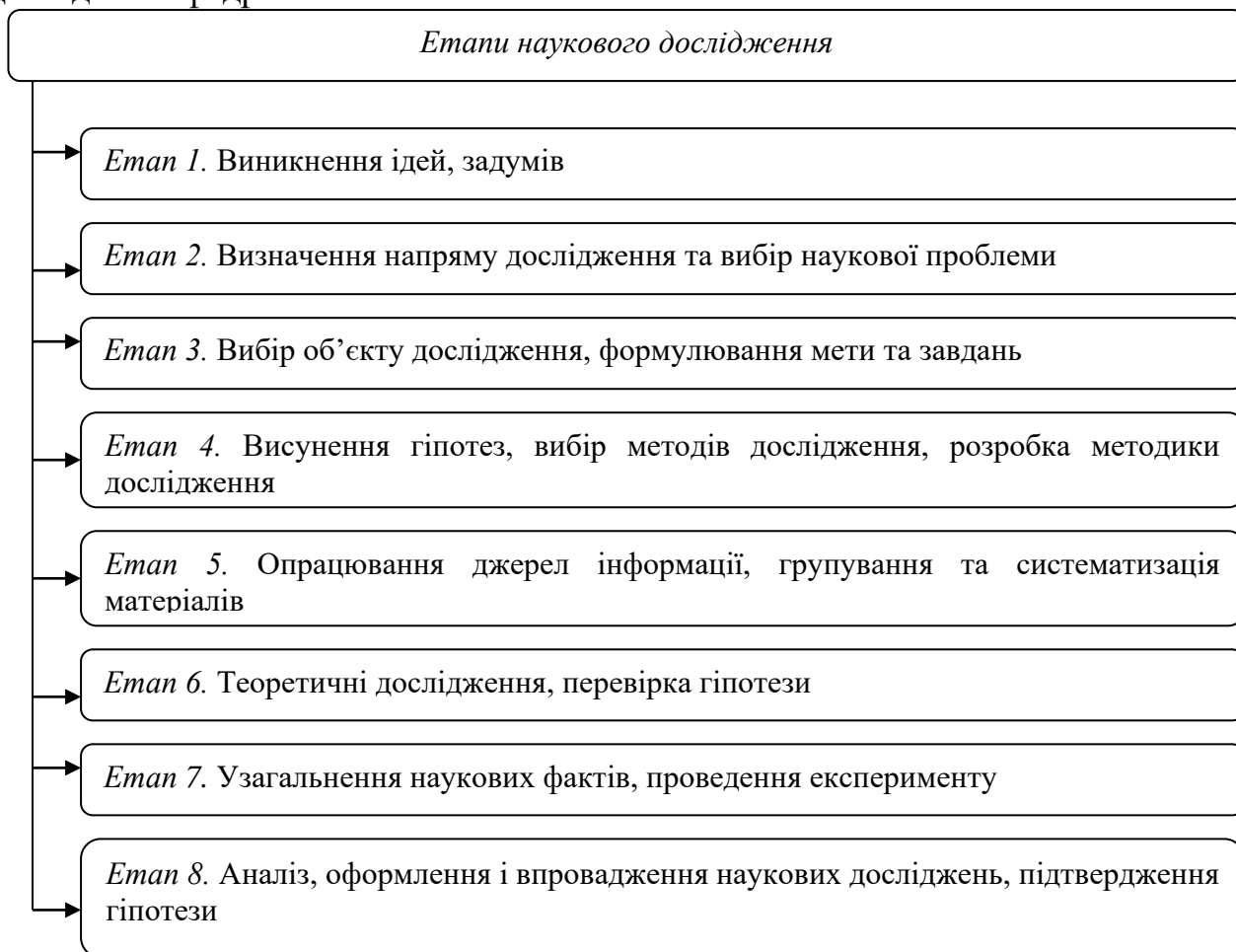

Рис. 7.2. Послідовність проведення наукових досліджень

Підготовка курсових та кваліфікаційних робіт передбачає такі основні етапи виконання:

1. Вибір напрямку та теми дослідження, подання заяви встановленого зразка.

Науковий напрям – це найбільш відпрацьовані і визнані нові теорії або сукупності взаємопов'язаних теорій (методів), що відносяться до одного об'єкта дослідження і розробок, що ґрунтуються на різних аксіоматичних доктринах та концептуальних засадах. Одними з основних структурних одиниць наукового напрямку дослідження є комплексні програми, проблеми, теми і питання.

Вибір теми дослідження – це початковий і важливий етап будь-якої науково-дослідницької роботи, оскільки правильний вибір теми в значній мірі зумовлює успішність виконання роботи та результат дослідження. Вибір теми здійснюється з урахуванням її актуальності, наявної інформаційної бази реально існуючого об'єкта та отримання належної кількості інформації для опрацювання теоретичних основ досліджуваної проблематики.

Актуальність теми дослідження передбачає опис існуючої проблемної

ситуації, яка потребує вирішення. Будь-яке наукове дослідження проводиться з метою подолання певних труднощів у процесі пізнання нових явищ, пояснення невідомих фактів чи виявлення неповноти використовуваних раніше способів пояснення відомих фактів. Правильна постановка і вичерпне формулювання нових проблемних питань більшою мірою визначають стратегію дослідження взагалі й напряму наукового пошуку зокрема.

Висвітлення актуальності не повинно бути занадто розширеним. Достатньо лаконічного викладу її у кількох абзацах. Головне – викласти сутність проблемної ситуації.

2. Визначення об'єкта, предмета, мети та завдань дослідження, затвердження індивідуального завдання на курсову/кваліфікаційну роботу.

Мета дослідження полягає у вирішенні наукової проблеми шляхом удосконалення обраної сфери діяльності конкретного об'єкта. Формулювання мети має бути лаконічним та конкретизуватися у завданнях дослідження.

Завдання на виконання курсової/кваліфікаційної роботи ілюструють хід досліджень у межах визначених пунктів плану.

Об'єкт і предмет дослідження як категорії наукового процесу співвідносяться між собою як часткове та загальне. Об'єкт дослідження – це процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення. Предмет дослідження – міститься в межах об'єкта.

3. Формування загальної концепції дослідження, методичних підходів та інструментарію, складання робочого плану кваліфікаційної роботи.

Необхідно навести перелік методів дослідження, що були використані для одержання конкретних результатів, висвітлених у роботі. При цьому слід конкретизувати не лише метод, а й деталізувати, для яке дослідницьке завдання вирішувалося з його допомогою.

У науковому пізнанні розрізняють три рівні емпіричного, теоретичного і загальнологічного методів дослідження (рис. 8.3).

4. Формування теоретико-методологічних основ проблеми, яка досліджується, узагальнення існуючих концепцій, вивчення еволюції підходів до вирішення проблеми, систематизація сучасних поглядів вітчизняних та зарубіжних науковців.

Процес наукових досліджень вимагає відповідного інформаційного забезпечення. Джерела інформації, що застосовуються у сучасних наукових дослідженнях, досить різноманітні. Основні з них:

– навчальні матеріали – це видання літератури з відповідних дисциплін, призначених для підготовки спеціалістів в галузі. За видами видань навчальну літературу поділяють на підручники, навчальні посібники, програмно-методичні матеріали;

– наукові матеріали – дисертації, монографії, узагальнюючі наукові праці, збірники статей, у яких висвітлюються різні проблеми відповідних наук. Такі матеріали містять нову наукову інформацію, яка використовується в дослідженнях різних галузей та в узагальненому вигляді включається до нормативних документів;

– нормативні матеріали видаються органами законодавчої та виконавчої

влади різних рівнів у вигляді законів, наказів, інструкцій, положень (стандартів) тощо і містять основні норми й правила та є основою для здійснення будь-якої діяльності.

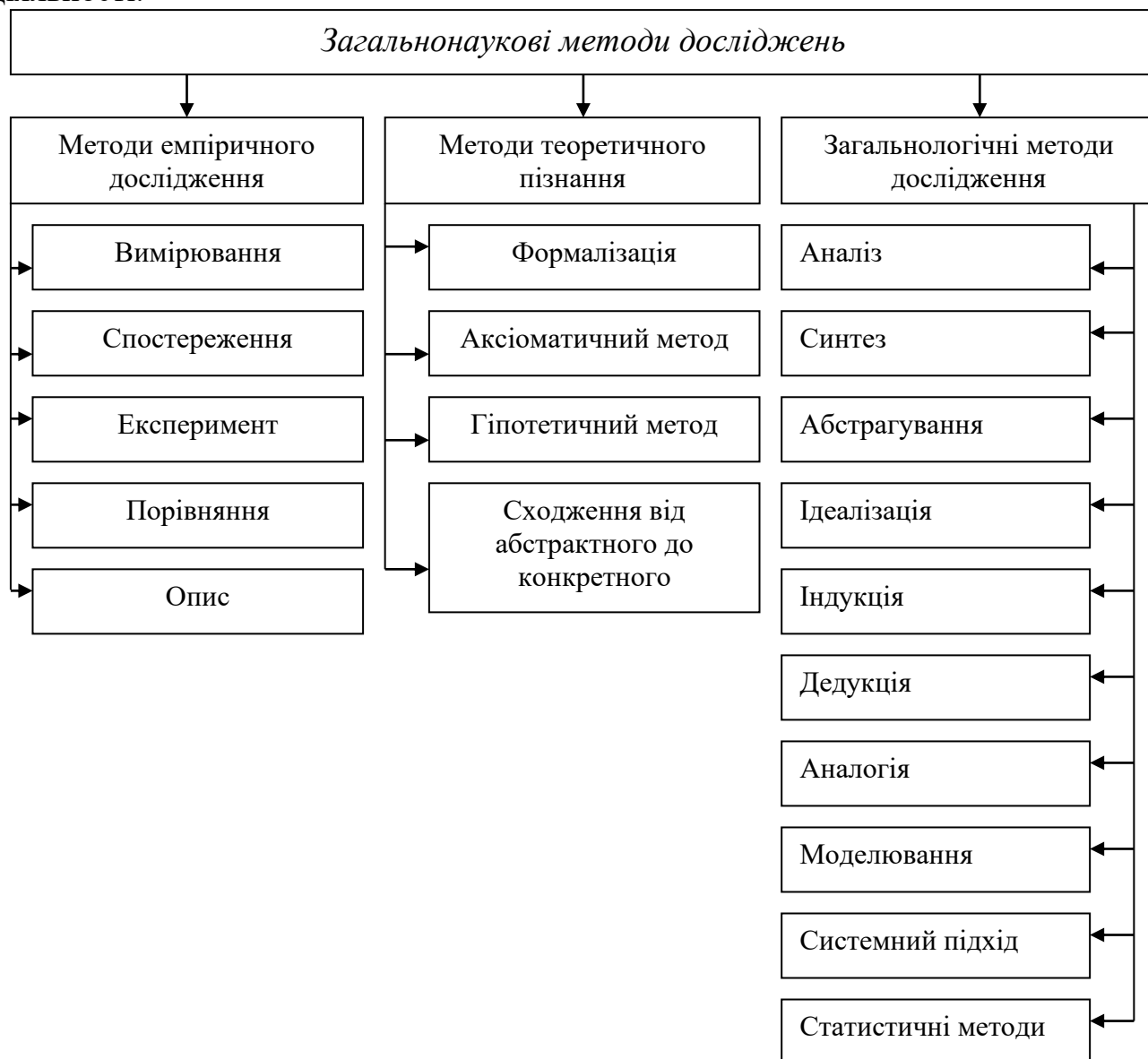

Рис. 7.3. Класифікація загальнонаукових методів досліджень

Згідно з обраною темою курсової/кваліфікаційної роботи здобувач вищої освіти самостійно підбирає літературні джерела (книги, статті), офіційні документи, накопичує матеріали з теми та опрацьовує їх. Порядок роботи над літературними джерелами включає бібліографічний пошук літератури з теми досліджень, її вивчення, фіксацію початкових даних і їх використання у процесі наукового дослідження для формування висновків.

При читанні відібраної літератури слід робити помітки в робочому зошиті або якщо це ксерокопія – на полях джерела щоб потім стало можливим вільне компонування матеріалу.

За систему зберігання записів доцільно взяти початковий план кваліфікаційної роботи. Необхідно завести папки згідно номенклатури питань плану куди слід складати матеріали стосовно планованої послідовності викладу

тексту роботи. Вивчивши літературні джерела, доцільно зробити повний бібліографічний опис їх для подальшого формування списку літературних джерел.

5. *Збирання фактичного матеріалу, економічна діагностика об'єкта дослідження, поглиблений аналіз та оцінювання показників, що характеризують предмет дослідження.*

Збір інформації для виконання кваліфікаційної роботи на підприємстві проводиться після затвердження підприємства як базового – такого, що дозволяє розкрити у повному обсязі об'єкт дослідження.

6. *Обґрунтування напрямів вирішення проблеми, яка досліджується, пошук засобів подолання перешкод їх реалізації, економічне обґрунтування доцільності впровадження.*

7. *Викладення результатів дослідження в текстовій формі, підготовка вступу, висновків, додатків, упорядкування списку використаних джерел.*

8. *Оформлення курсової/кваліфікаційної роботи.*

9. *Зовнішнє рецензування кваліфікаційної роботи.*

10. *Підготовка до захисту.*

11. *Захист курсової/кваліфікаційної роботи.*

Результатом наукового дослідження та способом подання наукової інформації є науковий текст. Його основними особливостями є: раціональний характер, понятійний, категоріальний апарат науки, широко використовуваний та написаний мовою тієї науки, яку він відображає. Основними елементами наукового тексту є:

а) постановочна частина з визначенням проблеми, мети, завдання, гіпотези, методів дослідження, зв'язок даного дослідження з іншими дослідженнями;

б) дослідницька частина містить опис проведеного дослідження й отриманих результатів;

в) заключна частина включає висновки і рекомендації для проведення подальших наукових досліджень.

Науковий текст можна представити як сукупність кількох різновидів простих текстів:

– оглядовий – огляд наукової літератури з досліджуваної проблеми;

– методологічний – опис принципів, підходів, парадигм, методів та інших складових інструментарію дослідження;

– емпірико-фактологічний – опис фактологічної бази дослідження, класифікації й узагальнення фактів;

– теоретичний – виклад теоретичних аспектів бачення предмета дослідження;

– пояснювальний – пояснення положень інших видів тексту (різні примітки і пояснення, а також введення звітів, пояснення таблиць, діаграм, схем, планів, графіків, формул тощо);

– додатковий – додаткові аргументи, унікальні факти, схеми, графіки, статистичний матеріал тощо;

– вторинний – анотації (інформація про тему та задум, предмет розгляду

для широкого кола читачів), реферати (відображення основних ідей тексту), конспекти (розгортання інформації), огляди (зведена характеристика кількох первинних текстів), рецензії (оцінювання первинного тексту).

Основними формами втілення наукових текстів, як результатів наукових досліджень здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівня освіти, є:

1. *Курсова робота (проект)* – це вид наукової роботи у вигляді самостійного дослідження здобувачами вищої освіти актуальних проблем і теоретичного їх викладення з метою закріплення, поглиблення та узагальнення знань, одержаних студентами за час навчання та їх застосування до комплексного вирішення конкретного фахового завдання.

2. *Кваліфікаційна (випускна, дипломна, магістерська) робота* – це форма атестації, яка може бути передбачена на завершальному етапі здобуття певного рівня вищої освіти для встановлення відповідності набутих здобувачами результатів навчання (компетентностей) вимогам стандартів вищої освіти. Виконання кваліфікаційної роботи дає змогу виявити рівень засвоєння студентами теоретичних знань та практичної підготовки, здатність до самостійної роботи за спеціальністю на первинних посадах відповідно до узагальненого об'єкта діяльності¹.

3. *Наукова стаття* – один з видів публікацій, у якій логічно завершене дослідження проблеми, здійснене за допомогою застосування наукового методу. Наукова стаття є одним із видів публікацій, у якій подані отримані автором наукові результати.

Зазвичай, стаття – це спеціальна публікація невеликого обсягу, яка відображає погляди автора з визначених вузьких питань або ж результати обмежених досліджень.

В науці наукова стаття виконує кілька важливих функцій:

- дослідницька, виступаючи формою представлення наукових результатів, методології і методів їх одержання;
- презентаційна, як спосіб презентації пріоритету дослідника і його досліджень у науковому співтоваристві;
- оцінна, як оцінка стану наукових досліджень в аспекті проблеми статті;
- комунікаційна, як спосіб спілкування дослідників даної проблеми;
- атестаційна - забезпечує атестацію автора під час захисту дисертацій.

У наукових співтовариствах існує досить багато різновидів статей, їх класифікація представлена у табл. 7.2.

Таблиця 7.2

Класифікація наукових статей

Класифікаційні ознаки	
Види статей	Характеристика
<i>Відношення до проблеми</i>	
Оглядова	характеризує стан наукових досліджень у тій чи іншій предметній

¹ Більш детальна характеристика курсових та кваліфікаційних робіт, послідовність виконання та оцінювання представлено у розділі 6 навчального посібника.

Класифікаційні ознаки	
Види статей	Характеристика
	області з метою виявлення основних проблем і перспективних напрямів досліджень
Проблемна, постановочна	всебічно характеризує проблему, якої або не було в науці, або вона не одержала всебічного осмислення
Методологічна	здійснюється обґрунтування методології вирішення проблеми
Вирішує проблему	відображає авторський варіант вирішення поставленої проблеми
<i>Залежно від предмета і методу дослідження</i>	
Науково-теоретичні	теоретичні розробки в певній галузі, аналіз закономірностей і пояснення їх причин, викладені в доступній формі
Науково-практичні	відображають результати експериментальних досліджень, результати проведених дослідів, їх практичне значення
<i>Структура</i>	
Неструктурована	без виділення окремих підзаголовків
Структурована	з виділенням окремих підзаголовків відповідно до логіки наукового дослідження або найбільш важливих складових дослідження
<i>За жанром викладу</i>	
Аналітична	дослідження у вигляді аналізу чинників, що дозволяють знайти рішення того чи іншого наукового завдання. Зокрема, наводяться вихідні дані, аналізуються взаємозалежність фактів, взаємозв'язок закономірностей.
Науково-публіцистична	характеризується поєднанням наукового і публіцистичного стилів. Особливістю є вільна форма подачі матеріалу, понятійний апарат орієнтований на більш широку аудиторію.
Науково-дослідницька	логічно цілісне дослідження, яке, як правило, має таку структуру: 1. Введення; 2. Експеримент; 3. Результати і висновки.
<i>Новизна</i>	
Новаторська	презентує принципово нові наукові результати
Розвиваюча	дає нові варіанти вирішення окремих складових проблеми
<i>Роль в атестації автора</i>	
Спеціальна	друкується в спеціальному виданні і враховується при захисті дисертації.
Звичайна	виступає тільки засобом просування автора в науковому співтоваристві

4. Тези (грец. thesis - положення, твердження) - це короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті. У широкому розумінні це будь-яке твердження, яке коротко викладає ідею; у вузькому розумінні - деякий текст, що формулює сутність, дає обґрунтування доказу. Вони узагальнюють матеріал, дають основу для написання статті, доповіді, дисертації. Обсяг тез становить 2-3 сторінки друкованого тексту через 1,5-2 інтервали. Тези наукової доповіді мають такі структури елементи (рис. 7.4).

Основними ознаками тез наукової є: а) спосіб короткої презентації результатів наукового дослідження; б) стислість, узагальнення; в) планування подальших досліджень; в) оповіщення наукового співтовариства про отримані результати; г) перевірка результатів колективним інтелектом.

5. Реферат – короткий виклад у письмовому вигляді або у формі публічного виступу змісту книги, наукової праці, результатів вивчення наукової

проблеми чи певної тематики навчальної дисципліни, що передбачає виклад матеріалу на основі рекомендованих джерел інформації та самостійно проведеного дослідження².

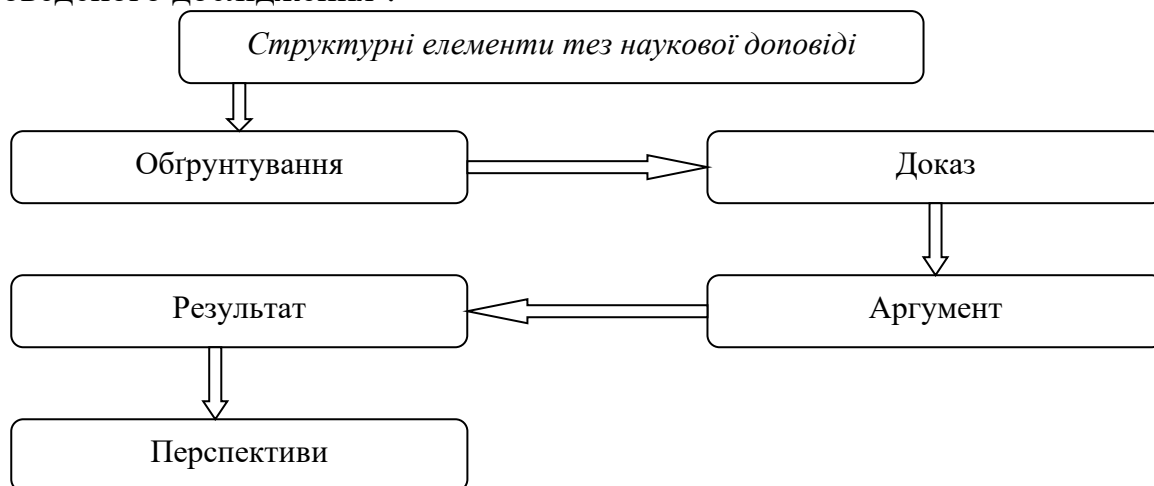

Рис. 7.4. Схематична структура тез наукової доповіді

6. Виступ (повідь, інформаційне повідомлення). Тексти наукових досліджень можуть бути викладені у виступах на наукових, науково-практичних конференціях, симпозиумах, круглих столах, конгресах, засіданнях наукових гуртків, наукових шкіл тощо. Доповіді класифікують, як:

- звітні (узагальнення стану справ, ходу роботи за певний час);
- поточні (інформація про хід роботи);
- наукові – це публічно виголошене повідомлення, розгорнутий виклад певної наукової проблеми (теми, питання).

Виділяють два методи підготовки доповіді:

1. Науковець, дослідник, перш за все, готує тези свого виступу, на основі тез пише доповідь на конференцію, далі редагує її і готує до опублікування в науковому збірнику у вигляді доповіді чи статті.

2. Науковець, дослідник готує повний текст доповіді, ознайомлення ж з нею аудиторії, відбувається у скороченому вигляді.

3. Академічна доброчесність, як складова науково-дослідної діяльності.

Академічна доброчесність – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час навчання, викладання та впровадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень. Складові академічної доброчесності схематично зображені на рис. 7.5.

Форми прояву академічної недоброчесності в освітньому процесі та науковій діяльності представлено на рис. 7.6.

Найпоширенішою формою при виконанні навчальних завдань та науково-дослідній роботі здобувачів вищої освіти є плагіат. Його прояви полягають у

² Більш детальна характеристика змісту реферату, їх класифікація, послідовність виконання, структурні елементи представлено у розділі 6 навчального посібника.

навмисному чи ненавмисному оприлюдненні (опублікуванні), повністю або частково, чужого твору (тексту або ідей) під іменем особи, яка не є автором такого твору, без належного оформлення посилань.

В закладах вищої освіти дотримання академічної доброчесності учасниками освітнього процесу передбачає:

- посилання на інформаційні джерела при використанні ідей, задумок, розробок, тверджень, відомостей;
- дотримання норм законодавства про авторські та суміжні права;
- надання достовірної інформації про методики і результати досліджень, джерела використаної інформації та власну науково-педагогічну діяльність;
- контроль за дотриманням академічної доброчесності здобувачами вищої освіти.

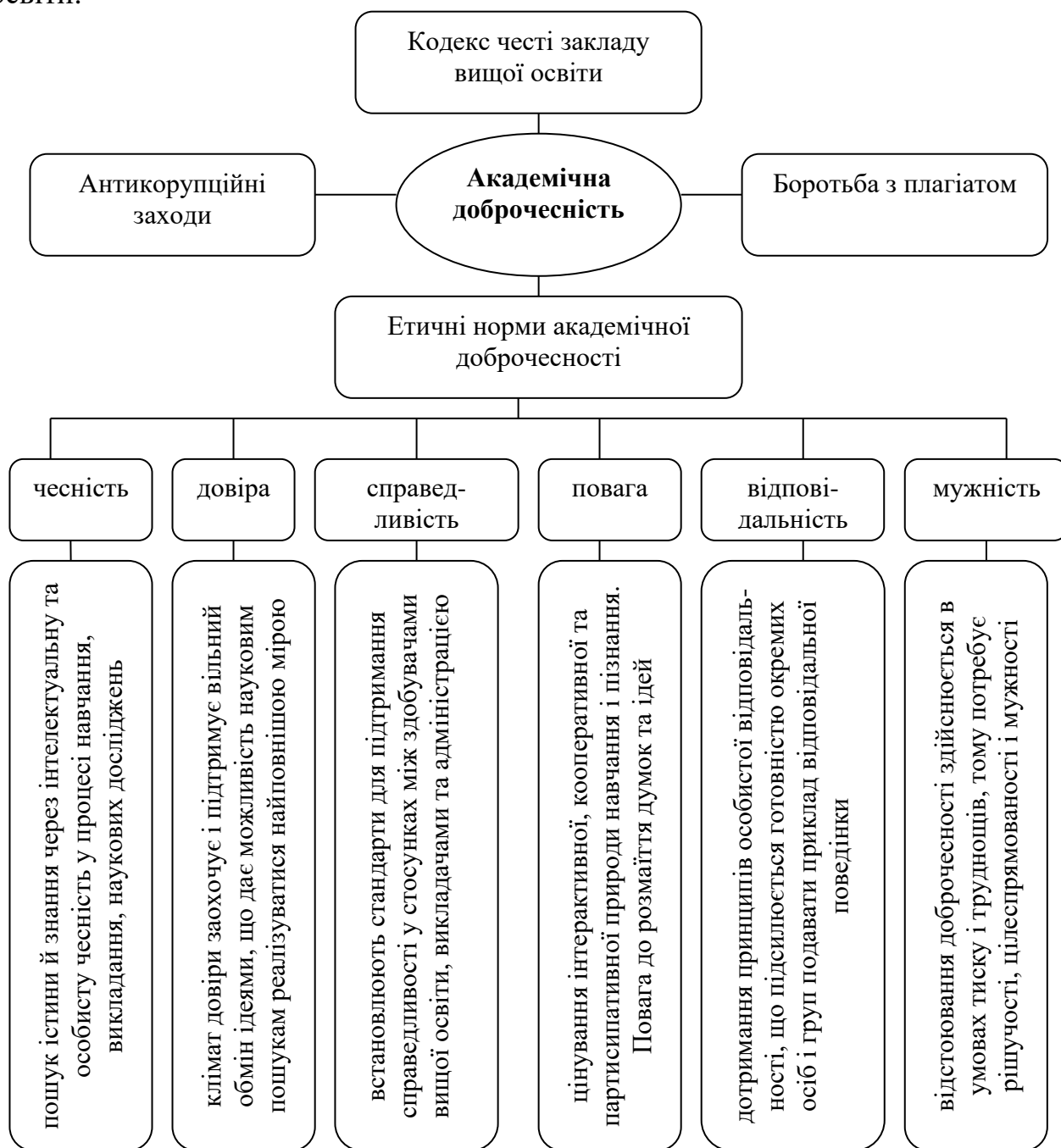

Рис. 7.5. Складові академічної доброчесності

Зокрема, кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти, які отримують освітній ступінь бакалавр, магістр, підлягають перевірці текстів з використанням Антиплагіатних інтернет-систем на наявність запозичень із текстів, присутніх в базі закладів вищої освіти та в Інтернеті.

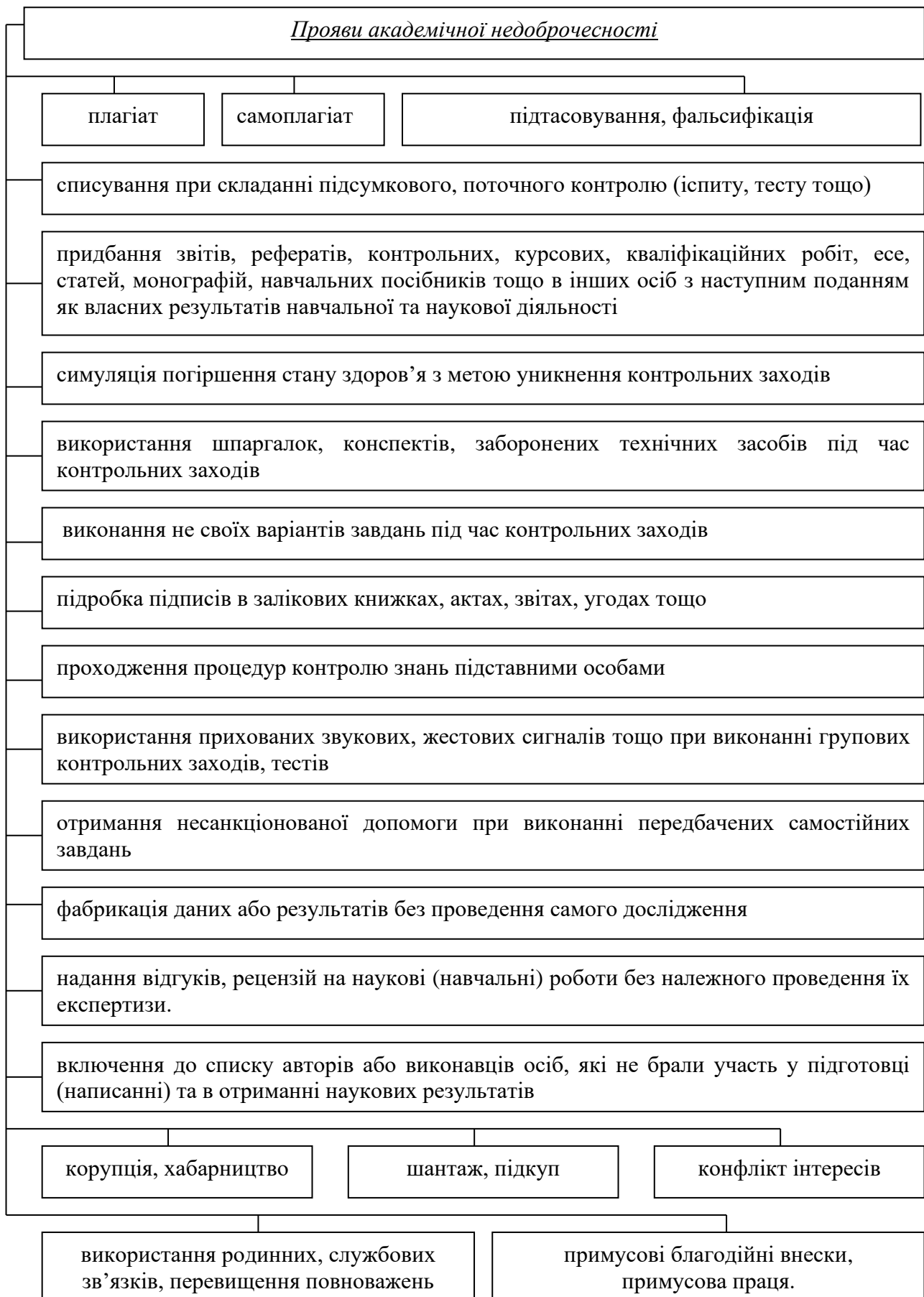

Рис. 7.6. Форми прояву академічної недоброчесності в освітньому процесі та науковій діяльності

Кваліфікаційні роботи здобувачів вищої освіти, через модераторів репозитарію факультету (інституту), кафедри передаються до репозитарію закладу вищої освіти.

Питання для самоконтролю:

1. Дайте визначення науково-дослідній роботі здобувачів вищої світи.
2. Охарактеризувати мету науково-дослідної роботи здобувачів вищої світи, її види.
3. Виділити та охарактеризувати основні види науково-дослідної роботи здобувачів вищої світи.
4. Скільки складає навчальний час, відведений на самостійну роботу здобувачів вищої світи?
5. Охарактеризувати основні етапи наукового дослідження.
6. Охарактеризувати основні етапи виконання кваліфікаційної роботи.
7. Охарактеризувати групову самостійна робота здобувачів вищої світи?
8. Що таке академічна доброчесність?.
9. Охарактеризувати форми прояву академічної недоброчесності.
10. Що таке плагіат?

Тестовий контроль:

1. Цілеспрямоване пізнання, процес вивчення певного об'єкта (предмета або явища), встановлення закономірностей, вивчення взаємодії з метою раціонального використання отриманих результатів це:

- а) наукове дослідження;
- б) науковий напрям;
- в) наукова тема;
- г) наукове пізнання.

2. Процес або явище, що породжує проблемну ситуацію й обране для вивчення це:

- а) мета дослідження;
- б) завдання дослідження;
- в) об'єкт дослідження;
- г) предмет дослідження.

3. Видання літератури з відповідних дисциплін, призначених для підготовки спеціалістів в галузі це:

- а) збірник тез доповідей;
- б) навчальні матеріали;
- в) наукові матеріали;
- г) нормативні матеріали.

4. Матеріали містять нову наукову інформацію, яка використовується в дослідженнях різних галузей та в узагальненому вигляді включається до нормативних документів це:

- а) збірник тез доповідей;
- б) навчальні матеріали;
- в) наукові матеріали;

г) нормативні матеріали.

5. *Опис принципів, підходів, парадигм, методів та інших складових інструментарію дослідження це:*

- а) методологічний науковий текст;
- б) теоретичний науковий текст;
- в) емпірико-фактологічний науковий текст;
- г) пояснювальний науковий текст.

6. *Один з видів публікацій, у якій логічно завершене дослідження проблеми, здійснене за допомогою застосування наукового методу це:*

- а) тези;
- б) виступ;
- в) стаття;
- г) аналітична записка.

7. *Короткий виклад основних положень доповіді, наукової статті це:*

- а) тези;
- б) виступ;
- в) анотація;
- г) аналітична записка.

8. *Оприлюднення (частково або повністю) власних раніше опублікованих наукових результатів як нових вважається:*

- а) академічним плагіатом;
- б) самоплагіатом;
- в) списуванням;
- г) хабарництвом.

9. *Свідома зміна чи модифікація вже наявних даних, що стосуються освітнього процесу чи наукових досліджень вважається:*

- а) академічним плагіатом;
- б) самоплагіатом;
- в) фальсифікацією;
- г) хабарництвом.

10. *Вигадування даних чи фактів, що використовуються в освітньому процесі або наукових дослідженнях, вважається:*

- а) академічним плагіатом;
- б) самоплагіатом;
- в) фальсифікацією;
- г) фабрикацією.

Тема 8. Фахова підготовка у закладах вищої освіти

Навчальні питання:

1. Компетентнісний підхід в системі фахової підготовки.
2. Стандарт вищої освіти та його структура. Зміст та структура освітньої програми.
3. Структура фахової підготовки в закладах вищої освіти та її характеристика.

1. Компетентнісний підхід в системі фахової підготовки.

Мета вищої освіти полягає в підготовці фахівців, готових до активної і творчої роботи в динамічних умовах сучасного ринкового середовища. Підготовка таких фахівців найкраще забезпечується використанням компетентнісного підходу в освіті, який на сьогоднішній день розглядається як концептуальна основа сучасної вищої школи.

Компетентнісний підхід – це спрямованість освітнього процесу на досягнення інтегральних результатів у навчанні, серед яких виділяють загальні (базові, ключові) і спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

Розкриємо поняття інтегральних, загальних та спеціальних компетентностей згідно Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти. **Інтегральна компетентність** – узагальнений опис кваліфікації, що виражає її основні компетентнісні характеристики щодо професійної діяльності або навчання. **Загальні компетентності** – універсальні компетентності, що не залежать від предметної області, але важливі для успішної подальшої професійної та соціальної діяльності здобувача вищої освіти в різних галузях та для його особистісного розвитку. Вони забезпечують наступність і послідовність навчання впродовж усього життя людини, вони поглиблюються і збагачуються залежно від рівня освіти. **Спеціальні (фахові, предметні) компетентності** – компетентності, актуальні для конкретної предметної області, які є важливими для успішної професійної діяльності за певною спеціальністю на певному рівні Національної рамки кваліфікації.

Головні напрями європейської системи професійного навчання ґрунтуються на Рекомендаціях Європейського Парламенту та Ради Європейського Союзу «Про основні компетентності для навчання протягом усього життя» (грудень 2006 р.). Європейський парламент і Рада Європейського Союзу 17 січня 2018 р. схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя.

Оновлений перелік і назви ключових компетентностей, визначених Європейський Союзом у 2018 р., порівняно з 2006 р. узагальнено на рис. 8.1.

Ключові компетентності необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства.

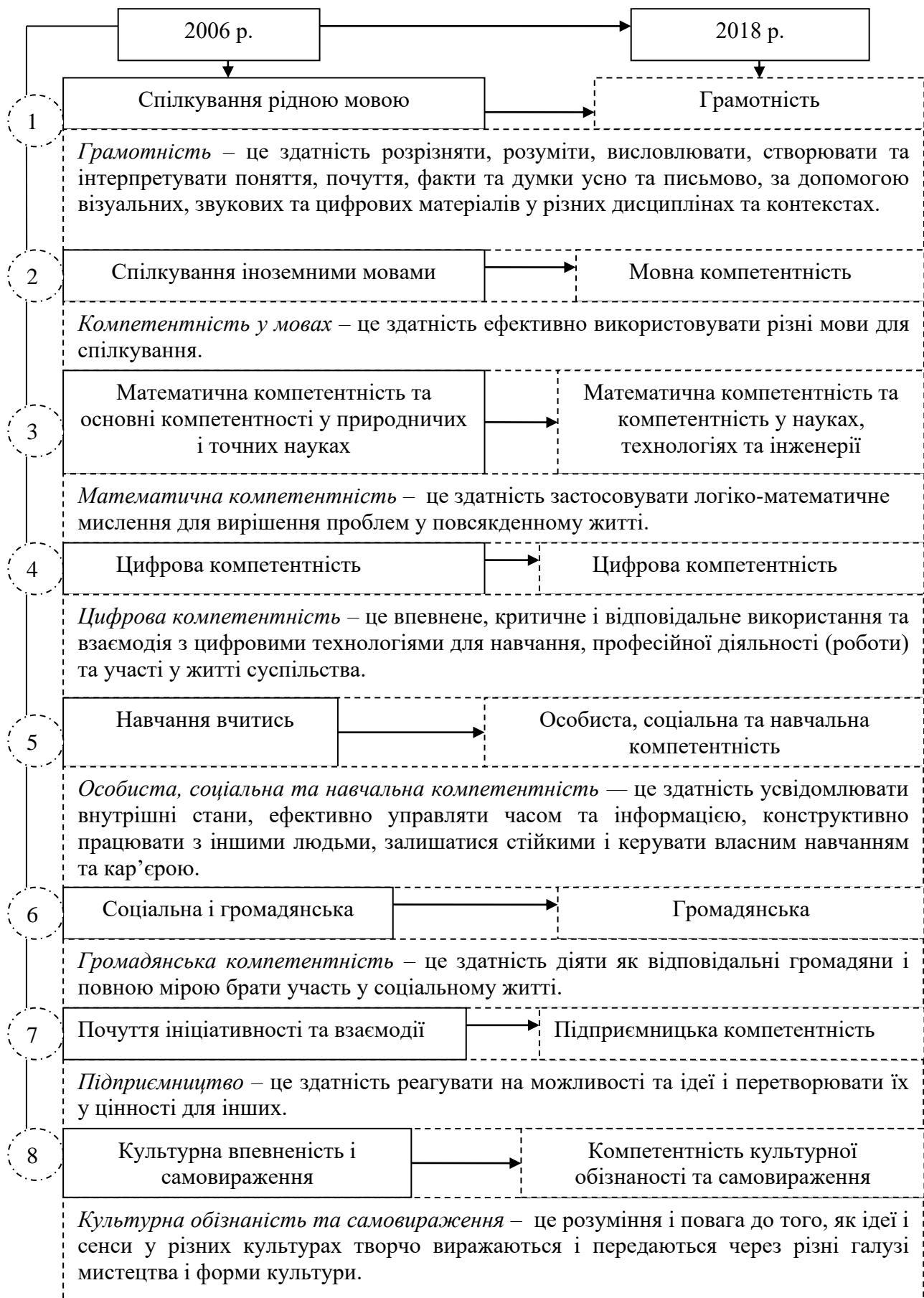

Рис. 8.1. Порівняльний перелік ключових компетентностей Європейського парламенту і Ради Європейського Союзу для навчання протягом життя

Оскільки людина навчається, практично, під час усього свого життя, то і компетентності людини розвиваються протягом всього цього періоду.

Дуже важко наперед визначити, які компетентності є більш важливими для досягнення успіху в професійній сфері, оскільки кожна з них відіграє важливу роль в тих чи інших умовах у динамічному соціальному середовищі, де реалізує свої здібності молодий фахівець. Переважна більшість компетентностей пов'язана між собою: навички, які є визначальними в одній сфері застосування здібностей, можуть відігравати важливу (хоча і другорядну роль) в іншій сфері. Наприклад, знання англійської мови є принципово важливим для філолога, але бажаним для бухгалтера чи фінансиста. В цілому, знання мов, культурність, освіченість, навички в роботі з інформаційними та комунікаційними технологіями є перевагами для молодого фахівця – випускника закладу вищої освіти.

Для всіх восьми основних компетентностей важливими є творчість, ініціативність, студентів, їх здатність до критичного мислення, оцінки ризику і вміння приймати ефективні рішення для вирішення виробничих задач. Важливим при цьому є також їх здатність керувати власними емоціями, що в майбутньому буде невід'ємним елементом професіоналізму.

Згідно Закону України «Про вищу освіту» (ст. 1) «компетентність – динамічна комбінація знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти».

Компетенція у перекладі з латинської означає коло питань, якими людина добре володіє, обізнана і має досвід. Тобто компетенція передбачає наявність не лише загальної освіти, а й досвіду людини. Компетенція складається із взаємопов'язаних якостей особистості (умінь, знань, досвіду, способів діяльності), що формуються стосовно певного певних процесів і є необхідними для ефективної діяльності.

Тобто компетентність є характеристикою людини, а компетенція – того, чим може володіти людина (уміння, здібності). Фактично це міра включення людини в діяльність. На відміну від сукупності вмінь, знань і навичок, що передбачають дію за зразком чи аналогією, компетентність характеризується вмінням приймати ефективні самостійні рішення у незнайомих ситуаціях.

Таким чином, змістом компетентнісного підходу є спрямованість освітнього процесу на формування та розвиток в здобувачів вищої освіти системи загальних (ключових) і спеціальних (предметних) компетентностей. Специфіка компетентнісного підходу полягає в поєднанні понять «компетентності» і «компетенцій». Особливостями компетентнісного підходу є: визначення компетентності як кінцевого результату навчання на певному рівні вищої освіти; формування вміння не лише отримувати і аналізувати інформацію, а й здатність використовувати її для вирішення практичних проблем; студентоцентроване навчання; спрямованість фахової підготовки на майбутнє працевлаштування.

2. Стандарт вищої освіти та його структура. Зміст та структура освітньої програми.

Освітня діяльність в закладах вищої освіти на різних рівнях здійснюється за відповідними освітніми програмами.

Стандарт вищої освіти – це сукупність вимог до освітніх програм вищої освіти, які є спільними для всіх освітніх програм у межах певного рівня вищої освіти та спеціальності.

Відповідно до вимог Закону України «Про вищу освіту» (ст. 13) Науково-методична рада (НМР) Міністерства освіти і науки України (МОН) за участю Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти розробляє методологію, методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, а науково-методичні комісії (НМК) здійснюють розроблення цих стандартів.

Стандарти вищої освіти розробляються:

- для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності;
- відповідно до Національної рамки кваліфікацій (НРК).

Стандарти базуються на компетентнісному підході та поділяють філософію (принципи і цінності) Європейського простору вищої освіти, визначену в комюніке Болонського процесу та в міжнародному Проекті Європейської Комісії «Гармонізація освітніх структур в Європі» (Tuning Educational Structures in Europe, TUNING).

Стандарти вищої освіти використовуються для:

- розроблення та вдосконалення освітніх програм закладами вищої освіти і науковими установами;
- визначення та оцінювання якості вищої освіти та результатів освітньої діяльності закладів вищої освіти (наукових установ) під час інституційної акредитації та акредитації освітніх програм;
- оцінювання результатів навчання за відповідними спеціальностями.

Структура стандарту вищої освіти визначена методичними рекомендаціями щодо розроблення стандартів вищої освіти і передбачає такі складові:

Титульний аркуш

I Преамбула

II Загальна характеристика: рівень вищої освіти; ступінь вищої освіти; назва галузі знань; назва спеціальності; форми навчання; освітня кваліфікація; професійна кваліфікація (для спеціальностей, в межах яких передбачено створення освітніх програм з підготовки фахівців для професій, для яких запроваджене додаткове регулювання); кваліфікація в дипломі; додаткові вимоги до правил прийому (для спеціальностей, в межах яких передбачено створення освітніх програм з підготовки фахівців для професій, для яких запроваджене додаткове регулювання – *за необхідності*); опис предметної області; академічні права випускників; працевлаштування випускників (для спеціальностей, в межах

яких передбачено створення освітніх програм з підготовки фахівців для професій, для яких запроваджене додаткове регулювання).

III Вимоги до рівня освіти осіб, які можуть розпочати навчання за освітніми програмами відповідної спеціальності, та їх результатів навчання

IV Обсяг кредитів ЄКТС, необхідний для здобуття відповідного ступеня вищої освіти

V Перелік обов'язкових компетентностей випускника: інтегральна компетентність; загальні компетентності; спеціальні (фахові, предметні) компетентності.

VI Нормативний зміст підготовки здобувачів вищої освіти, сформульований у термінах результатів навчання

VII Форми атестації здобувачів вищої освіти: форми атестації; вимоги до кваліфікаційної роботи (за наявності); вимоги до єдиного державного атестаційного іспиту (екзамену) (за наявності).

VIII Вимоги до створення освітніх програм підготовки за галуззю знань, двома галузями знань або групою спеціальностей (у стандартах рівня молодшого бакалавра), міждисциплінарних освітньо-наукових програм (у стандартах магістра та доктора філософії)

IX Вимоги професійних стандартів за їх наявності.

X Додаткові вимоги до організації освітнього процесу для освітніх програм з підготовки фахівців для професій, для яких запроваджене додаткове регулювання *(за необхідності)*

XI Додаткові вимоги до структури освітніх програм, що передбачають присвоєння професійних кваліфікацій з професій, для яких запроваджене додаткове регулювання *(за необхідності)*

XII Перелік нормативних документів, на яких базується Стандарт вищої освіти

Підготовка фахівців в закладах вищої освіти за відповідними спеціальностями здійснюється на основі освітніх програм.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» (ст. 10) стандарт вищої освіти визначає низку вимог до освітньої програми, які представлені на рис. 8.2.

Згідно Закону «Про вищу освіту» (ст. 1, п. 17) «освітня (освітньо-професійна, освітньо-наукова чи освітньо-творча) програма – єдиний комплекс освітніх компонентів (навчальних дисциплін, індивідуальних завдань, практик, контрольних заходів тощо), спрямованих на досягнення передбачених такою програмою результатів навчання, що дає право на отримання визначеної освітньої або освітньої та професійної (професійних) кваліфікації (кваліфікацій). Освітня програма може визначати єдину в її межах спеціалізацію або не передбачати спеціалізації».

Зміст освітніх програм в Полтавській державній аграрній академії забезпечують формування в осіб, які навчаються, загальних та фахових (спеціальних, предметних) компетентностей, що необхідні для самореалізації, активної громадянської позиції, соціальної злагоди та здатності до працевлаштування у суспільстві, а саме:

- формування духовних і моральних цінностей на рівні, який сприятиме їх інтеграції у суспільство та становленню активної громадянської позиції;
- формування загальних наукових знань (відповідно до рівня вищої освіти), базових компетентностей у сфері науки та техніки;
- комунікативну компетентність, культурну освіченість, здатність до інтеграції до національної і світової культури;
- сприяння багатогранному розвитку особистості, рівнем самостійності, критичного мислення, творчого підходу, ініціативності, здатності розв’язувати проблеми, оцінювати ризики, рішучості та конструктивного управління почуттями, підприємливості.

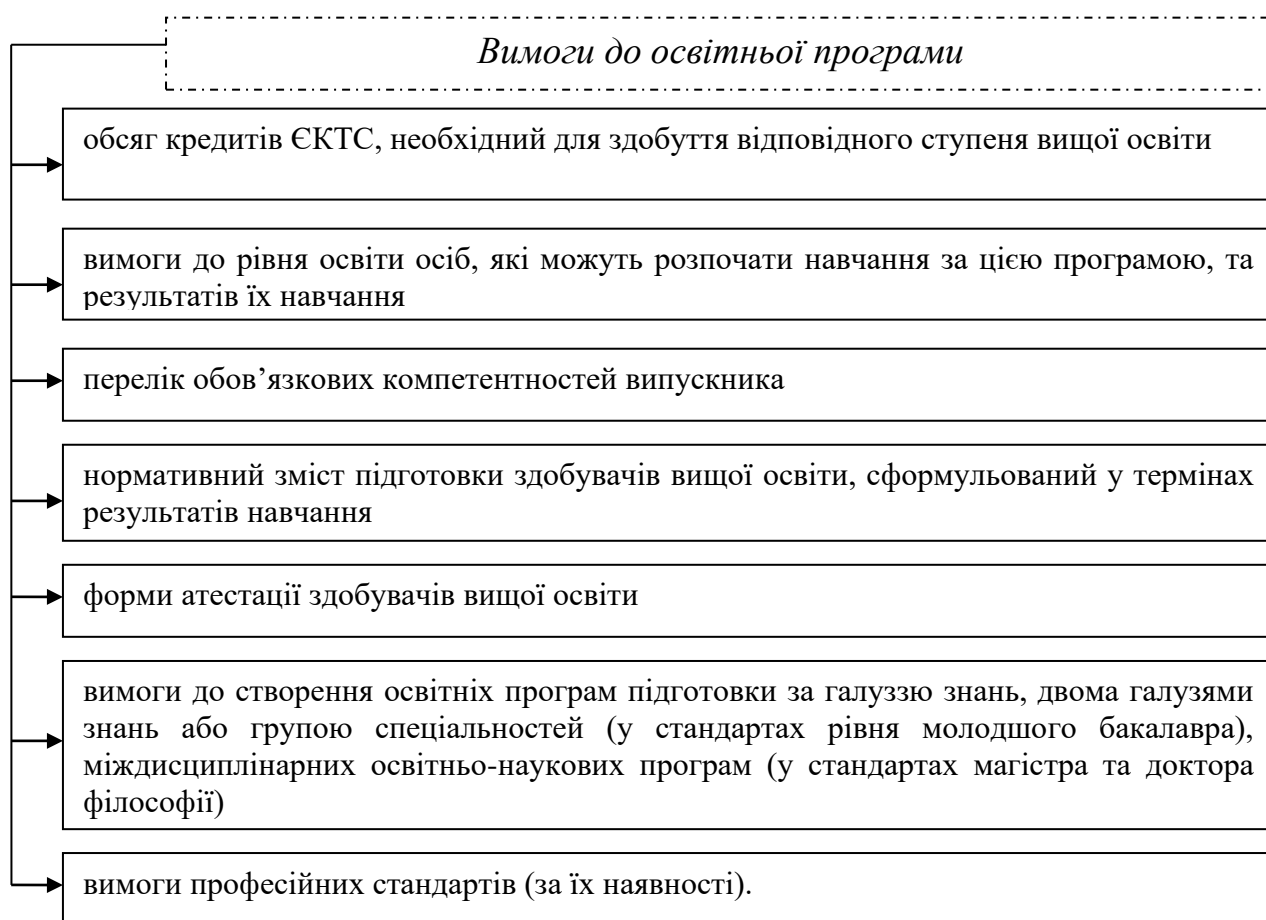

Рис. 8.2. Вимоги до освітньої програми згідно стандарту вищої освіти

Безпосереднє керівництво освітньою програмою за рівнями вищої освіти здійснює гарант освітньої програми. **Гарант освітньої програми** – це науково-педагогічний або науковий працівник, який працює за основним місцем роботи в закладі вищої освіти, несе відповідальність за якість освітньої програми, має науковий ступінь та/або вчене звання за відповідною чи спорідненою до освітньої програми спеціальністю, або належний досвід роботи в галузі.

Права та обов’язки гаранта освітньої програми узагальнено в табл. 8.1.

Стейкхолдери (англ. *stakeholders*) – зацікавлені сторони, фізичні та юридичні особи, які мають легітимний інтерес у діяльності організації, тобто певною мірою залежать від неї або можуть впливати на її діяльність. Зовнішні

стейкхолдери залучаються для проведення експертної оцінки якості освітніх програм спеціальностей з підприємств та установ, де застосовуються інновації в технології, управлінні та економічній діяльності, а здобувачі вищої освіти проходять виробничу практику.

Стейкхолдери рецензують освітні програми спеціальностей в частині фахової підготовки, але не втручаються в процедури здійснення освітнього процесу та академічної складової щодо формування результатів навчання із інтегральної, загальноосвітніх компетентностей.

Таблиця 8.1

Права та обов'язки гаранта освітньої програми

Права гаранта освітньої програми:	Обов'язки гаранта освітньої програми:
<ul style="list-style-type: none"> ✓ вносити пропозиції щодо затвердження, перегляду або оновлення освітньої програми та навчального плану для відповідного рівня вищої освіти та спеціальності; ✓ вносити обґрунтовані пропозиції щодо формування та зміни кадрового складу працівників, які забезпечують освітній процес з дисциплін загальної та професійної підготовки навчального плану освітньої програми; ✓ брати участь у засіданнях екзаменаційних комісій з атестації здобувачів вищої освіти, які навчаються за відповідною освітньою програмою; ✓ отримувати від будь-якого структурного підрозділу Академії інформацію стосовно реалізації освітньої програми та заповнення відомостей (звіту) самооцінювання освітньої програми; ✓ здійснювати постійний моніторинг відповідності змісту освітньої програми сучасним вимогам науки і техніки; ✓ налагоджувати роботу зі стейкхолдерами. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ персональна відповідальність за якість освітньої програми; ✓ відповідальність за акредитацію та конкурентоспроможність освітньої програми; ✓ організація роботи з удосконалення змісту освітньої програми, внесення змін та доповнень до неї; ✓ формування документації, що стосується функціонування освітньої програми; ✓ заповнення відомостей (звіту) самооцінювання освітньої програми; ✓ здійснення періодичного моніторингу якості освітньої програми та освітньої діяльності з її забезпечення; ✓ визначати зміст освітньої програми; ✓ коригувати, за необхідності процес надання якісних освітніх послуг з підготовки здобувачів вищої освіти за відповідною освітньою програмою; ✓ дотримуватися норм етичної поведінки, академічної доброчесності та запобігання виникненню конфліктних ситуацій на усіх етапах реалізації освітньої програми та здійснювати заходи щодо забезпечення дотримання цих норм усіма учасниками освітнього процесу.

Згідно Положення про освітню програму Полтавської державної аграрної академії виділено таку структуру та зміст освітньої програми:

– титульний аркуш (назва міністерства; назва навчального закладу; назва документа; назва освітньої програми; назва рівня вищої освіти, який присуджують після успішного виконання освітньої програми; код та найменування спеціальності (спеціалізація у разі наявності); шифр та назва галузі знань; кваліфікація; дата затвердження вченою радою ПДАА та введення в дію, із зазначенням наказу та підписом ректора академії; місце та рік видання);

– лист погодження (вказуються посади осіб, з якими погоджено освітні програми, їх прізвища, імена; вказується гарант освітньої програми (керівник проектної групи));

– передмова (зазначається склад робочої групи: вказуються прізвища, імена, наукові ступені та вчені звання розробників освітньої програми (назви організацій, де вони працюють – за потреби); зазначаються рецензії-відгуки зовнішніх стейкхолдерів (за наявності): вказуються прізвища, імена, посади і назви організацій, де вони працюють);

– профіль програми (загальна інформація, мета освітньої програми, характеристика освітньої програми, придатність випускників до працевлаштування та подальшого навчання, викладання та оцінювання, програмні компетентності та результати навчання, ресурсне забезпечення реалізації освітньої програми, академічна мобільність);

– перелік компонентів освітньої програми та їх логічна послідовність (подається інформація щодо компонентів освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, атестаційний екзамен/єдиний державний кваліфікаційний іспит, кваліфікаційна робота, підготовка до кваліфікаційної роботи), кількість кредитів, форм підсумкового контролю та структурно-логічна схема освітньої програми у вигляді графіка);

– форми атестації здобувачів вищої освіти (форми атестації здобувачів вищої освіти (захист кваліфікаційної роботи (у разі наявності), та/або атестаційний/єдиний державний кваліфікаційний іспит); вимоги до кваліфікаційної роботи (за наявності); вимоги до атестаційного /єдиного державного кваліфікаційного іспиту; вимоги до публічного захисту (демонстрації) (за наявності); документи, які отримує випускник на основі успішного проходження атестації);

– матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми;

– матриця забезпечення програмних результатів навчання (ПРН) відповідними компонентами освітньої програми;

– вимоги до наявності системи внутрішнього забезпечення якості вищої освіти;

– перелік нормативних документів, на яких базується освітня програма.

Зразок оформлення переліку компонентів освітньої програми та їх логічна послідовність представлено на рис. 8.2.

Таблиця 8.2

Перелік компонентів освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми

Код н/д	Компоненти освітньої програми (навчальні дисципліни, курсові проекти (роботи), практики, кваліфікаційна робота)	Кількість кредитів	Форма підсумкового контролю
1	2	3	4
Обов'язкові компоненти освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми			
ОК1.			
ОК2.			
.....			

Загальний обсяг обов'язкових компонентів:		
Вибіркові компоненти освітньої (освітньо-професійної, освітньо-наукової) програми*		
Загальний обсяг вибіркового компонент:		
ЗАГАЛЬНИЙ ОБСЯГ ОСВІТНЬОЇ ПРОГРАМИ		

* Згідно із Законом України «Про вищу освіту» студенти мають право на «вибір навчальних дисциплін у межах, передбачених відповідною освітньою програмою та робочим навчальним планом, в обсязі, що становить не менш як 25 відсотків загальної кількості кредитів ЄКТС, передбачених для даного рівня вищої освіти. При цьому, здобувачі певного рівня вищої освіти мають право вибирати навчальні дисципліни, що пропонуються для інших рівнів вищої освіти, за погодженням з керівником відповідного факультету чи підрозділу».

Механізм реалізації права студентів на вибір навчальних дисциплін визначено Положенням про організацію освітнього процесу в Полтавській державній аграрній академії.

Послідовність вивчення навчальних дисциплін в освітній програмі відображається у формі структурно-логічної схеми освітньої програми. Структурно-логічна схема освітньої програми – це логічна послідовність вивчення навчальних дисциплін та інших компонентів освітньої програми, що забезпечує наукове й методичне обґрунтування процесу реалізації її обов'язкової частин. Структурно-логічна схема надається у графічній формі і діє протягом всього строку реалізації відповідної освітньої програми.

Матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньої програми є відображенням структурно-логічних зв'язків між змістом освітньої програми (переліком навчальних дисциплін) і запланованими програмними компетентностями. Зразок оформлення матриці відповідності програмних компетентностей освітньої програми представлено на рис. 8.3.

Таблиця 8.3

Матриця відповідності програмних компетентностей компонентам освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми

	ОК 1	ОК 2	ОК 3	ОК 4	ОК 5	ОК 6	...	ОК n
ЗК 1	●	●		●		●		
ЗК 2	●		●	●	●		●	●
ЗК 3								
...	●							
ФК 1		●			●		●	
ФК 2		●			●		●	●
ФК 3			●		●			

Навпроти відповідного програмного результату навчання та компонента ставиться знак відповідності «●».

Матриця забезпечення програмних результатів навчання відповідними компонентами освітньої програми є відображенням структурно-логічних зв'язків між змістом освітньої програми і запланованими програмними результатами. Зразок її оформлення представлено на рис. 8.4.

Заклад вищої освіти на підставі відповідної освітньої програми розробляє навчальний план, що визначає (у кредитах ЄКТС) перелік та обсяги навчальних

дисциплін, послідовність їх вивчення; форми проведення навчальних занять, їх обсяг; графік навчального процесу; форми поточного та підсумкового контролю.

Перегляд освітніх програм відбувається за ініціативи гаранта, адміністрації закладу вищої освіти, науково-педагогічних працівників, що їх реалізують, та з урахуванням результатів їх моніторингу; періоду акредитації освітніх програм; стандартів вищої освіти, професійних стандартів; висновків та пропозицій роботодавців і здобувачів вищої освіти при оцінці актуальності освітньої програми, її цілей, результатів навчання, компетентностей.

Таблиця 8.4

**Матриця забезпечення програмних результатів навчання (ПРН)
відповідними компонентами освітньої програми**

	ОК 1	ОК 2	ОК 3	ОК 4	ОК 5	ОК 6	...	ОК n
ПРН 1	•	•		•		•		
ПРН 2			•	•	•		•	•
...	•							
ПРН k		•			••		•	

Навпроти відповідного програмного результату навчання та компонента ставиться знак відповідності «•».

Перегляд освітніх програм відбувається з певною періодичністю, але не рідше одного разу протягом терміну дії освітньої програми.

Освітня програма затверджується рішенням вченої ради закладу освіти і вводиться в дію наказом ректора, розміщуються на офіційному сайті.

3. Структура фахової підготовки в закладах вищої освіти та її характеристики.

Законом України Про вищу освіту» (ст. 5) визначено рівні вищої освіти. Підготовка фахівців з вищою освітою здійснюється за відповідними освітньо-професійними, освітньо-науковими, науковими програмами на таких рівнях вищої освіти:

- початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти;
- перший (бакалаврський) рівень;
- другий (магістерський) рівень;
- третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий);
- науковий рівень.

Кожен рівень вищої освіти відповідає певному кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікації і характеризує набуті компетентності. Характеристику рівнів вищої освіти представлено у табл. 8.5.

Таблиця 8.5

Характеристика рівнів вищої освіти

Рівні вищої освіти	Рівень Національної рамки кваліфікацій	Набуті компетентності

Рівні вищої освіти	Рівень Національної рамки кваліфікацій	Набуті компетентності
Початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	шостий кваліфікаційний рівень	передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.
Перший (бакалаврський) рівень вищої освіти	сьомий кваліфікаційний рівень	передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.
Другий (магістерський) рівень	восьмий кваліфікаційний рівень	передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності до розв'язування задач дослідницького та/або інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності.
Третій (освітньо-науковий/освітньо-творчий)	дев'ятий кваліфікаційний рівень	передбачає набуття здобувачами вищої освіти здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності.
Науковий рівень вищої освіти	десятий кваліфікаційний рівень	передбачає здатність особи визначати та розв'язувати соціально значущі системні проблеми у певній галузі діяльності, які є ключовими для забезпечення сталого розвитку та вимагають створення нових системоутворювальних знань і прогресивних технологій.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої (освітньо-професійної чи освітньо-наукової) або наукової програми, що є підставою для присудження відповідного ступеня вищої освіти:

- 1) молодший бакалавр;
- 2) бакалавр;
- 3) магістр;
- 4) доктор філософії/доктор мистецтв;
- 5) доктор наук.

Характеристику ступенів вищої освіти представлено у табл. 8.6.

Таблиця 8.6

Характеристика ступенів вищої освіти

Рівні вищої освіти	Ступінь вищої освіти
1) початковий рівень (короткий цикл) вищої освіти	Молодший бакалавр – освітньо-професійний ступінь, що присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньої-професійної програми, обсяг якої становить 90 – 120 кредитів ЄКТС.
2) перший (бакалаврський) рівень	Бакалавр – це освітній ступінь, що здобувається на першому рівні вищої освіти та присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти освітньо-професійної програми, обсяг якої становить 180 – 240 кредитів ЄКТС

Рівні вищої освіти	Ступінь вищої освіти
3) другий (магістерський) рівень	Магістр – це освітній ступінь, що присуджується вищим навчальним закладом у результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньої програми. Ступінь магістра здобувається за освітньо-професійною або за освітньо-науковою програмою. Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить 90 – 120 кредитів ЄКТС, обсяг освітньо-наукової програми – 120 кредитів ЄКТС. Освітньо-наукова програма магістра обов’язково включає дослідницьку (наукову) компоненту обсягом не менше 30 відсотків
4) третій (освітньо-науковий) рівень	Доктор філософії – це освітній і водночас перший науковий ступінь, що здобувається на третьому рівні вищої освіти на основі ступеня магістра. Ступінь доктора філософії присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу або наукової установи в результаті успішного виконання здобувачем вищої освіти відповідної освітньо-наукової програми та публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді. Нормативний строк підготовки доктора філософії в аспірантурі (ад’юнктурі) становить чотири роки. Обсяг освітньої складової освітньо-наукової програми підготовки доктора філософії становить 30-60 кредитів ЄКТС.
5) Науковий рівень	Доктор наук – це другий науковий ступінь, що здобувається особою на науковому рівні вищої освіти на основі ступеня доктора філософії і передбачає набуття найвищих компетентностей у галузі розроблення і впровадження методології дослідницької роботи, проведення оригінальних досліджень, отримання наукових результатів, які забезпечують розв’язання важливої теоретичної або прикладної проблеми, мають загальнонаціональне або світове значення та опубліковані в наукових виданнях. Ступінь доктора наук присуджується спеціалізованою вченою радою вищого навчального закладу чи наукової установи за результатами публічного захисту наукових досягнень у вигляді дисертації або опублікованої монографії, або за сукупністю статей, опублікованих у вітчизняних і міжнародних рецензованих фахових виданнях, перелік яких затверджується центральним органом виконавчої влади у сфері освіти і науки.

Організація освітнього процесу в Полтавській державній аграрній академії відповідає багатоступеневій системі вищої освіти. Підготовка фахівців здійснюється за відповідними освітньо-професійними (освітньо-науковими) програмами (далі – освітніми програмами) на таких рівнях вищої освіти: перший (бакалаврський) рівень; другий (магістерський) рівень; третій (освітньо-науковий) рівень.

Основними умовами доступу особи до навчання за освітньою програмою для здобуття вищої освіти на відповідному рівні (ступені) є наявність у неї документа, який засвідчує здобуття освітньої кваліфікації за попереднім рівнем (ступенем) освіти, а також проходження конкурсного відбору або відповідність конкурсним вимогам, зокрема:

- особа має право здобути освітній ступінь бакалавра за умови наявності в неї повної загальної середньої освіти;
- умовою вступу на навчання для здобуття освітнього ступеня магістра

(крім спеціальностей, для яких законодавством встановлено здобуття ступеня магістра на основі повної загальної середньої освіти) є наявність ступеня бакалавра або магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);

– на навчання для здобуття наукового ступеня доктора філософії мають право претендувати особи, які здобули освітній ступінь магістра (освітньо-кваліфікаційний рівень спеціаліста);

– доступ до програм, які не передбачають отримання диплома про освіту, мають особи, рівень освіти яких відповідає рівню програми, або особи, що отримують відповідний програмний рівень разом із завершенням навчання;

– доступ до програм підвищення кваліфікації, мають особи з відповідним рівнем вищої освіти.

Здобуття вищої освіти на кожному рівні вищої освіти передбачає успішне виконання особою відповідної освітньої програми, що є підставою для присудження відповідного освітнього ступеня вищої освіти: бакалавр; магістр; доктор філософії.

Документ про вищу освіту (науковий ступінь) видається особі, яка успішно виконала відповідну освітню (наукову) програму та пройшла атестацію.

Законодавством України встановлюються такі види документів про вищу освіту (наукові ступені) за відповідними ступенями: диплом молодшого бакалавра; диплом бакалавра; диплом магістра; диплом доктора філософії/доктора мистецтва; диплом доктора наук (рис. 8.3).

Невід'ємною частиною диплома молодшого бакалавра, бакалавра, магістра, доктора філософії/доктора мистецтва є додаток до диплома європейського зразка, що містить структуровану інформацію про завершене навчання. У додатку до диплома міститься інформація про результати навчання особи, що складається з інформації про назви дисциплін, отримані оцінки і здобуту кількість кредитів ЄКТС, а також відомості про національну систему вищої освіти України.

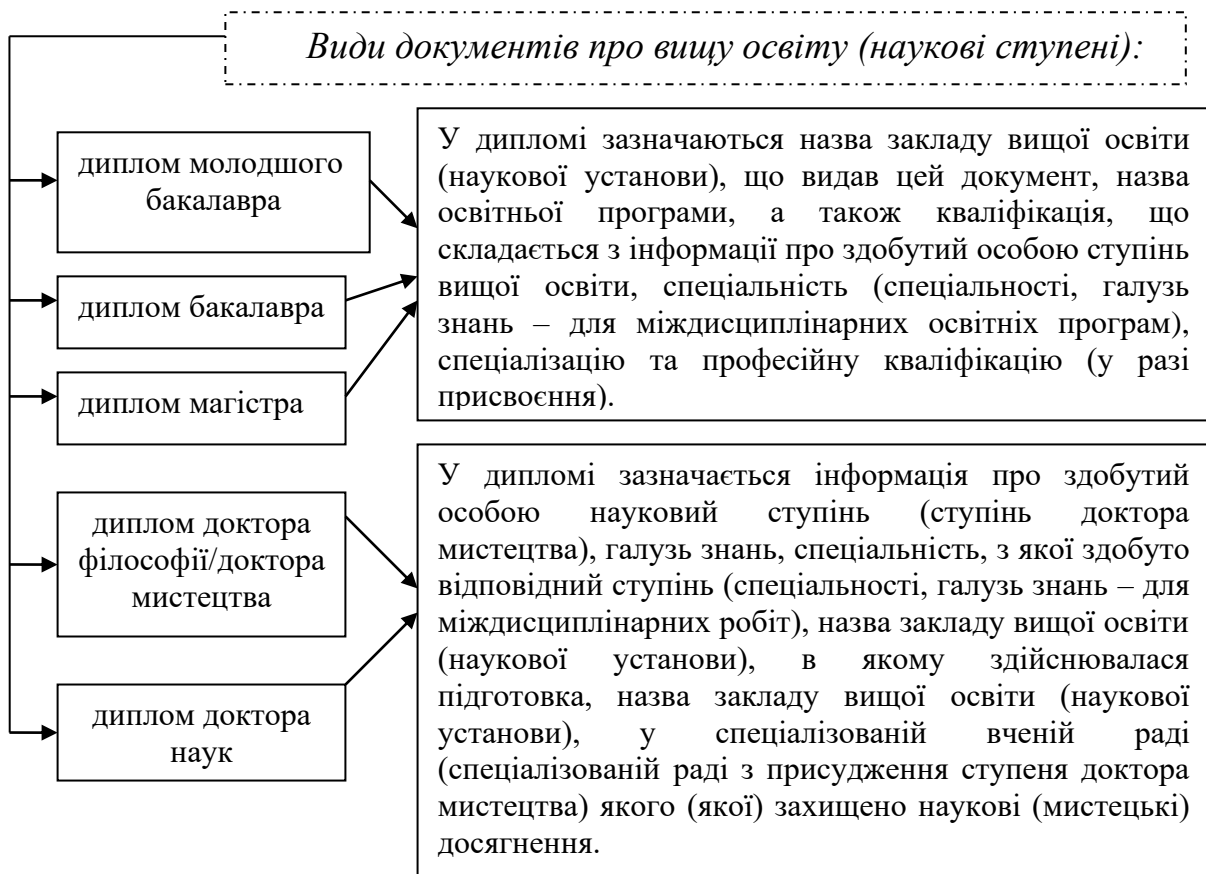

Рис. 8.3. Види документів про вищу освіту (наукові ступені) за відповідними ступеннями

Документ про вищу освіту видається закладом вищої освіти лише за акредитованою освітньою програмою. У документі про вищу освіту зазначається найменування органу (органів) акредитації, а в додатку до документа про вищу освіту – інформація про видані ним (ними) відповідні акредитаційні сертифікати, рішення.

Інформація про видані дипломи вноситься закладами вищої освіти до Єдиної державної електронної бази з питань освіти.

Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте сутність компетентісного підходу та його значення в системі вищої освіти.
2. Визначте розбіжності між поняттями: «компетенція», «компетентність», «компетентнісний підхід».
3. Проведіть порівняльний аналіз ключових компетентностей визначених Європейським парламентом і Радою ЄС для навчання протягом життя.
4. Дайте визначення стандарту вищої освіти. Назвіть його складові.
5. Розкрийте вимоги до освітньої програми визначені стандартом вищої освіти.
6. Охарактеризуйте зміст та структуру освітньої програми.
7. В чому полягають права та обов'язки гаранта освітньої програми?
8. Які ви знаєте рівні вищої освіти в Україні? Охарактеризуйте набуті компетентності кожного рівня вищої освіти.

9. Охарактеризуйте ступені вищої освіти в Україні. Яким законодавчим актом вони визначаються?

10. Які види документів про вищу освіти за відповідними ступенями встановлені в Україні?

Тестовий контроль:

1. Компетентність – це:

- а) здатність особи виконувати певний вид діяльності за допомогою здобутих знань, умінь, розуміння та інших особистих якостей;
- б) здатність особи виконувати свої робочі обов'язки;
- в) здатність особи займати певну посаду;
- г) здатність особи виконувати певний вид діяльності для забезпечення матеріальних потреб.

2. В обов'язки гаранта освітньої програми входить:

- а) визначення змісту освітньої програми;
- б) періодичний моніторинг освітньої діяльності із забезпечення освітньої програми;
- в) відповідальність за якість освітньої програми;
- г) всі варіанти вірні.

3. Після чотирирічного періоду навчання у закладі вищої освіти студент отримує диплом:

- а) професора;
- б) бакалавра;
- в) магістра;
- г) доктор наук.

4. Бакалаврський рівень вищої освіти характеризується такими набутими компетентностями:

- а) здатності до розв'язування задач дослідницького та інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності;
- б) здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності;
- в) здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності;
- г) здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

5. Магістерський рівень вищої освіти характеризується такими набутими компетентностями:

- а) здатності до розв'язування задач дослідницького та інноваційного характеру у певній галузі професійної діяльності;
- б) здатності розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності;
- в) здатності до розв'язування складних спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності;
- г) здатності до розв'язування типових спеціалізованих задач у певній галузі професійної діяльності.

6. *Обсяг освітньо-професійної програми підготовки бакалавра становить кредитів ЄКТС:*

- а) 90 – 120;
- б) 120;
- в) 180 – 240;
- г) 240.

7. *Обсяг освітньо-професійної програми підготовки магістра становить кредитів ЄКТС:*

- а) 90 – 120;
- б) 90;
- в) 180 – 240;
- г) 180.

8. *Обсяг освітньо-професійної програми підготовки доктора філософії становить кредитів ЄКТС:*

- а) 90 – 120;
- б) 30 – 60;
- в) 180 – 240;
- г) 90.

9 *У структурі вищої освіти України виділяють наступні освітньо-кваліфікаційні рівні:*

- а) молодший спеціаліст, бакалавр, спеціаліст, магістр;
- б) молодший бакалавр, бакалавр, магістр;
- в) кваліфікований робітник, молодший спеціаліст, спеціаліст;
- г) бакалавр, спеціаліст, магістр.

10. *На яких рівнях вищої освіти здійснюється підготовка фахівців в Полтавській державній аграрній академії?*

- а) перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень;
- б) перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий) рівень;
- в) перший (бакалаврський) рівень, другий (магістерський) рівень, третій (освітньо-науковий) рівень, науковий рівень;
- г) третій (освітньо-науковий) рівень, науковий рівень.

Список використаної та рекомендованої літератури

1. ESG 2015 (Стандарти та рекомендації із забезпечення якості в ЄПВО) URL : https://ihed.org.ua/wp-content/uploads/2018/10/04_2016_ESG_2015.pdf (дата звернення 15. 05. 2020).
2. Бех В. П., Маліновський Ю. Л. Болонський процес: тенденції, проблеми, перспективи. Київ, 2011. 221 с.
3. Вавренюк С. А. Організаційно-правовий механізм державного управління вищою освітою України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 17. С. 54–58. DOI: 10.32702/2306-6814.2019.17.54 (дата звернення 20. 05. 2020).
4. Ванькович У. Український досвід студентського самоврядування: тенденції, проблеми. Студентське самоврядування в Україні. Київ : «Молодіжна альтернатива», 2014. С. 11-18.
5. Вища освіта в Україні: навч. посіб. / Кремень В. Г., Ніколаєнко С. М., Степко М. Ф. та ін.; за ред. В. Г. Кременя, С. М. Ніколаєнка. Київ : Знання, 2005. 327 с.
6. Воронкова В. Г., Швець О. Є. Вища освіта України і Болонський процес. Курс лекцій для самостійної роботи магістрів спеціальності 8.050201 «Менеджмент організацій». Запоріжжя, 2004. 95 с.
7. Державна служба статистики України. Вища освіта в Україні. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення 20. 04. 2020).
8. Європейська практика студентського самоврядування в університетах України. Методичні матеріали / Під ред. проф. Буяльської Т.Б. Вінниця, 2015. 82 с.
9. Закон України «Про вищу освіту» № 1556-VII в редакції від 16.01. 2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 22.05. 2020).
10. Закон України «Про ліцензування видів господарської діяльності» № 222 – VIII в редакції від 16.01.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19> (дата звернення 25. 05. 2020).
11. Зацерковний В. І., Тішаєв І. В., Демидов В. К. Методологія наукових досліджень : навч. посіб. Ніжин : НДУ ім. М. Гоголя, 2017. 236 с.
12. Зима І. Я. Світові та національні інститути розвитку вищої освіти України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С. 134–137 (дата звернення 10. 05. 2020).
13. Канцедал Н. А. Мотиваційні рушії студента у наукових дослідженнях в обліку. *Сучасні педагогічні технології управління науково-дослідною діяльністю студентів*: Матеріали 45-ї науково-методичної конференції. Полтава: РВВ ПДАА, 2014. 200 с.
  - а. Канцедал Н. А. Наукова інтерпретація методології обліку у працях корифеїв бухгалтерської думки. *Облік і фінанси*. 2018. № 2 (80). С. 16-23.
14. Кодекс академічної доброчесності Полтавської державної аграрної

академії: Наказ ректора № 282 від 29 листопада 2017 р. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/4518/kodeks-akademichnoyi-dobrochesnosti.pdf> (дата звернення 14.05.2020).

15. Королюк О. М. Самостійна робота студентів коледжів як засіб формування особистості майбутнього фахівця. Нові технології навчання : *Духовно-моральне виховання і професіоналізм особистості в сучасних умовах*: матеріали VI Міжн. наук.-метод. конф., 30-31 жовт. 2009 р., Вінниця, 2009. № 58. Ч. 1. С. 180–186.

16. Малюга Н. М. Наукові дослідження в бухгалтерському обліку : навч. посіб.; ред. Ф. Ф. Бутинець. Житомир : Рута, 2003. 476 с.

17. Методичні вказівки з підготовки кваліфікаційних робіт здобувачами вищої освіти за освітньо-професійною програмою Облік і оподаткування спеціальності 071 Облік і оподаткування ступеня вищої освіти «Магістр». 3- те вид., переоб. і доп. За заг. ред. Н. А. Канцедал. Полтава : ПДАА, 2019. 272 с. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/4518/polozhennya-pro-plagiat.pdf> (дата звернення 14.05.2020).

18. Методичні рекомендації щодо розробки силабусу навчальної дисципліни Полтавської державної аграрної академії: Наказ ректора ПДАА № 39 від 18 березня 2020 року. URL: <https://www.pdaa.edu.ua> (дата звернення 15.05.2020).

19. Методичні рекомендації щодо розроблення стандартів вищої освіти, затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 01 червня 2016 р. N 600 (зі змінами) URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/metodichni-rekomendaciyi-vo> (дата звернення 22.05.2020).

20. Петренко В. А. Державне регулювання освітньої діяльності в сфері вищої освіти. *Економіка та держава*. 2019. № 7. С. 69 – 72. DOI: 10.32702/2306-6806.2019.7.69 (дата звернення 20. 05. 2020).

21. Положення (нова редакція) про оцінювання результатів навчання здобувачів вищої освіти в Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора ПДАА № 122 від 02 липня 2018 р. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennya-pro-ocinyuvannyarezultativnavchannyazdobuvachivvyshchoyiosvityvpdaa.pdf> (дата звернення 09.03.2020).

22. Положення про атестацію здобувачів вищої освіти у Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора ПДАА № 139 від 26 червня 2019 року. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennya-pro-atestaciyu-zdobuvachiv-vyshchoyi-osvity-u-pdaa.pdf> (дата звернення 09.03.2020).

23. Положення про забезпечення права на вибір навчальних дисциплін студентами в Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора від 02 грудня 2019 р. № 252. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/5555/polozhennya-pravonavybnavchdysc550555typogr.pdf> (дата звернення 13.05.2020).

24. Положення про запобігання та виявлення академічного плагіату в Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора № 282 від 29 листопада 2017 р. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/4518/polozhennya-pro-plagiat.pdf> (дата звернення 14.05.2020).

25. Положення про комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни в Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора № 139 від 26 червня 2019 року URL: (дата звернення 14.05.2020).

26. Положення про організацію освітнього процесу в Полтавській державній аграрній академії: Наказ ректора № 39 від 18 березня 2020 р. URL: https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/5555/polozhennyaproosvitniyproces15042020_1.pdf (дата звернення 13.05.2020).

27. Положення про організацію самостійної роботи здобувачів вищої освіти Полтавської державної аграрної академії: Протокол № 28 Вченої Ради Полтавської державної аграрної академії.

28. Положення про освітню (освітньо-професійну, освітньо-наукову програму в Полтавській державній аграрній академії (нова редакція) URL : <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/5555/polozhennyaopp2020.pdf> (дата звернення 22.05. 2020).

29. Положення про проведення практик студентів Полтавської державної аграрної академії: Наказ ректора № 139 від 29 червня 2019 р. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/5555/polozhennyaproprovedennyapratyky.pdf> (дата звернення 09.05.2020).

30. Положення про систему внутрішнього забезпечення якості вищої освіти в Полтавській державній аграрній академії (нова редакція) URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/2371/polozhennyaprosystemuvnutrishnogozabezpechennuyakostivyshchoyiosvityvpdaa.pdf> (дата звернення 05. 05. 2020).

31. Положення про Студентське наукове товариство Полтавської державної аграрної академії: Протокол Вченої ради № 20 від 24 травня 2016 р. URL: <https://www.pdaa.edu.ua/sites/default/files/node/1884/polozhennyaprostrudentskenaukovetovarystvo.pdf> (дата звернення 14.05.2020).

32. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Ліцензійних умов провадження освітньої діяльності» № 1187-2015-п в редакції від 04.05.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1187-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення 10. 05. 2020).

33. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» № 266-2015-п в редакції від 11.02.2017 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#n11> (дата звернення 05. 05. 2020).

34. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження положення про Міністерство освіти і науки України» № 630 в редакції від 27.12.2019 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/630-2014-%D0%BF> (дата звернення 18. 05. 2020).

35. Про внесення змін до Методичних рекомендацій щодо розроблення стандартів вищої освіти затверджені Наказом Міністерства освіти і науки України від 30 квітня 2020 р. N 584 URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/visha-osvita/naukovo-metodichna-rada-ministerstva-osviti-i-nauki-ukrayini/metodichni-reko-men>

dasiyi-vo (дата звернення 23.05. 2020).

36. Про освіту: Закон України № 2145-VIII від 05 вересня 2017 р. URL: <http://zakn4.rada.gov.ua/laws/show/1060-12>. (дата звернення 24.02.2020).

37 Рекомендації щодо забезпечення принципів академічної доброчесності. Укладачі: підкомісія 303 «Академічна доброчесність». 2016. 24 с. URL: [https:// dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/akdo/nodo/n3.pdf](https://dduvs.in.ua/wp-content/uploads/files/akdo/nodo/n3.pdf) (дата звернення 14.05.2020).

38 Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) "Про основні компетенції для навчання протягом усього життя" від 18 грудня 2006 року № 994_975 в редакції від 18.12.2006 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_975#Text (дата звернення 10.06. 2020).

39 Романик А. Роль студентського самоврядування в Україні та в країнах Західної Європи. Студентське самоврядування в Україні. Київ : «Молодіжна альтернатива», 2014. С. 6-10.

40 Сосницька Н., Глікман С. Студентоцентричний підхід до професійної освіти в умовах сталого розвитку суспільства. ГКДЖ [http://elar.tsatu.edu.ua/ bitstream/123456789/4127/1/2-378-382.pdf](http://elar.tsatu.edu.ua/bitstream/123456789/4127/1/2-378-382.pdf) (дата звернення 02.06.2020).

41 Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. – 32 с.

42 Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). К.: ТОВ «ЦС», 2015. 32 с. URL: https://erasmusplus.org.ua/images/phocadownload/standards-and-guidelines_for_qa_in_the_ehea_2015.pdf (дата звернення 15.05. 2020)

43 Стратегія та сучасні тенденції розвитку університетської освіти України в контексті Європейського простору вищої освіти URL : [http://www.mon.gov.ua/images/education/higher/ bolpr/strateg.doc](http://www.mon.gov.ua/images/education/higher/bolpr/strateg.doc). (дата звернення 24.07.2019).

44 Сурмін Ю. П. Наукові тексти: специфіка, підготовка та презентація : навч.-метод. посіб. К. : НАДУ, 2008. 184 с. URL: http://academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybnyku/c0815324-6801-436a-9214-67c1bb53edb7.pdf (дата звернення 14.05.2020).

Ключ до тестового контролю.

<i>Порядковий номер теми</i>	<i>Номер тестового завдання</i>									
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
Тема 1	в	г	б	г	б	г	б	г	б	г
Тема 2	б	г	б	в	б	г	г	б	а	г
Тема 3	а	б	а	г	в	б	а	в	г	а
Тема 4	г	в	а	в	г	б	в	в	б	в
Тема 5	г	в	г	в	г	б	б	а	г	г
Тема 6	в	а	б	б	в	а	б	г	б	г
Тема 7	а	в	б	в	а	в	а	б	в	г
Тема 8	а	г	б	в	а	в	а	б	б	б